600
VII. 11/15
230

СРБСКІЙ

ЛѢТОПИСЪ

1859.

II.

ИЗДАЄ

МАТИЦА СРБСКА.

ГОДИНА XXXIII. — КНЬИГА 100.

У БУДИМУ 1860.

У печатньи ц. и кр. свеучилишта пештанскогъ.

СРБСКІЙ

ЛѢТОПИСЪ

ЗА ГОДИНУ

ер 222

1859.

ЧАСТЬ ДРУГА.

ГОДИНА XXXIII. КНЬИГА 100.

издаѥ

МАТИЦА СРБСКА.

Уређуѥ

Л. ХАЦИЋЪ.

У БУДИМУ

Словима ц. и кр. свеучилишта пештанскогъ.

1860.

Kön. Ung. 22593

Ueber Trauer.

Von

J. Jäger.

Predigt

am

Matthäi Sonntage.

Ofen,

gedruckt in der k. k. Pester Univ.-Buchdruckerei 1860.

Садржай.

		Стр.
I.	Уредниковъ предговоръ	1
II.	Писма о исторіи Срба и Бугара, српски одъ Ђ. В.	3
III.	Штатистика бачкихъ православнихъ парохія и бачкогъ прав. свящества г. 1733, одъ Ісидора Николића Србоградскогъ	71
IV.	Песме: 1. Подъ прозоромъ, одъ Лазе Костића . .	75
	2. Све што ми є рекла, одъ истога	76
	3. Виле, одъ истога	77
	4. Сентомашъ, одъ J. J.	78
	5. Тайна, одъ Милана Берића	83
	6. Пастыръ, одъ Д. Павловића	84
	7. — ? —, одъ Л. Поповића	84
	8. На заходу, одъ истога	85
	9. Сніо самъ те, одъ Лазе Костића	86
	10. Голубъ, одъ истога	87
	11. Сабля и круна, одъ истога	87
	12. Створенѣ света, одъ истога	88
	13. Погребъ, одъ Лазе Костића	88
V.	Безимена писма	91
VI.	Босна	100
VII.	Србске пословице, одъ К.	127
VIII.	Основателно завѣщаніе Іоанна одъ Нако	144
IX.	Књижевность: 1. Србско-Хрватска	150
	2. Руска	156
	3. Чешка	161
	4. Словенска	162
	5. Словачка	163
	6. Страна коя се насъ тиче	165
X.	Некрологія	171
XI.	Смесице (Бібліографичный прегледъ у Аустріи излазећихъ славенскихъ часописа, стр. 175. — Стогодишньій рођенъ данъ Саве Текеліе, стр. 181. — Вацлавъ Климентіе Клицпера, стр. 184. — Антоніе Регули, стр. 185. — Хилядугодишня светковина постанка руске државе, стр. 187. — Франя Казинци, стр. 188.)	175

X. Нефрология 171
1. Строение почек 171
2. Функции почек 173
3. Кровь 174
4. Сосуды 175
5. Глаза 176
IX. Кариккелевоскар . 1. Спорко-Хрящики 179
XIII. Основательно запрещение Господа отца Нико 181
XII. Спросил послушник отца К. 182
XI. Госпи 183
X. Рассказы писем 184
9. Немного отца Алексея Костыля 188
8. Гончар отца Костыля 189
7. Сторож отца Костыля 190
6. Сапоги и куры отца Костыля 191
5. Ели отца Костыля 192
4. Письмо отца К. 193
3. Письмо отца К. 194
2. Письмо отца К. 195
1. Старец Костыль отца К. 196
IX. Рассказы писем 197
8. Дело отца К. 197
7. Барак отца К. 198
6. Спорщики отца К. 199
5. Спор отца К. с Монахом 200
4. Монах отца К. 201
3. Письмо отца К. 202
2. Письмо отца К. 203
1. Старец Костыль отца К. 204
VIII. Письмо о жизни Спор и Грязь . спорки отца К. Д. 205
III. Письмо о жизни странствующего инока и рассказ старца Костыля 206
II. Письмо о жизни Спор и Грязь . спорки отца К. Д. 207
I. Архиепископ переписка 208

Уредниковъ предговоръ.

Какавъ великій теретъ и какву велику одговорность прима на себе свакій сталный уредникъ овогъ пашегъ чисто народногъ органа, съ дубокимъ познаванѣмъ предмета ясно и основно є разложіо г. Ј. Ђорђевићъ у I. књизи Срб. Лѣтописа одъ год. 1858.

Тежакъ, претежакъ є то посао за свакогъ књижевника, кои жели дужностима своима савесно одговарати; а у толико тежій за мене, кои се єдва смемъ међу књижевнике брояти, и кои уредништво башъ изъ руку г. Ј. Ђорђевића примамъ, подъ коимъ се Лѣтописъ до оне высине узвіо, кою никада пре достигао ніє.

Я самъ се ипакъ тогъ теретногъ позыва, истина текъ после дуге борбе, изъ чисте любави према нашемъ народномъ напредку приміо, надаюћи се да ће ми за правданѣ моє слабіє раднѣ баръ садъ у почетку служити, што на полѣ деланя ступамъ, коє є за мене са свимъ ново, и да ће ми се опростити ако бы се са овомъ свескомъ мало закасніо.

У прочемъ стараћу се колико ми годъ силе допустиле буду да поверенѣ славне Матице Српске деломъ оправдамъ, и да Лѣтописъ у ономъ правцу одржимъ, кои му є бившій уредникъ нѣговъ онако лепо означіо.

Са светомъ тако рећи побожношћу лаћамъ се дакле овогъ трудногъ, али мени тако милогъ посла, умољаваюћи найучтивіе све наше кньижевнике, коима народный напредакъ одиста на срцу лежи, да ми свою помоћъ, подпору и родолюбыво саучешће не ускрате, а я самъ готовъ за свакій припосланый саставакъ поредъ моє найтопліе захвалности и пристойну награду одъ уредничке плате давати.

У Пешти на светога Саву 1860.

А. Хаџићъ,
Уредникъ Српскогъ Лѣтописа.

ПИСМА О ИСТОРИИ СРБА И БУГАРА.*)

ДРУГІЙ ПЕРІОДЪ.
(976—1019.)

I.

Уводъ: покореньѣ славенски племена у грчкимъ областима подъ византиску власть.

Ја самъ приповедіо, како се збыла прва пропасть бугарске државе, како є то пріуготовлѣно было унутрашньомъ немоћу, смышлѣно византискомъ политикомъ, а извршено варешкомъ дружиномъ Светослава. Врнувши се рускій кнезъ изъ Бугарске, остави завладану землю у рукама Византіе. Бугарски

*) Да бы се ова по насъ тако важна писма г. А. Т. Гильфердинга и по нашимъ краєвима што може быти више распространила, то ихъ ево овде у толико радіе ставлямо, што су се и на прву свеску истихъ писама, кою є г. Миланъ Ђ. Милићевићъ 1857 г. у Београду издао, изъ целогъ аустрійскогъ царства текъ неколико ньихъ предброили.

У.

градови добише грчку посаду, бугарске области подпадоше подъ грчке управителѣ, а сынови бугарскогъ цара Петра Симеуновића живеше као почесни сужньи у двору цара Цимисхія. Цело бугарско царство, широке землѣ одъ Пловдина до Балкана, а одъ Балкана до Дунава, у VI. и VII. веку изгубљене Грцыма, допадоше садъ (971 г.) опетъ њины руку. Само далеко на северозападу, близу ядранскогъ мора, у граду Модрушу [1]) заостао беше, као што се чини, између свію прећашньи наместника бугарскогъ цара, іошъ єданъ независанъ Баянъ, кога савремена скаска [2]) кралѣмъ назива; а на югозападу у оридской области, (у данашньой средньой Арбанїи) можно є такођеръ, да се нису покорила Византїи горня славенска племена, подчињена прећe Бугарской. Али оружѣ византиски царева грозило є већъ и њима. Има известія, [3]) у коима се тврди, да є войска цара Цимисхія заузела Расу, южный са оридскомъ облашћу граничећій део Србіе, а може быти да іой є и Оридъ у руке пао. — Развенчавши у год. 971 бугарске цареве Бориса и Петра, при яснымъ крицыма победе, евршила є Византія трудно, іошъ у год. 807 у незнатномъ углу Морее подъ Патрама зачето дело: дело распростираня грчке власти надъ балканскимъ полуостровомъ, населѣномъ славенскимъ племенима.

Расмотримо течай ове велике историчне појаве, ове дуге борбе, кою є старый грчкій живаль водіо, да покори повъ славенскій, па ће намъ се може быти открити правый смысао свію пригода, коє сле-

---

[1]) У данашньой хрватской военой границы.

[2]) Chron. Optavicens. в. Farlati. III. 114.

[3]) Presbyter Diocleas.

доваше на балканскомъ полуострву по првой пропасти Бугарске.

Я самь у пређашньимъ „Писмима“ рекао, да су Славени, долазећи иза Дунава, населили не само северну страну Балкана, но да су у год. 527 прешли и Балканъ, да су год. 548 продрли до Епидамна на ядранскомъ мору (дан. Драчъ), 550 г. населили землѣ до Архипелага, 588 г. станили се у околини Тесалоника (Солуна), разлили се по Тесаліи и Ливадіи, да су прешли коринатскій мореузъ и населили мало помало Морею. Земля беше поготову пуста. Римска влада, ратни нооди Гота у III., IV. и V. веку, знаменитый трусъ год. 375., насртай Хуна у год. 434, нападаи морски гусара Вандала, непрестано понављюћа се кужна зараза истребише већій део пређашпы становника на балканскомъ полуострву. Славени побише и покорише слабе остатке Єлина и други погрчены древны народа у Подунавлю. Іошъ год. 501. Атанасіе, наследникъ римски царева и заповедника васелене, оградіо беше источный край Тракіе (Румеліе) дугимъ зидомъ, проведенимъ одъ црногъ до мраморногъ (белогъ) мора, оставивши остале землѣ дивльимъ дошляцыма. Мучно, као стене средъ мора, држау се іошъ неколико тврды градова, као Солунъ, Єдрена, Средацъ (Софія), Епидамъ (Драчъ), Коринатъ, Патри, Науплія и други градови оставлѣни правительствомъ слободной вольи свои грађана, и слабой посади. Већій део овы градова, а наиме у Ливадіи и Мореи, лишены трусомъ год. 551 свои зидина и кула, стояше отворени славенскомъ насртаю. Цариградъ и Солунъ беу дуже времена разставлѣни єданъ одъ другогъ независнымъ славенскимъ племеныма. У год. 676. дигоше се петъ племена, Дреговићи Сакулати, Велесићи, *Βαγενῖται*

(тако пишу Грци ово іошъ доста нерасвет.ѣно име,[1])

---

[1]) В. о овомъ обширніе у преосвешт. Филарета епис. рижкогъ: „Св. Димитрій и Солунскіе Славяне“ (Чтеніе Нр. 6, 1848). Tafel: „Thessalonica.“ Шафарика „Древности“ и „Wyklad některých pomístných jmen u Bulcharův.“ (Časopis Č. Museum, 1847). — О овымъ племенима сведоче многи грчки извори; о Дреговиħима и Сакулатима (иначе Сагудати) в. византискогъ летописца Каменіяту: „De excidio Thessalonic.“ Име Дреговиħа сачувало се дуго (іошъ у XV. веку) у краю међу Солуномъ и Веріомъ; одъ свршетка IX. века постояло е у Тракіи епископство Дреговиħа (*τῆς Δρυγοβιτείας* или *Δρουγουβετείας*) в. Tafel: Thessalon. 59; Le Quien, Oriens Christianus II. 93. Име Сакулата потврђуе се и у славенскимъ поменицыма (в. Шафарикъ „Древности“). Велесиħи — кодъ Византинаца *Βελεζήται*, ньовъ край — *Βελεζητία* (у летописца Теофана). Одъ ньи е безъ сумиħ и градъ *Велестино* у южной Тесаліи име добіо. Може быти да е и градъ *Велесд* у Македоніи припадао єдной грани, заоставшой при кретаню овога племена на югу. О боравлħню Велесиħа у Віотіи и Тиви сведочи животъ св. Димитрія (в. преосв. Филарета стр. 32.), у Атицы летописацъ Теофавъ (400). — О племену *Βαγενέται* в. подробно у Шафарику (Wyklad etc. стр. 578). Шафарикъ држи да име *Βαγενέται* Войниħе значи; но ово се неможе допустити, будући да су и сами Грци у южномъ Епиру ове две речи врло добро умели разликовати; тамо се налази Войниково (*Βοϊνίκοβα*), село Войника (*τοῦ Βοϊνίκου*), а постои іошъ и данасъ село *τοῦ Βαγενέτι*. После покореня Епира подъ Турке 1431. г. заключе 14 села изъ округа Загоря близу Јањине уговоръ добровольный са турскимъ начелницыма, обеħавши имъ давати неколицыну люди у войску, а после добише дозволеħ ово последħ новцемъ заменити, и ово условљ беше названо *войникомъ* (*βοϊνίκον* в. *χρονογραφία τῆς Ἠπείρου*. II. 33). Дакле речъ *войникъ* была е тамо извесна у скоіой непокваренои форми; и ово сведочи такођеръ да се славенскій езыкъ дуго сачувао у южномъ Епиру, где данасъ само грчкій влада, и одакле е млого

и Борсеци [1]), у огромной маси са целимъ домомъ, женама и децама, да обседну Солунъ; но немогавши одолети градскимъ стенама, населише се по богатымъ околнымъ местима. Дреговићи и Сакулати настанише поля близу Солуна; Борсеци утврдише се на северозападу, где се данасъ градови Оридъ и Манастиръ наоде; Велесићи заузеше южну Тесалію, Віотію съ Тивомъ, Атику съ Атиномъ; племе које грчки извори *Βαγενέται* називаю спусти се западно одъ Велесића у южный Епиръ. [2]) Западно одъ Солуна населише се Стрименци узъ реку Струму [3]) и Ређани [4]) узъ поморѣ Архипелага. Затимъ стадоше

свеже силе изишло, зарадъ ослобођења Елade. Но каква є была права славенска форма имена *Βαγενέται* неможе се лasно погодити. Єдна листина епирскогъ деспота Симеуна Палеолога, 1361 год. (*χρονογραφία τῆς Ἠπείρου* II. 311) набрая села, наодећа се у земльи *Βαγενετία*; отуда се види да є сачињавала прибрежѣ южнога Епира према острву Крфу, данашньій филатскій, парамитскій и маргаритскій округъ.

[1]) *Борсекъ*, *Борсеци* — тако зову и данасъ Бугаре међу Оридомъ и Битољмъ (Голи-Манастиръ). В. Григоровића путеш. 196, и Шафарика Wyklad 576. Грци пишу *Βερζήται* и *Βερεζήται*.

[2]) У бугарскомъ народу налази се іошъ и садъ неколико презимена коя су безъ сумнѣ одъ стари наслеђена; о *Борсецыма* већъ є говорено, а о *Шопама* рећи ћемо ниже; осимъ тога, Бугари у неврокопскомъ округу зову се *Мѣраки*, близу Водене *Поливаки*, у Дебру *Міяки*, више Дебра близу села Кленя *Кецкари*, близу Прилипа и Велеса *Бабуни* (в. Григоровића 196).

[3]) О овымъ Струменцыма напоминѣ: „Житіе св. Димитрія“ и многи други византиски извори.

[4]) Ньи називаю часъ *Ρεντίνοι* чит. Рендини, часъ *Ρουγχῖνοι*. Тешко є решити, како є име ньіово у славенскомъ єзыку гласило; на свакій начинъ *Ряждани*, одъ старобугарске речи *рядъ* (я звукъ носовный). *Рендинскій* за-

се на море упуштати, узнемирујући на своимъ лађама не само острве Архипелага, но долазећи и подъ самый Цариградъ.[1]) Било є време, (686 г.) у комъ беше византискій летописъ као нешто врло важно забележіо, што є царъ Јустиніянъ II. воюјући противъ Бугарске и Славиніе (т. є. Тракіе и Македоніе) *до самогъ Солуна* продръо. Год. 746 прође наново куга целу Ливадію и Морею, а Славени рульомъ нагнуше тамо, остављајући бугарске равнице, у комима ій є гнявила иза Дона дошавша бугарска орда Аспаруха. „Тада, пише Порфирогенита, цела Елада и Пелопонія пославенише се, и постадоше варварске землѣ.“ Ово є было последиѣ обште пресељенѣ читавы племена славенски у опустошене грчке землѣ. — Чудно є и помыслити у каквомъ є хаотичномъ станю было тада народно населенѣ на балканскомъ полуострву. На северозападу настанише се Срби и Рвати, раздробљени на више оманьи *жупанія*. На североистоку дизала се већъ држава основана бугарскомъ ордомъ међу славенскимъ племенима. Стару Тракію и Македонію, южно одъ Бугарске, не називаше тада Грци другчіе но *Славиніомъ*, т. є. земльомъ Славена. Грцыма остаде само земля, ограђена дугимъ зидомъ цара Анастасія, кои се починяо у граду Селимвіи (Силиври) на Пропонту, и протезао до Дрекона на црноме мору. Грчка посада држала се іошъ у Єдрени на брегу Архипелага и белогъ мора у Родосту, Никополю и Солуну. Западно и югозападно одъ Македоніе разлыше се Сла-

---

лывъ у Светой Гори указуе намъ и данасъ ньинъ старый завичай; ту є постаяо прѣе утврђеный градъ *Рентина* или *Рендина*, средсреда посебне епархіе (в. подробніе о нѣму: Tafel, Thessalonica 68).

[1]) В. Житіе св. Димитрія (преосвешт. Филарета 34).

вени до Ядра по старой Дарданіи и Епиру. Я самь навео имена оны племена, коя се настанише по овымъ дивнымъ краєвима. Наравно они су наилазили овде на остатке прећашнѣгъ населења. Заоставшій део прећашньи становника сливао се шньима мало по мало. Таковимъ начиномъ племе *Сапа*, коє Тукидидъ још у V. веку пре р. Христ. више реке Стримона (Струме) налази, живи и данасъ, послаженѣно подъ именомъ *Шопа*, као што Бугаре зову на томъ месту.[1]) Други народи, одарени већомъ упорношћу, или ограђени природнымъ тврђавама одржаше се посредъ славенске поплаве. Такови беу Арбанаси у своимъ неприступнымъ горама, и Власи, потомци римски населѣника[2]) или урођеника на обема странама горе Пинда, међу градовима Касторіомъ, Битолѣмъ (турски Манастиръ), Воскополѣмъ (или Москополѣмъ) и Ембасаномъ. Истина, ови народи појављою се у повесницы текъ у X. и XI. веку; али они носе на себи сва обележја некадашньи становника своє отачбине, тако да ніє сумнѣ, да они несу преживели у ньойзи векъ славенскогъ доласка. Могуће є такођеръ и то доста поуздано и ньіова тадашня одношења према Славенима определити. Славенска племена прећоше изъ Македоніє у богату околину оридскогъ єзера, и утврдише се овде за свагда. Остатци римски колониста смештени по овымъ местима[3]) покорише имъ се, па се и одржаше; они

---

[1]) В. подроб. Шафарика (Wyklad etc. 574). Шопима називаю се Бугари око града Радомира и Кистендила на изворима Струме.

[2]) До данасъ још еданъ део среднѣ Арбаніє, близу Москополя главногъ средишта Влаа (Цинцара), зове се Колонія.

[3]) Исто тако као и у Дакіи (данашньой Влашкой, Молдавіи

се занимаше, као и данасъ, найвише скотоводствомъ [1]) примивши поданство Славена. Одъ то доба на свакій начинъ, постаде и име *Влаа*, подъ коимъ су именомъ Славени овай народъ разумевали (као у обште люде талиянске крви [2]) синонимомъ са *пастыромъ* [3]) и *кметомъ*. [4]) У теснацыма Пинда (међу Ар-

---

и Ерделю), где о Власима напоминю прве скаске о Мађарскомъ доласку, и Несторовъ летописъ, и у Мизіи (дан. Бугарскомъ међу Дунавомъ и Балканомъ). У овой последньой было є латинскій єзыкъ у V. веку одвећъ распространењъ, што се види изъ тога, што су га владике града Марціанополя на Балкану (на свакій начинъ касніи Преславъ) употреблявали у своимъ писмима съ византискимъ царевима и халкидонскимъ саборомъ. (B. Le Quien, Or. Chr. I. 1218).

[1]) Anna Comnena VIII. 3. *νεολέκτους καταλέγων, ὁπόσαι τε ἐκ Βουλγάρων καὶ ὁπόσοι τὸν νομάδα βίον εἵλοντο (Βλάχους τοῦτους ἡ κοινὴ καλεῖν οἶδε διαλεκτος).* Georg. Pachymeres in Andronico Palaeologo 1. 37. *Τὸ Βλαχικὸν . . . ἔθνος δυςχωρίαις χαῖρον καὶ βοσκήμασι προσανέχον.*

[2]) У Чеа Wlach, у Поляка Włoch-Таліянацъ, Włochy Италія и млог. друг.

[3]) И у самы Грка сѣдинило се име Влаа съ поймомъ о пастырскомъ начину живота (ср. вишенаведено место изъ Ане Комненове). Сведочбе изъ србски листина, коє наводи г. Майковъ (Исторія Сербскаго языка, 160), но са нѣговимъ врло неопределѣнимъ сматрањемъ о карактеру Влаа ніє се могуће сложити.

[4]) У томъ се смислу ово име употреблює и у законику цара Душана и у повеляма србски кралѣва, где оно на свакій начинъ не значи какву особиту Славенима завладаву народность, но особитый сталежъ, кои се развіо изъ овогъ завладаня. Іошъ у XIV. веку забранює се „Србину“ да се жени „у Власѣхъ.“ Власи се споређую у Душановомъ законику са Арбанасима, (Арбанцима) съ другомъ такођеръ страномъ и Србима у то време подчињеномъ народношћу. Подъ турскимъ игомъ прешло в

баніомъ и Тесаліомъ) такође и у горама источне и наравно име *Влаа* одъ романски, Славеними подчињны населѣника, на саме Славене кои турски поданици постадоше, и употребльє се као синонимъ са именомъ *раа*. — У осталомъ прави Власи т. є. Романци, у средньой Арбаніи и у горама Пинда (иначе се зову Цинцарима) сачували су до данасъ свой пастырскій животъ (само малый део занима се занатомъ и трговиномъ) и народный карактеръ, кои се привикао покорности и изгубіо свесть самосталности. Ево како описує арбанашке Власе найболый познавалацъ тога края Ханъ (Hahn, Albanesische Studien стр. 15): „Ма да грчкій народъ у югоисточномъ Епиру станує, то се опъ ипакъ неграничи непосредно са Тесаліомъ, где такођеръ та иста грчка народность влада, но є оделѣнъ одъ нѣ влашкимъ краємъ, кои заузима главный ланацъ Пинда одъ ширине г. Коньице на северу, готово до ширине Арте на югу, и простире се окромъ тогъ западу идући, по северной страни брда паралелногъ Пинду, кои дели изворе Ахелоя одъ утока Арахте, а такођеръ и по источной страни Лингонскога брда. Овде се налазе Власи у великомъ брою, но будући да се ньіовъ край изъ дугогъ пограничногъ простора састои, то су они, што се тиче управе, сасвимъ раздроблѣни и немаю никакве заедничке свезе. Свесть народне свезе, ако су є икадъ имали, изгубили су ови пиндски Власи као и друга ньіова браћа расеяна по балканскомъ полуострву (по горама Македоніе и Тесаліе, по средньой Арбаніи, по гдекоимъ местима Грчке, особито на острву Евбеи и т. д.). Забалканскій Влаодликує се на име тиме одъ Грка и Арбанца, што се опъ лишава свакогъ народногъ чувства, и свега онога, што є съ овимъ чувствомъ скопчано. У осталомъ пиндски Власи живе по убавымъ сеоцыма, и налазе се са своігъ трудолюбля и особито умереногъ живота у добромъ станю. Єданъ део народа обдржава іошъ єднако одъ предкова свои наслеђеный номадскій начинъ живота, и борави преко зиме у горама, а лети по топлимъ пределима Тесаліе и Грчке. А другій зготовлява грубе вунене тканице, изъ кои се праве плашти за морепловце (тако

южне Тесаліє око Олимпа, Осе и Отрикса [1]) могао се єданъ део овы Влаа пастыра независанъ одржати. И са тога називаше Византинци и Франки овай край *Великомъ Влашкомъ* [2]), за разликовати га одъ другы насеобина истога народа. Списатели XI. и XII. века налазаше овде Власе независне и задивлячене; они су у ово станѣ пали онда, кадъ ій Славени долас-комъ своимъ одцепище одъ свію пређашньи средиш-та управе и просвете. Любопытно є што шпанскій єврей, путујући у почетку XII. века [3]) по Грчкой и Тесаліи, о Власима приповеда, кои живеше у гора-ма међу ове две землѣ: „За градомъ Ровиницомъ [4]), говори Веніяминъ тудельскій, почиње Влашка; нѣ-

---

назв. капоти). Трећій бави се трговиномъ, кроячлукомъ; они подобно другимъ арбанашкимъ горштацыма заслу-жую свой лебацъ на страни, оставляюћи свою родбину на дому.“ Ови Власи називаю сами себе *Арменима* (претворено одъ Romani).

[1]) Отриксъ є старо име гора, коє деле Тесалію одъ праве Грчке; сада се исте горе *Єлове* и *Врбове горе* зову, а на краю ій народъ просто *горомъ* називлѣ. (Hellova Berg, Varibogo Gebirge, Gebirg Gura на карти аустр. ген. штаба).

[2]) Nicetas de capta urbe, 15: *Τὰ Θετταλίας μετέωρα, ἃ νῦν μεγάλη Βλαχία κικλῄσκεται.* Henri de Valenciennes (chron. у повести о Хенрику фландрск.) vous octroi avoec Blaquie-la-Grant, dont je vous ferais seignour. B. Tafel, Thess. 490.

[3]) Tafel, Thess. 470 и след. где є тисканъ део Рави-Веніяминове повести о балканскомъ полуострву.

[4]) Неизвесно є где є управо овай градъ лежао. Веніяминъ тудельскій меће овай градъ и *почетакъ* Влашке (Тесал-ске) међу Agriphou-омъ (т. є. Егрипо, иначе Негро-понатъ) на югу, и Gardegin-омъ (данасъ Гардикіа) и Armilo-мъ (данасъ Армиро) на северу, наиме у горе делеће Тесалію и Грчку. Влашка се простирала дакле далеко на северу по Тесаліи.

зини становници живе у горама и посе име Влаа. У брзини подобни козама, силазе се са брегова у грчке землѣ те грабе и шићаре. Никоя сила неможе пробити до њи, нити ій є у стању икои владалацъ покорити. Нештую законъ хришћанскій, но примаю и чивутска имена, те зато и мысле гдекои, да су и они негда были чивути, и тврде, да они чивуте своіомъ браћомъ називлю, и када нападаю на њи, да ій истина ограбе, али да ій неубіяю, као што то чине са Грцыма. Єдномъ речю они живе безъ закона.“ — Тешко є решити, у колико се може веровати еврею путнику, о прећашньемъ упливу еврейства на романске населѣнике у Тесаліи. Но изъ нѣгове повести види се ясно, у каквомъ душманскомъ сношаю стояше ови горштаци са суседнымъ народима. А да су ови негда већиномъ Славени были, о томъ насъ увераваю известія о насеобини Велесића у южной Тесаліи и имена места у целомъ овомъ краю.[1]) У осталомъ нів чудо, што є шпанскій еврей, путующи у XII веку, Славене съ Грцыма помео; они су у то доба єдну веру исповедали, стаяли подъ грчкомъ управомъ, а по свой прилицы већиномъ и грчку народность попримали.

Одъ тесалски Влаа врнимо се опетъ у Македонію и Арбанію, где смо покушавали определити населѣ Славена, и ньовъ сукобъ са староседіоцыма. Заузевши Оридъ, морали су Славени прво очи на западъ устремити дужъ реке Шкумба,[2]) узъ кою

---

[1]) Напр. градови и села Градина, Чертковићи, Цетуни, Гаврани, Гарица, Мокриница, Загора, Селичани и м. д. Єзеро названо Єзеро, горе Єлова, Врбова, Гура, Кишова (стара Оса), Плешиди (старый Пеліонъ), в. Ami Boué Itinéraries, II. 70.).

[2]) Шкумбъ дели Арбанію на два дела, на северный сюженъ

се протезао великій римскій воєный путь; романске све до данасъ [1]) тамо стануюће насеобине подчињше се по свой прилицы Славенима. Овай ій є путь водіо къ византійскомъ граду Епидамну или Дирахію (Драчъ, Дураццо), подъ коимъ се они появише 548 г. као што стои записано у лѣтопису. Другій Славенскій потокъ поврвио є, као што се мысли, мало южніе изъ околине града Касторіе (у Македонiи) на западъ, дужъ реке Віусе, и достигао авлонскій заливъ. Єръ доиста има известія, да є у IX и X веку овай део ядранскогъ поморя подъ славенскомъ влашћу стаяо.[2]) И овымъ начиномъ заузеше Славени средньій део данашнѣ Арбаніе,— одъ Драча до акрокераунскогъ предгоря. У то доба подигао се у средини ове землѣ, на месту старе Антипатре, новый градъ Београдъ (арбанашкій), и цела земля напуни се са славенскимъ именима река, гора, села и градова. Но

съ далматскимъ Алпима, и южный скопчанъ съ Пиндомъ и грчкимъ горама.

[1]) Градови Москополѣ, Бератъ, Єльбасанъ и Пехиньи єсу средсреда Арбаніе.

[2]) Le Quien, II. 290. приводи єдно место изъ каталога бугарски епископа (кога є онъ исписао изъ рп. паришке краль. кньижнице), где стои „да є Климентіе наименованый владика Тиверіуполя, или Велике (*Τιβεριουπόλεως ἤτοι Βελικῆς*. Овай є градъ после известанъ подъ именомъ Струмница, турски Уструмце в. Le Quien, I. 1223) добыо затимъ одъ бугар. цара Бориса (*παρὰ Βορίσου βασιλέως Βουλγάρων*) надзоръ надъ трећимъ деломъ бугар. царства, кои се простирао одъ Тесалоника до *Єриха* и *Канина* или *Сипіате* (*μέχρι Ιεριχῶ καὶ Καννίνων ἤτοι Ταβπίατου*, чит. *τοῦ Σπιάτου*).“ Овде назначени градови наоде се на прибрежю южне Арбаніе; Іерихо и Канина у Аулони, Сопоти у дельвинскомъ округу.

у северной Арбанiи, у неприступнымъ врлетима, где сада станую готово независна Арбанска племена: Климентe, Хоти, Пулати, Мирдити, Малисари и други, беу се предци овы дивяка одржали посредъ славенске поплаве. Кодъ ньи нема посве местны имена славенскогъ корена. Само на североисточномъ углу ове горовите Арбанiє, где є она по природи своiой већъ више приступномъ постає, налази се погдекоє славенско име (н. п. село *Есмиште*, гора *Троица*, гора *Проклета* средъ землѣ арбанашки Климента), а югоисточный окраякъ ове стране носи славенско име *Дибри* и населѣнъ є iошъ и данасъ одъ чести Славенима. Очевидно є дакле, да є славенскiй живаль продръо природне границе арбанашки стена, али да се станио само на краю исты. Да ли су ова два народа ратовали међусобно за времена преселѣня славенскогъ, о томъ неналазимо никаква спомена. Я самъ већъ рекао, да о Арбанасима нема говора у историчнымъ споменицыма све до XI. столећа. Славенска маса, коя се око ньи слегла, заклонила iй є, и скрила тако рећи одъ целогъ света. Но нема сумнѣ, да су Славени са своимъ арбанашкимъ суседима непрекидно у заѣевицы живели. Славени имадоше довольно беритетне землѣ, те имъ не быя нужно гонити Арбанасе изъ ньиногь непитомогъ завичая; а обшти на осваянѣ земаля смераюћи планова не беше у Славена. На овай начинъ сачувалосе арбанашко племе посредъ Славена, исто онако, као што се оно одржало и преће предъ римскимъ войскама, и после предъ србскимъ царевима, и турскимъ султанима. Ово є племе єдино у источной Европи, коє се задржало неиспорчено тако рећи течаємъ три тисуће лета. Єзыкъ и обичаи ньiови сведоче ясно, да су они одъ колена древны пе-

лашки Епирота, њіовъ приватный и обштинскій животъ іошъ є и данасъ такій, као што є владао у грчкой пре омирова времена; єръ, — као што говори испитатель изучивши топломъ љубављу потанѣ данашнѣ Арбанасе, — люди ови іошъ се нису довили до обште народне свести, но живе подъ владомъ породичне свезе, крвне освете и права ячега, а и уплывъ религіе на њима слабо се опажа. [1])

Судећи по местнымъ именима, мы смо покушали определити односенѣ северне, горнѣ Арбаніе, коя є заостала при старомъ населю, къ средньой, по коіой се разлише Славени. Много є теже определити тадашньій етнографичный положай южне Арбаніе, где сада живе Арбанаси-Тоски узъ Грке. — Овай

---

[1]) В. Характеристику Арбанаса у Hahn's: Albanesische Studien, а особито чланакъ: Geschlechtsverband (стр. 121). Verfassung der Gebirgsstämme im Bisthum Scodra (173). Ево обштый изводъ хаповъ о животу Арбанаса (стр. 214). „Mit dieser natürlichen Abgeschlossenheit (des Landes gegen Aussen) harmonirt der albanesische Volksgeist auf das innigste, welcher sich in allen Beziehungen niemals über die Ideen des Faustrechtes, der Blutrache und des Stammverbandes zu erheben vermochte, und welcher daher noch heut zu Tage auf einer Culturstufe steht, welche die Römer und Hellenen bereits zu der Zeit hinter sich hatten, als sie in die Geschichte eintraten.“ — Тай истый списатель, као и сви остали путници познаваюћи Арбанасе, сведоче, да у њи нема религиозны начела. Вера сачињава главный елеменатъ живота свію Арбанію окружаваюћи народа, Срба, Бугара, Цинцара, Грка; Арбанаси пакъ стоє сасвимъ равнодушни према њой; већа половина примила є турску веру, али и ова є тако исто слабо проникла у њіовъ животъ као друга половина арбанашкогъ племена, прво на северу, друго на югу Арбаніе.

крај, као и суседный део Ливадіѣ носи многа славенска имена, измешана са грчкимъ и арбанашкимъ. Славени су дакле и овамо пронићи морали, но неовладаше целимъ краємъ, у комъ се староседіоци задржаше, те славенске дошляке временомъ у себе прелише. Каково є было политично одношенѣ ова два живля, да ли су Славени покорили Грке и Тоске, или се ови закрилише у своимъ неприступнымъ горама (где є данасъ Чамія и Сули) о томе се неможе ништа рећи. Доста да у целомъ овомъ краю само градъ Никополь остаде подъ влашћу Византіѣ.

О правой Грчкой имамо поуздапія знаня. Целу Тесалію и Ливадію налазимо у VIII веку у рукама славенскимъ. Само по горама живеше, као што знамо Власи, потомци романски населѣника. — Атика постаде славенска область Велесиња, а у год. 799 ньовъ кнезъ Окомиръ (*Ἀκάμπρος*) владаше у Атини и теде Грцыма по своимъ избору цара поставити. [1]) Пелопонизъ добы славепско име *Морея* у кои се настанише неколико славепски племена. Само у неколико тврђава, и горама ограђены градова држаше се Грци (уКоринту, у Патрама, у три луке старе Месеніѣ наиме у Корони, Модони и граду Аркадіи, у Монемвасіи, Аргосу, Науплііи, и напослетку у южной чести Лаконіѣ за таигетскимъ брдомъ у граду и краю тако названомъ Майна). У Коринту седео є войвода, кои се изъ Цариграда шиляо, а остала места бранише се и управляше сама собомъ.

На овай начинъ држаше се Грци почеткомъ IX века само іошъ у Цариграду и нѣговой околини, ограђеной зидомъ цара Апастасія; у неколико прибрежны утврђены градова, у южномъ краю Лаконіѣ

[1]) Теофанъ, 734.

тако и на іонскимъ и архипелашкимъ острвима, и на приморю мале Азіе. Но само у Майни сачувало се, купно са поштованѣмъ олимписки богова, и древно име Єлина. Може быти да є народъ и у Патрама и другимъ лукама Пелопониза, као и на отоцыма, чисто єлинске крви быо, али се неназиваше друкчіе но *Роміи* (т. є. Римляни).[1]) У Цариграду пакъ, као средишту владе, небеу Єлини, као што се то изъ таданьи извора ясно увиђа, но читава смеса тракиски остатака, малоазіятски народа (Киличани, Поншани, Пафлагонци и др.), Ермена, Сиряна, погрчены Гота, Славена и други *Варвара*. Сви ови говорише грчки, гордише се именомъ, и светскимъ значаємъ Римляна, образованѣмъ Єлина, и просветомъ православны хришћана; и текъ као носіоци овы виши идея и успомена стаяше они высоко средъ други народа Европе, коима у осталомъ уступаше и у моралномъ и матеріялномъ обзыру.

Цариградъ є дакле, као што видесмо, течаємъ VI, VII и VIII века погубіо све европске землѣ одъ Дунава до морейске краине. Є ли онъ могао постаяти у овомъ положаю, оделѣнъ одъ европскогъ континента? Истина, онъ се држао іошъ своіомъ трговиномъ, своіомъ влашћу надъ малоазіятскимъ приморѣмъ и Архипелагомъ; но и овде войски и упливу нѣговомъ почеше сметати арапске калифе. Є ли могао Цариградъ постояти, претиснутъ међу арапскимъ калифама и славенскимъ племенима, кои допираше већъ до самы стена, делећи га одъ остале Европе? Оба ова народа, Славени и Арапи, почеше

---

[1]) В. подробніе о свему овомъ у Фалмераеру: „Geschichte der Halbinsel Morea“ и Цинкайзену: „Geschichte Griechenlands.“

се тешнѣ упознавати, и пружаше єданъ другомъ руку противъ обштегъ душманина — Византіе.[1]) Цариграду небеше друга спасенія, доли у покорењу славенски племена.

Єданъ истый славенскій народъ, познатъ данасъ подъ нменомъ бугарски Славена, ширіо се тада одъ Дунава до Морее. Нѣгова северна страна, међу Дунавомъ и Балканомъ, беше аспаруховомъ ордомъ у єдну државу претворена. Камо срећне, да є ова нова држава целоподунавско полуострво подъ свою власть довела, и сѣдинила сва славенска племена у Тракіи, Македоніи, Тесаліи, Епиру и Грчкой. Али є држава аспарухова была насилна, као што намъ є познато, нѣгова власть беше игъ за Славене. Славени бежаше одъ нѣ за горе и мора.[2]) Аспарухъ и нѣгови последници стараше се утемељити свою власть надъ земльомъ, кою одма у почетку заузеше, а на далѣ осваянѣ немышляше.[3])

---

[1]) В. Известія о савезу Славена съ Арапима г. 664 кодъ летописца Теофана (стр. 502), г. 691 и 693 такођеръ тамо на стр. 561, г. 754 у истомъ на стр. 661. О сношаима Симеуна бугарскогъ съ африканскимъ Арапима говори Кедринъ II, 356.

[2]) Год. 676 бежаше Славени одъ Бугара преко Балкана у Морею; г. 762 по сведочби византиски историка одселише се до 208,000 Славена изъ Бугарске у Витинію у малой Азіи.

[3]) Овде пада у очи велика разлика међу покоренѣмъ подунавски Славена чрезъ Бугаре, и Руса чрезъ Вареге. Влада бугарска дуго се бояла іошъ одъ устанка покорены племена, и нигда не быя у станю распространити се до природны граница народа, у чиіой се средини утврдила; власть Варега набрзо се утемельила надъ свыма источнымъ славенскимъ племенима, до природны граница ныови, нити су се Руриковићи игда страшили устанка подчинѣны Славена.

Ако су се и подизали кадкадъ, то имъ беше увекъ у очима богатый Цариградъ, те трошише заманъ свою силу у бою са нѣговымъ искуснымъ легіонима, у место да се постараю, како бы сѣдинили све забалканске Славене подъ свою заставу. А када су се и сукобили са Славенима, то имъ се ови одупираше, предпоштуюћи умну и лукаву управу Византіе, суровой власти азіятски Бугара.[1]) Ето како су дали бугарски управительи Византіи времена да се опорави, и покори себи разроене Славене на югу балканскогъ полуострва.

У време, докъ се бугарски освоительи клаше међу собомъ, учини Византія првый офензивный коракъ, да покори землѣ, коє іой Славени поотимаше. Год. 758. царъ Константинъ Копронинъ, победивши Бугаре, коє разори, а коє освои „оне славенске землѣ, што су у Македоніи“ (тако се изражуе летописацъ Теофан). Истина, ово освоєнѣ ніе было сталио, и тай истый царъ шиляше мало доцніе своє посланике кнезовима ови македонски Славена, да одкупе хришћанске сужнѣ, коє ови поваташе на архипелашкимъ отоцыма. Бугари и немислише о овымъ племенима. Концемъ VIII века подиже знаменита царица Ирина свою войску, и користећи се краткимъ обштимъ миромъ (783), посла свога натриція, Ставракію, на Славене у солунской околини, а затимъ у Тесалію, Ливадію и Морею.

---

[1]) Свакій ће се сетити, кои ово узчитао буде, да є разлика међу првобытнимъ Бугарима, т. є. татарскомъ иза Волге дошавшомъ ордомъ, коя покори подунавске Славене, и каснімъ Бугарима т. є. Славенима кои примише име свои завоєвателя. Да є власть бугарски освоителя была тешка и сурова, то сведочи цела прва епоха бугарске исторіе, кою приповедисмо у првымъ „Писмима.“

Тада су могли Византинци свеТковати досадъ нигда невиђеный тріумфъ, у комъ є войвода за своимъ кочіяма водіо сужњ не изъ дальны земаля, но славенске кнезове, повађане на класичной земльи Пелопониза. Но при своМъ тріумфу ставракіевомъ, остадоше славенска племена у Тесаліи, Ливадіи и Морей ипакъ іошъ непокорена.

Међу тимъ се бугарска држава концемъ VIII и почеТкомъ IX века оснивала и крепила. Освоитель сліо се са освоєнимъ народомъ. Наста у бугарской сяйно време крумово и благодетна епоха борисова. Византія беше слаба. Бугарима бы веома лако было покорити мале, но ипакъ независне кнежевине славенске у Македоніи, Тесаліи и Грчкой; но њима не беше стало до тога, они необраћаше тамо очи своє. Они тежише за освоєнѣмъ, али тако рећи политичнимъ, а не народнимъ. Цариградъ съ єдне, а Србія съ друге стране, ето шта є дражило частолюблѣ Крума и Симеуна. А да се Славени, раздроблѣни по грчкимъ земляма, сами сѣдине и државу осную, то є было посве немогуће. За све Славене у обште, было є найтруднієе исторично дело, прелазакъ поєдины разделѣны племена у народну и државну свезу. Ово су безъ туђегъ уплива тимъ манѣ могле учинити мале славенске обштине, лишене унутрашнѣ подпоре, раздроблѣне подъ управомъ свои жупана и кнезова међъ Балканомъ и Солуномъ, међъ Солуномъ и Коринтомъ, међъ Коринтомъ и Спартомъ, у земльи коя є тако испрекрштана горскимъ ланцыма, и заливима, тако незгодна за саобраштай, као нієдна друга земля на свету?

И башъ у IX. и првой половини X. века, када се бугарска држава найсилніе развила, поче Византія полако осваяти ове славенске обштине и под-

вргавати ій морално грчкомъ животу и єлинизаціи. Расеяне и немоћне обштине немогоше одржати свою народность; обраћаюћи се у хришћанство, обраћаше се Славени купно и у византіиске Грке; Бугарска недаде имъ моралне подпоре; дело Ћирила и Методія, изишавши изъ ньове средине, оста само за ньи єдне безплодно.

Башъ онда, када є Крумъ нагнуо на Византію своимъ силомъ Бугара, Авара и Славена одъ Карпата до Балкана, спремала се Византія на стално покоренъ Славена у западной Ахаи исподъ Патра. Славенске обштине, живеће у околини Патра, почеше изненада грозити грчкой тврђави; и разоривши и попаливши све на отвореномъ полю налазће се домове пелопониски Грка, ступише у савезъ са африканскимъ Арапима и обседоше Патре. Грађани Патра решише се предати и покорити Славенима; єръ имъ не дође давно изгледана помоћъ одъ византійскогъ стратига (воће) изъ Коринта. Као при великой славенской обсади Солуна г. 676, тако и подъ Патре г. 807. нужно є было чудо, нужна є была вера и видльиво заступанћ светителя, да подкрепи ослаблћнъ духъ хришћанства, и избави најважнію грчку тврђаву у Мореи одъ славенске поплаве. Самъ првозваный апостолъ указа се грађанима, и ули имъ уверенћ, да имъ долази помоћъ коринатскогъ войводе; они се охрабрише видећи самогъ светителя где лебди на беломъ коню предъ ньовымъ редовима тлачећи Славене. Затимъ дође и византиска войска, те нанесе новъ ударъ Славенима, изнурепымъ и онако већъ грађанскимъ одпоромъ. Славени се морадоше покорити цару, кои даде ій записати у порезнике патрашке митрополіе св. Андріе. „До овогъ времена, сведочи єданъ древный спо-

меникъ,[1]) течаємъ 218 година немогаше ни єданъ Римлянинъ (т. є. Гркъ, Хришћанинъ) ступити на пелопониску землю безъ опасности.“ — Али сви морейски Славени іошъ се небеу покорили, но само она племена коя становаше у Ахаи; па и ова се колебаше іошъ задуго у своме подaнству. Тако опетъ међу 830 и 840 г. беу сви пелопониски Славени савршено самостални, и нападаше на грчке насеобине. На послетку послаше на њи цариградске легіоне. „Војвода Теоктистъ подврже тада,— пише Порфирогенита — све Славене у Тесаліи и Єлади, и пелопониска племена, коя іошъ нигда не беу покорена; єръ єдни само Езерци и Миляни у Лакедемонiи и Елису, стаяше увекъ слободни у непристуnнымъ горама Пендактила, Миляни на єдной а Езерци[2]) на другой страни; но Теоктистъ победи и ове, и наметну имъ данакъ, Милянима од 60 а Езерцыма одъ 300 монета.“ Но у єдаредъ, — приповеда истый историкъ — при цару Роману, доће известіе одъ коринатскогъ војводе, да се Миляни и Єзерци побунише (око г. 940), да неће да слушаю војводу и царске заповести, да непримаю кнеза, кога имъ є војвода назначио, да неплаћаю данакъ, и да недаю люде у воєну службу. Кринитъ, у Пелопонизъ послатый војвода, доби найстрожія упутства. Онъ се лати посла, одъ месеца Марта до Новембра паляше и плячкаше славенска станишта. Миляни и Езерци

---

[1]) Листина Патріярха Николе одъ год. 1081, сачињена по записцыма патрашке Митрополіе. B. Fallmerayer Geschichte d. H. Morea 183.

[2]) Знаменито є како се древно име Елиса, ἡ Ἤλεῖα или Ἦλις у византиской епохи променило у форму τὸ Ἕλος, што значи наиме *езера*. Доиста Елисъ є найнижій и водомъ найбогатіи край Пелопониза.

клонуше на послетку, и склонише се на данакъ одъ годишньи 600 монета. Наскоро пакъ родише се распре међу самымъ византинскимъ населѣницыма у Пелопонизу, а у исто време грунуше туда, по свой прилицы на своимъ лађама, неки *Славишани*[1]) (*Σκλαβηνοὶ*) т. є. славенски населѣници, настанѣни подъ византискимъ надзоромъ у северозападномъ краю мале Азіе, готово према Цариграду, у околини Никеє, Апамеє и древне Троє; они су били обвезани за извесну плаћу служити у византинской войсцы. Ову згодну околность употребе Езерци и Миляни, и заишту одъ цара да имъ одпусти данакъ. Царъ Романъ побоя се савеза ньіова са *Славишанима*, и да небы Пелопонизъ сасвимъ отргли одъ империе, пристане узъ предлогъ ньіовъ, и ослободи ій одъ наметнутогъ данка.

И тако су іошъ у половини X. века страшили пелопописки Славени цара византійскогъ. Незна се шта се по томъ збыло са *Славишанима*, а и о Езерцыма и Милянима престаю даля известія. Славенска племена у Грчкой живеше у миру, и сливаше се све то већма у грчкій живаль. Бугарска не теде за ньи знати. Македонска и тесалска племена, коя Бугарима понайближе лежаше, подвргоше се, са слабе заштите, іошъ брже и пређе империи, но што то учинише Миляни и Єзерци, коє бранише врлети Пентадактила. Гдекои пакъ Славени, граничећи непосредно са Бугарима, плаћаше имъ данакъ; али се бугарска влада, као што се види, и о ньима слабо бринула, оставляюћи ій грчкомъ упливу. Да испи-

---

[1]) *Σκλαβηνοὶ* в. о ньима у Конст. Порфирог. de ad. imp. 50 и cearim. II. 44. Земля где су они населѣни были звала се *Οφίκιον*, в. о ньой кодъ истогъ, de them. 1. 4.

шемо неколико редака изъ византійскогъ историка Камсніяте: „На равницы раномъ богатой, — говори онъ — коя се простире међу Солуномъ и Веріомъ, стоѥ раштркана славенска села. У околини солунской лежећа селишта, наиме Дреговића и Сакулата зависе одъ Солуняна;[1]) друга пакъ на рецы Стримону (Струми) стоѥ подъ управомъ царскога стратига;[2]) а друга опетъ плаћаю данакъ недалеко живећемъ бугарскомъ народу.[3]) И ови и они (т. ѥ. и бугарски и византиски поданици) живе у суседству, и посредую трговину са Бугарима, коя ѥ у мирно доба од велике користи по Солунъ. У осталомъ нападаи овы народа на Солунъ давно су престали; а наиме одъ како се у хришћанство обратише, стои градъ ванъ сваке опасности.“ Ово известіѥ историка Каменіяте односи се на последнѣ године IX. и почетакъ X. века, дакле на време, у комъ Бугарска подъ Симеуномъ највећма цветаше; па и тадъ беше заръ славенски племена, коя плаћаше Грцыма данакъ, и повиноваше се грчкоме стратигу! Та само да се Симеуну проктело, были бы Дреговићи, Сакулати и Струменци подъ нѣговомъ државомъ; али нѣму не беше до тога. — А да како су грчки руку допали македонски Славени? Грчки историци описую то. Они веле да ѥ іошъ у г. 687 царъ Юстиніянъ II., победивши македонске Славене, понамештао ій дужъ реке Струме, и ставіо подъ управу особитогъ стратига (војводе). У IX. веку беше ньіовъ стратигъ, дуже времена, Методіѥ, пре но што се посветіо апостолской проповеди. Струменци беу вазда

---

[1]) Cameniata. 496.

[2]) Cameniata. 514.

[3]) Cameniata место *Бугара* употребљѥ име *Скита*.

у миру, и служаше у грчкой войсцы. — Византійска политика нашла є врло удесно средство, да утврди свою владу у Македоніи. Царъ Теофанъ (829—842) прими у своє поданике око 14,000 люди турска племена дошавши у малу Азію изъ Персіе (у коіой се тада скиташе силне орде изъ среднѣ Азіе, одъ прилике ко данашньи Туркменци и Каракалпаци). Ове дивляке преведе онъ у Европу и насели ій на рецы Вардару, узъ славенске Дреговиће и Струмен-це, подъ єдинимъ условлѣмъ да му у легіонима служе. Ето како су произишли тако звани Турци—Вардаріоте и Персіяни — Вардаріоте, кои се одъ IX. в. тако често напоминю у византискимъ спомени-цыма, и кои су іошъ у VI. веку сачували свой на-родный значай, свой єзыкъ, црвену ношню, дуге предъ капе долази уске капе и особито место у придворнымъ церемоніяма византискогъ двора.[1]) При преселенію своемъ у Европу беу Турци—Вардаріоте-Мусломани, затимъ ій обраћаше мало по мало у хришћанство. У X. веку већ є постаяла подъ юрисдикціомъ солунске ми-трополіе епархія „Вардаріота или Турака“ (*Βαρδα-ριωτῶν ἤτοι Τούρκων*); служба се свршаваше на народномъ єзыку, као што сведоче рукописни у-ломци старогъ превода еванђелія на турско-татар-скомъ єзыку, кое нађе кодъ ньины потомака, кои и данасъ истимъ наречѣмъ говоре, француски пут-никъ.[2]) Одъ овы Вардаріота произлазе по свой при-лицы и оне турске насеобине у оридскомъ краю, о коима известія XII.[3]) века гласе, но они се мора-

[1]) Codinus de offic. aul. Const. — *ἐνδύματα ἐρυθρὰ . . . ἐπὶ κεφαλῆς δὲ περσικόν φόρεμα, ἀργουρωτόν ὀνο-μαζόμενον* etc. в. о Вардаріотима Tafel. Thessal. 74.

[2]) Poucqneville, voyage de la Gréce II. 74.

[3]) Anna Comnena IV. 109.

доше тамо далеко пре населити. Налази се єданъ старый бугарскій рукописъ, кои наговешћуе, но на жалость одвећъ неопредѣлено, да у Бугарской постои некій муамеданскій край, и да є было црквены прописа у случаю преласка Муамеданаца у хришћанство, а тако исто и ради тога, како бы се предупредило, да небы тамо насељни хришћани у Муамеданство прелазили.[1]) Може быти да се ово известіе односи наиме на турске иселѣнике у оридской међи. Но како му драго, оно се зна поуздано, да су ови Турци-Вардаріоте-непрестано у заѣвицы живели са славенскимъ племенима, у чію ій средину, као незване госте, Византія доведе, да бы тымъ больма Славене растроіити и своіой власти подврћи могла.

Око г. 850 и 860Сакулати услед нечегъ озлоєђени на грчку владу, почеше се бунити и утицати у гору. Царъ Міяило позове имъ старешине у Цариградъ; онъ сеђаше у златномъ троношку (хрисотриклинію) на престолу, подъ крупомъ, у багреницы са златнимъ порубомъ засутомъ драгимъ каменѣмъ. Привратникъ се указа са жезломъ приводећи цару славен-

---

[1]) Вукъ Караџићъ: „Примјери српско-славенскога језика,“ стр. 7. наводи место изъ пергаменогъ рукописа бугарскогъ писма (по свой прилицы изъ XIII. века као што се мени учиніо рукописъ): „Аще кто къ Бльгарѣхъ ѫдеть къ больмытѣхъ (можда бы болѣ было *бохъмытѣхъ*), христиѫнынь колеж выстѫпить къ бохъмытьскѫж кѣрж, а не ѫждеж, и пакыи приложитіж емоу пріити къ христиание и помѣѫвеж, и обратитіж къ кѣрж христианьскѫж, да таже епитэмиа доушегоубьнаа отне и матере и доуховьнаго отца и братине и сестрине. Аще кто вэлеж выстѫпить на крьсть къ бльга рѣхъ или мѫжь или жена и обратитіж къ кѣрж христианьскѫж да къ еприметь епитоми доушегоубиа.

ске старешине єдногъ по єдногъ у спроводу логотета (министра); цар говораше са свакимъ и одпушташе га; затимъ у истомъ поредку буду представлѣни други Славени изъ солунске међе, и онъ говораше шньима и дариваше свакога кошульомъ — *ἐσσοφορίον* — „у знакъ покорности“ вели наиме Порфирогенита. Тако є утврђавала Византія силомъ и ласканѣмъ свою власть надъ отуђенымъ Славенима у Тракіи, Македоніи и Грчкой. Грчкій ярамъ не бе-ше съ почетка теретанъ, но само немio. Свакій, био онъ ко му драго, Гркъ или Варваръ, беше єдпакъ чланъ државе, и могаше се довити до високе почасти а и до самогъ престола. Хришћанство є укрепило савезъ. „Одъ то доба, одъ кадъ струя крштеня привеза Ските съ хришћанскимъ народима — говори византискій списатель — и млеко благочести потече равномерно за обоє, прекратише се и разореня градова, затупи сила крвожедна мача и наста мирный саобраштай.“ Налази се єдно известіє, [1]) у комъ се огледаю одношеня македонски Славена према византиской власти у првымъ годинама X. столећа. Год. 904 допловише силни Арапи подъ Солунъ и обседоше градъ. Градскій начелникъ, Никита, стаде храбрити застрашене и оружю неуке грађане: „Доћи ће намъ помоћъ — говораше он — великій брой наши суседа Славена (*Σκλαβήνων*) изъ наше, и изъ међе струменскога войводе. Овай є народъ вештъ у стреляну, моћи ће мо дакле душманину одпора дати.“ — „Онъ се таки привати посла, — говори далѣ византискій списатель као очевидацъ обсаде, — те растури кньиге на све стране, позиваюћи Славене да се оружаю, и што пређе у помоћ имъ при-

[1]) Cameniata. 514 и далѣ.

теку. Но Славени се неодазваше, доће ій само неколицына, и то празнымъ шакама. А зашто? єръ имъ дадоше за управителѣ люде безсавесне и нечовечне, кои немишляше доли о властитой користи, и гуляше народъ немилице (*δωροληφίαις ἐπιμαξιζόμενα*). Не єданпутъ, но више пута писа Никита струменскомъ войводи, преставляюћи му каква ће одговорность на нѣга пасти ако неускори, — но заманъ, струменски войвода нит' доће нити посла помоћи. И тако — свршує очевидац — преварисмо се у славенскимъ савезницыма." Но ипакъ не мало Славена изъ оближи места притекоше у градъ, граћани ій разредише по зидовима да стреляю на непријателя. Али ови не воєваше дуго са Грцыма; првомъ удесномъ приликомъ, добавивши ключа одъ градске капіє, измакоше изъ града, говорећи граћанима, кои ій задржати тедоше, да иду да браћу свою Струменце на помоћъ позову. Солунъ паде и поста жртвомъ Арапа. Есу ли се Грци и могли надати болѣмъ саучешћу Славена, коє су, као шта сами признаю, тако безсавесно трли и глобили? Но ипакъ ова на далеко расеяна, и по уроћеномъ нагону, за заєдничкомъ свезомъ не тежећа племена славенска, немогоше се отрести одъ уплива и власти грчкога народа, оружаногъ државнимъ строємъ и силомъ образованости.

Коначнимъ покорењемъ Пелопониза, око год. 940, завршила є Византія своя славенска осваяня на югу бугарски граница. Мало часъ доће редъ и на Бугарску. Цимисхіе пошавши на Бугарску, ніе се већъ страшіо грчки и македонски Славена. Год. 971 неста бугарске државе, основане аспаруховомъ ордомъ. Бугарска доби грчке управителѣ, грчке посаде, исто онако, као и друге славенске землѣ у грчкой држави: Македонія, Тесалія, Ливадія,

Морея. Бугарскій народъ, лишенъ своє управе, оставлѣнъ на самогъ себе, подврго се съ почетка крепкой системи византиске администрације съ опакомъ истомъ трпельивомъ покорношћу, съ каквомъ іой се подвргоше и друга славенска племена подъ Солуномъ и Патрама. — Византія, коя є пре два века стешнѣна была у углу Босфора и мраморногъ мора, владаше сада надъ Славенима одъ Дунава до краяМореє. Но оће ли дуго носити овай ярамъ огромна маса славенскогъ народа, пуна іошъ свежегъ живота, неисцрплѣна борбомъ и не окужена византискимъ животомъ? Неће дуго; она ће устати, и устанакъ быће страовитъ. Обшта кобъ, обштый византискій игъ привезао єБугаре, (Славене у Бугарской), съ другомъ допре пренебрегнутомъ браћомъ своіомъ Славенима у Тесаліи, Солуну, Ливадіи и Мореи, и кадъ се буде устаяло, неће устати само бугарскій народъ, но цело Славенство одъ Дунава до Мореє. Тешко онда по Византію.

II.

Устанакъ Бугара. Прва дела самуилова. Ослобоћенѣ славенски племена у грчкимъ областима.

(976—986.)

Завладавши Бугарскомъ моћный Іованъ Цимисхіє, царствова іошъ само четиръ године. „Пре него што ће умрети — говори летописацъ — указа се репата звезда, коя є светлила дуже одъ два месеца, предсказуюћи скору смрть цару, и неисказане яде, претеће држави са унутрашнѣгъ раздора.“

Год. 976 умре Цимисхіє. На престо византис-

кій ступи двадесетолетный Василіє,[1]) сынъ цара Романа. Варда грчкій войвода у Азіи прогласи се за цара, и воєваше противъ Василія; но побеђенъ умакне међъ Арапе. Сунце потавну, и звезде се указаше у по дана; страшно нешто очекиваше Византія. Просу се гласъ по целой Бугарской, по свима славенскимъ племенима Византіє, да не живи више силный Цимисхіє, и да грчка войска у Азіи међу собомъ боякъ біє. Бугари скочише тай часъ на ноге, и избраше себи за воће четирый брата: Давида, Мойсія, Арона и Самуила, сынове єдногъ одъ найсилніи свои властела. Тако прича летописацъ Теофанъ. — А зашто неизбраше кога одъ потомака прећашньи свои царева? Цео родъ петровъ, говори истый Теофанъ, изгибе у прошлымъ ратовима; само му іошъ два развенчана сына заосташе Борисъ и Романъ, кои се бавише у Цариграду. Чувши за устанакъ своє отачбине утекоше обоица изъ робства. Но Бориса, кои се не беше преобукао у бугарско одело, уби некій Бугаринъ на путу држећи га за Грка. Романъ[2]) стигне у бугарскій станъ, али небы примлћнъ као воћа, но као поданикъ новы народомъ припознаты управителя. Ово известіє летописца одъ велике є важности. Народъ бугарскій зна да у Цариграду живе закони наследници престола; али ій не зове, не чека имъ повратка, но бира за воће нове люде. Унукъ великогъ Симеуна враћа се у завичай, али се нико не обзире нань, те затаявши злобу у срцу, мораде као милость нове династіє примити управу града Скопля и нћгове области.[3]) И тако се бугар-

---

[1]) Са млађимъ братомъ Константиномъ.

[2]) Ушкоплћнъ у Цариграду на зоповесть цимисхіеву.

[3]) Сада турскій Ушкупъ у Македоніи.

скій народъ съ овимъ устанкомъ одрекао и одъ пређашнѣ управе своѥ. Онъ ѥ нове вођe изабрао. И у самой ствари, као што ћемо видети, за њга ѥ новъ животъ настао.

Устанакъ се безъ сумнѣ іошъ за живота цимисхіѥва спремао, ѥръ по сведочанству летописца, онъ ѥ букнуо при првой вести о смрти њговой.

Кудъ се дедоше грчке посаде, оставлѣне Цимисхіѥмъ у Бугарской? О њима се више не говори. Оне су быле по свой прилицы коѥ потучене, коѥ поутицаше, а коѥ се предадоше Бугарима, те служаy у њиной войсцы. [1]) Єданъ Дерсть (Силистрія) може быти да се іошъ држао. Устанакъ прими значай обште народне борбе. Царевићъ Борисъ погибе на путу, наиме — као што говори летописацъ — што быя грчкій одевенъ.

Где ѥ средиште устанка и коѥ ће быти главно место борбе съ Грцыма? Отачбина нови бугарски вођа беше градъ Трновъ на Янтару, у средини праве Бугарске. Столица обновлѣне Бугарске неће быти више на истоку у Балканима, где беше престо пређашнѣ династіѥ, но на западномъ краю бугарске землѣ у Преспи близу оридскогъ ѥзера. Главна сила нове Бугарске стећиће се у Средцу (Софіи), у Скоплю, Прилипу, Ориду, Струмницы, Моглену, Меленику, Острову, Водену и другимъ местима Македонске и Арбанашке. Ето где ѥ срце нове Бугарске, у загорской [2]) и оридской области; у земляма коѥ неспа-

---

[1]) В. Кедрина II. 436 (по бонскомъ издан.)

[2]) Подъ именомъ *Загорѣ* разумевамъ у найобширнiѥмъ смыслу, сву страну южно одъ Балкана; али незнамъ казати дали ѥ Македонія имала своѥ славенско име. Грчки историци IX. и X. века називлю Загорѣмъ северный део Тракіѥ

даше подъ првобытну Аспарухомъ основану бугарску државу, коє дакле найманѣ беу заражене азіятскимъ живлѣмъ бугарски освоителя, те зато у борби бугарски владалаца са Византіомъ готово свагда на страни остаяше. Североисточный део Бугарске при црномъ мору, међу Дунавомъ и Балканомъ, бывши дотле основомъ бугарске државе, паде сада сасвимъ у сенку предъ свежимъ славенскимъ земляма, коє овимъ првый путъ ступише на полѣ историчне борбе. Поля крвави боєва Светослава и Цимисхія, стара подунавска и црноморска Бугарска, чиняше се као да се исцрпела и обамрла. Знамо да су нѣзыни градови Преславъ великій, Преславацъ, Бдинъ (Видинъ) и Плесковъ признали власть новогъ владаоца бугарскогъ Самуила [1]); но шта се збыло съ Дерстомъ, съ Варномъ, Месем-

---

(Румеліє) узъ Балканъ; но име Загорѣ ніє се, као што се чини, ограничавало само на тай део. У рукописномъ преводу хронографа Зонаре (овай є рукописъ по свой прилицы изъ XV. века, и чува се у манастиру Дужи у Ерцеговини) читамо приликомъ крштеня борисовогъ: „. . . Вѕѣи сѧзгарѣ христіаньство кѣзлюбише, и посѣмъ посла господинъ ихъ къ царице Ѳеѡдорѣ протити землю кѧзгарѡмъ ѿтъ римлѧнъ, понеже оутешнаваѧхѫсе. и прошлѧѕ къ кѫпѣ коинѕстѫбати съ римлѧны. и испазны прошенїа ихъ Ѳеѡдора царица. Ѿтъ страни бо глаголіємїе *желѣзніе* (Σιδήρας у грч. текс.) даже до белта дарока симъ. белт (по грчкій Λεβελτος) же іесть близь ѡдрина града и сіѐ вѕѣ наслѣдоваше кѧзгарѣ дарованіемъ Ѳеѡдоринѣмъ и имѣноваше *Загоріе*.“ Ако ћемо рећи, што є врло вероватно, да се *Желѣзна страна* називао цео край, кои и данасъ то име носи, потурчено *Демирѣ-капу* и *Демирѣ-хиссарѣ*, то є *Загорѣ* означавало источный део Македоніе; и у XII. веку. целу ту област.

1) Нишъ по свой прилицы ніє одъ нѣга зависіо. В. доцніе записъ Пиниія.

вріомъ и Анхіаломъ, съ овымъ главнымъ тврђавама и лукама симеуновимъ? О њима нема ни спомена. Животъ бугарске прешао є са Дунава и црногъ мора на поля македонска и долине арбанашке.

Први догађаи пређене Бугарске не стоє забележени у византискимъ лѣтописима. Они веле само толико, да є устанакъ букнуо такій после смрти цимисхіеве (976), и прелазе затимъ на мало доцніє догађає, кадъ оно беше грчкій царъ на Бугаре съ војскомъ напао. Ово є лако разяснити. Прве године владаня Василія II. прођоше умиренѣмъ легіона коє побуни грчкій војвода Варда. Противъ Варде беше найверніа војска царска послата. На ту војску обраћаше исключно очи Цариграђани. Шта се у Бугарской збывало ніє ій занимало, докле годъ царъ Василіє неподиже војску на њу. Ето зашто намъ савременый цариградскій летописацъ не теде приповедити о делима, коя му се мало важнымъ чиняу, као о течаю бугарскогъ устанка, о устроєню нове бугарске државе и осваяню поєдины краєва. Све ово наговешћує онъ само у неколико обшты речій. Мы незнамо при коимъ се околностима градови Оридъ, Преспа, Скоплѣ, Средацъ (Софія), Трновъ, Преславъ, єдномъ речю цео средныій, горныій део балканскогъ полуострва ослободіо Грка и допао руку нове народне династіє. Кадъ є царъ Василіє ношао на Бугаре, све ово беше већъ у њиовимъ рукама.

У византискима повестима стои, да су при устанку Бугара таки и четирый брата властела за вође изабраный и признати были; но ово као да неће быти тако. Устанакъ Бугара не беше посебный покушай єдне шаке люди, но обште свенародно дело. То сведочи цео течай касніи догађая. Ко поста владалацъ нове Бугарске? Царевићъ Романъ не доби

владу, бугарскій є народъ дакле већъ био признао, или баръ намеранъ био кога другогъ за управителя признати, и то єдногъ а не више ньи; друкчіє судити, значило бы противоречити свыма появама бугарске исторіє. — Ко беше отацъ ова четирый братавойводе?

Сетимо се, да су іошъ за времена првогъ похода рускогъ кнеза Светослава на Бугарску[1], противници аспарухове династіє и византискогъ уплива подизали метежъ у народу. Главе побуне беу та иста четирый властела, коя се после смрти цимисхіеве као управителъи бугарскогъ народа указую. Ньіовъ отацъ, као што се чини, беше тада (969 г.) за цара проглашенъ; но на жалость стара извѣстія о нѣму су неопределѣна и замршена, те га часъ Шишманомъ, часъ Мокромъ називаю.[1]) Цимисхіеви успеси прекидоше за неко време тежню овогъ властеоскогъ рода, и бацыше у заборавъ имена народны воња бугарски. По свой прилицы они се прекрише гдегодъ у арбанашкимъ горама за Оридомъ, очекуюћи првый удесный случай да понове радню противъ Грка. Не-

---

[1]) В. ниже стр. 37. прим. 2. Име Мокра, оца самуилова и браће му, сачува се у Ани Комненовой VII. 3 *ἀφ' οὗ δὲ Μόκρος ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου γενόμενοι καὶ προσέτιγε Σαμουὴλ ὁ τελευταῖος τῆς Βουλγαρικῆς δυναστείας, ἀκαθάπερ Σεδεκίας τῶν Ἰουδαίων τῆς ἑσπέρας κατέδραμον.* Име бугарскогъ цара Мокра, и уобште цела личность оца цара Самуила, коя є у бугарской исторіи съ великимъ значаємъ скопчана, тако є тавна и замршена, да ће се о ньой, текъ при откривеню новы извора што определѣніе казати моћи. У осталомъ ніе се чудити, што єдно и исто лице у историчнымъ споменицыма подъ два имена долази; то є онда было обичай у Бугарской, као што се види изъ млоги позитивны известія.

ма ни мало сумнѣ, да є новъ бугарскій царъ био самъ силный Шишманъ-Мокра, отацъ Давида, Мойсила, Арона и Самуила. Нѣга бугарскимъ царемъ називлѣ и Ана Комненова и єдна стара записка при цркви св. Михаила у Солину (Salona близу Сплета, Spalatro у Далмаціи). Савремени византиски летописци не споминю о цару Шишману-Мокру, родоначелнику нове бугарске династіе. А зашто? зато, будући да они пропустише, као што реко, све догађає одъ почетка устанка у Бугарской па до умешая цара Василія II. г. 986. А тада Шишманъ-Мокра већъ не беше на свету. Наспоменута далматинска записка гласи овако:

„Год. 994. 9. Фебруара за владе безбожна и безакона цара (imperator) Стевана (друго име самуилово [1]) у Бугарской и осталымъ краєвима. Я Пинције [2]) назначи и записа у споменъ нашимъ потомцыма, да ми сродници цара Стевана укоравасмо истогъ ради учинѣногъ преступка; єръ онъ ослепи свога оца и нашега стрица, благочастивога, христолюбивога и праведнога господара цара (Imperator) Шишмана. За то насъ и прогна браћу и сроднике своє изъ отачбине наше Бугарске, изъ града Трнова, и

---

[1]) Да є овай бугарскій царъ *Стеванъ* самъ Самуило, потврђую сведочанства историчны и хронолошки података. Я самъ већъ рекао да су тадашньи Бугари по два, по три имена носили. Самуиловъ сыновацъ зваше се *Владислав* и *Іован*, а сынъ му *Радомир* и *Роман*. Овай Радомиръ-Романъ имађаше, осимъ славенскогъ и грчкогъ хришћанскогъ имена, іошъ и треће еврейско *Гаврило* (Cedren. II. 458). Као Гаврило-Романъ, тако му и отацъ носаше єдно еврейско а друго грчко име. Нѣгово славенско име, ако га є имао, ніє намъ познато.

[2]) Pincius, онъ є ово име по свой прилицы приміо ступивши у западну цркву.

узвиси лажљиве људе и зликовце. Слепый га отацъ караше што насъ прогони изъ землѣ; али онъ га удави и оста подъ очиномъ клетвомъ. Мы прибегосмо у Нишъ, а отуда прећосмо у Рватску къ светломе и благочастивоме краљу Држиславу. Овай насъ љубавно прими и дочека као добрый и милосрдный господаръ, и даде намъ кућиште у предграђу Клиша.[1]) Овде мы остадосмо, и примисмо истину каголичку веру по ученю римске цркве[2])“ и т. д.

---

[1]) Сада градићъ Клиса близу Сплета (Spalatro).

[2]) Ова важна исправа издана є Фарлатіомъ (Illyr. Sacr. II 11). Латинскій текстъ, кои є онъ исписао изъ архиве сплетске митрополіе гласи овако: „In Christi nomine Amen. Ab incarnatione domini nostri Jesu Christi anno noningentessimo nonagesimo quarto die vero nona mensis Februarii; tempore quo regnabat sacrilegus et profanus Imperator Stephanus in terra Bulgarorum in caeterisque regionibus. En ego vir Pincius notavi et scripsi ad memoriam posterorum nostrorum, quatenus nos cum essemus consanguinei Stephani Imperatoris, saepius ipsum propter ejus delictum redarguimus; excaecaverat enim patrem suum, patruum autem nostrum probum dominum Christicolam justum Sismanum Imperatorem. Quapropter nos fratres ac propinquos suos ex patria nostra fugavit et expullit de terra videlicet Bulgarorum ex urbe Tarnova, exaltavit vero mendaces ac rebelles. Pater autem ejus coecus existens increpavit ipsum de expulsione nostra; at ipse strangulavit eum, et remansit in patris maledictione. Nos autem venimus Missiam (читай Nissiam) et inde recedentes pervenimus Croatiam ad illustrissimum et probum regem Drcislavum. At ille nos benigne recepit, et adjuvit tamquam bonus ac benignus dominus et collocavit in suburbio Clysii. Illic igitur remansimus et recepimus veram fidem Catholicam secundum institutionem Romanae ecclesiae. Затимъ слѣдує како є Пинціе са своіомъ браћомъ: „Armonio, Pollemio, Celestino“, и сестромъ: „Murca“, са синовцыма: „Te-

Ето каква се драма играла тада у Трнову; ето каквымъ се злочинствима почиње нова страна у исторіи несретногъ бугарскогъ народа. И овомъ оцоубицу беше опредељно водити га къ новымъ победама, новомъ историчномъ животу! На вођи бугарскогъ народа лежаше страшна очина клетва.

Незна се управо, да ли є Шишмана одма при почетку устанка нестало, или є доживео прве успехе бугарске. Но да онъ не беше дуго глава ослобођене Бугарске, о томъ нема сумње, єръ бы другчіє тешко было разяснити, што византиски летописи о њему ништа не споминю.

Самуилъ Стеванъ беше наймлађій сынъ Шишмана, пунъ войничкогъ духа и властолюбля. Са властолюбля и ослепи, а затимъ и удави свога оца; бы л' дакле у стању био браћу поштедити? Судба поможе њговымъ намерама. При самомъ почетку устанка убише му, као што говоре летописци, најстарієгъ брата Давида неки пролазећи Власи међу Касторіомъ и Преспомъ. [1]) Ово є прво исторично известіє о македонскимъ Романцыма, коє намъ уєдно показує у каквой се забуни тада налазаше тай край свргнувши грчку власть, и како се Власи не чиняу наклоњени Бугарима. Да не држаше како страну

---

tralo, Martino, Alexandro, Ioanne, Paulino, Georgio, Pancratio", и са сыномъ своимъ „Pleso" ређіо да у Солину цркву св. Архистрата Михаила подигну, и о начину зиданя. У Сплету се сачувало іошъ неколико други исправа Пинція и њгови рођака и потомака у користъ исте цркве. Чланови ове изгнане бугарске породице беу течаемъ неколико векова настойници солинске цркве св. Михаила. Све ово пуно потврђує истинитость горенаведене грамате.

[1]) У месту тако званомъ лепа села, *πρὸς τὰς καλὰς δρῦς*.

Византіи противъ Славена? Ово є можно, али на жалость по нашимъ изворима несмо у стању решити, у каквомъ се узаймномъ односаю налазаше тада разни измешани народи на балканскомъ полуострву.

Давидъ овако изненадно живота лишенъ, буде одъ Бугара за светца проглашенъ. Преданѣ га називa бугарскимъ царемъ. Но да ли є онъ доиста неко време после смрти шишманове царски венацъ носіо, то се неможе ни тврдити ни одрицати. Као старіи сынъ истина имао є право; но да ли є могао Самуило допустити да се други нѣговимъ преступкомъ користи, кадъ є опъ оца наиме зато убіо, да самъ царує. — Но како му драго, брза смртъ давидова уклони супарништво.

Устанакъ се на далеко распространи. Са граница арбанашки, одъ Преспе и Касторіе, заватіо беше источный део Македоніе, грозећи већъ и єдренской области. Бугари обседоше Серъ (Серресъ). Мойсило другый сынъ Шишмана, управляюћи обсадомъ, бы убієнъ каменомъ, баченимъ са градски зидина. Али се градъ не одржа, но паде као и многи други градови на той страни: Верія, Сербчиште или Сервія, Водена, Острвъ и т. д. [1]). Целу Македонію кромъ Солуна заузеше Бугари.

Самуило є имао іошъ єдногъ супарника, своґъ трећегъ брата Арона. „Будући да є овай — говори летописацъ — као што увераваю, Римлянима (т. є. Византинцыма) наклонѣнъ быо, или што є тео, владу да присвои, даде га убити Самуило са целомъ породицомъ, у тако званомъ месту Раметаница 14.

---

[1]) О заузећу свію градова у овомъ краю сведочи обштымъ речима и летописацъ Теофанъ. Кои су были найважніи међу овыма видећемо изъ следећи ратова.

Юлія. [1]) Єданъ му іошъ сынъ, Іованъ-Владиславъ, оста, спасенъ самуиловимъ сыномъ Радомиръ-Романомъ. [2]) И Самуило поста єднодржавный владалацъ Бугарске.“ У осталомъ на 50 година касніе появлюе се у исторіи другій сынъ Арона, Алусіянъ.

Предавши на жртву своме властолюблю оца и брата, поведе Самуило Бугаре на далеке пооде. — „Онъ є шньима прошао — вели истый Теофанъ — по целомъ западу (т. є. по целомъ балканскомъ полуострву). Неограничући своє нападае на саму Тракію, Македонію и солунску околину, прониче у саму Тесалію, Єладу (т. є. Ливадію) и Пелопонизъ. Ту заузе многе градове, међу коима найзнаменитіи беше Лариса. Граћани іой буду са целимъ домомъ у унутрашньость Бугарске премештени, и служау у войсцы самуиловой. Онъ изнесе изъ Ларисе мошти св. Ахилія владике, и положи ій у свомъ престолномъ граду Преспи.“

Много тешки ратова имали су Бугари съ Грцыма, много су победа одржали, много су пута стояли подъ Єдреномъ и ступали къ Цариграду; но нигда се неупустише тако дубоко у грчке области. Истина и Тервелъ и Крумъ, Мортагъ и Симеунъ шиляше лаке чете да оноде Македонію, али ове чете задоволяу се са *оноћаванѣмъ* македонски поля и богатимъ плѣномъ, а подъ укреплѣне грчке градове и недолазише. А сада текъ што се подигла застава противъ византиске власти, видимо єдногъ сына шишмановогъ подъ Касторіомъ, а другогъ при обсади Сера. Серъ є ключъ у солунске землѣ къ Архипелагу, а Касторія лежи на путу изъ самуилове сто-

---

[1]) Година ніе извесна, као ни положай Раметанице.

[2]) Друго му є имо Гаврило. Cedr. 458.

лице Преспе у Тесалію. Браћа самуилова истина погибоше, али се Касторія и Серъ неодржа; цела се Македонія покори Самуилу, затимъ паде и Лариса главный градъ у Тесаліи. Очевидно є дакле да се овде више радило о мимогредномъ нападаю, но о савршеномъ ослобођеню славенски земаля међу Архипелагомъ и Ядранскимъ моремъ. Устанакъ є было обштый за све Славене, за то се и покорише све ове землѣ тако брзо Самуилу. Грчкій гарнизони предаю се, и ступаю у бугарску войску. (Будући да є међъ овыма было найвише Славена, и други наймлѣни Варега, Армена, Турака, то є на ньіову верность могао Самуило исто тако рачунати као и грчкій царъ).

Самуило поведе войску свою новимъ путемъ, коимъ негредаху нѣгови преодници. Прежашньи бугарски владаоци полазаху са Балкана на Єдрену и Пловдинъ, и заузевши ій после великогъ усиля ступаше съ ослаблѣнымъ силама подъ необорльиве стене Византіє. Самуило є оставіо Грцыма Пловдинъ и Єдрену, и само са летећимъ четама узнемириваше Тракію. Нѣгова главна сила беше непрестано югу окренута, где живеше силни Славени, невични іошъ господству туђе народности. И сами кратковиди византиски летописци приметише, да онъ не тражи у южнымъ областима имперіє времена но стална заузећа. „Безъ каштиге — говори Зонара — прелазаше Самуило по западнымъ краєвима имперіє (подъ западнымъ краєвима имперіє разумеваю Цариграђани Македонію, Арбанію, Тесалію и Грчку), *не само пустећи но и покараваюћи области и градове.*[1])

[1]) У славенскомъ преводу хронографа Зонаре овако се описую ти догађаи (навешћу текстъ, по рукопису србске

Помоћу силе народа славенски, помоћу народногъ сачувства надмашише дела самуилова, своимъ успехомъ, многолетна усиля Крума и Симеуна. Бугарско се царство простираше одъ Дунава узъ Преславъ до граница Тракіе, узъ Оридъ до Ядранскогъ мора, узъ Маленикъ, Серъ и Верію до Архипелага, узъ Ларису до Термопила. Самуилова војска заузевши цео Епиръ до артскога залива [1]) ступаше већъ на древну землю Елладе. Коринатска ій тврђава незадржа, они проникоше и у Пелопонизъ ослобађаюћи и тамо славенска племена одъ Византіе. [2])

редакціе XV. века припадаюћи манастиру Грачаницы на Косовомъ полю): „Блъгаре же подвыгошесѧ па́кы. понѣже вѣкѣкше ѥако вмрѣть цимискыи прѣдаше господьство блъгарское, д-мь бра́тїамь. давид, мшоусею, аарѡнв и самоилв нарицахв же се си и комитопвли. за́ніе бѣхоу сыновѣ единого кнѣ́за блъгарскаго, нарицаемаго ко́мить. Елици же бѣхѫ шт родa царскаго погыбоше вьси. Единь тьчію шт штрочеть пѣтровѣхъ шста. бѣ же и шнъ скопьць. сице же прѣемшимь четиримь братїамъ господство. давидь вбо́ вьскоре вмрѣть. мшуси же пришьдъ обьстѫпивь сѣрь. и вьнѣгда начеть бра́тисе вбише сего каменомь тѫ и вмрѣть. аарона же вьсма погѫби самоиль съ родомь своимь. погыбшим же симь тремь братїамь. прѣеть царство блъгарское самоиль. прьвѣ бо поквшашесе тре́тїи бра́ть ааронъ прѣети сіѐ, или грьчьскыи быти. сего ради са́моиль вьсма́ погѫбы аарона, тъчію единь сынь его шста, нарыцаемыи ишань свѣтыслáвь. (*тако е онъ Σφενδοσθλαβος погрешно названъ у грчкомъ тексту Зонаре*). прѣем же самоиль самь царство вьсе блъгарское, и шбрѣте отрадѫ. понѣже рымлѧне имѣахѫ мѣждѫ собою рать. плѣновашe и прѣемлѧше вьсе западные страны и грады.“

[1]) Градъ Никополь (близу Превезе) са целомъ околиномъ припадао е Бугарима. Кедринъ II. 530.

[2]) О овомъ пооду напоминѣ такође житіе св. Никона, са-

III.

Првый бой Самуила са Византіомъ. Сукобъ са Србима.

Радило се о животу и смрти Византіе. Она подиже последњегъ човека, употребљює последню пару, да одоли свудъ унаоколо узруянымъ Славенима. Ово є єдно зашимаше, сва остала подузећа меће садъ на страну; одъ суседа купує миръ, стао онъ каквій му драго жртвій.[1]) Четрдесетъ година бориће

временика цара Василія II. (в. Baronius XVI. 255.): „Non longo post tempore Basilius cognomento Apocaucus, praetoris munere nuper auctus, Corinthi versabatur, isthmumque illum praesidio contra Bulgaricos incursus tuebatur. Graviter autem illum angebat non solum molestus ac difficilis morbus, quo tenebatur, sed multo magis urgens metus et pavor Bulgaricae incursionis, fama gliscente, gentem illam toto Epiro grassatam, in Helladam atque in Peloponesum copias convertere. Proinde missis Spartam nunciis Apocaucus Niconem avocarat. Enimvero compleverat ejus aures, quae de illo passim narabantur, praecipue quae de summa illius in Deum fiducia et libertate acceperat. Ex quo autem virtutis ejus illecebris capi coeperat, beatum ejus vultum cernere, vocemque audire, votis omnibus gestiebat. Semper enim apud omnes gentes in pretio ac veneratione fuit vera philosophia. Divinus quidam vir charitate praestans Apocauci petitionem propenso animo accipiens, antiquius nihil habuit quam ut Corinthum celerrime contenderet. Quo appellens, non solum morbo aegrum sua praesentia liberavit, sed metu etiam et terrore Bulgarorum, illos alio cursum suum flexisse significans. Ita omni ex parte facta est jucunda Basilio Niconis oratio.“

1) Michael Attaliota. 229. *ὁ κύριος Βασίλειος ὁ Πορφυρογέννητος, οἳ τεσσαρακοστὸν ἔτος τοῖς Βουλγάροις*

се царъ Порфирогенита съ Бугарима, голема напрезаня и борбе неће га умирити. Па ко ће наконъ да одоли? Дали ће одолети онай што води новъ жаромъ пламтећи народъ, или онай што влада искуствомъ старе препредене државе.

Велика є сила была у Самуила, али она беше дивля и неуредна. Подъ нѣговомъ рукомъ основа се набрзо огромно царство подунавски Славена. Но да ли су могли Славени у Македоніи, Арбаніи, Тесаліи, на Балкану, Дунаву и црномъ мору за неколико година тако крепко срасти у єданъ народъ, и пропићи духомъ єдинства, да бы могли заєднички душманину одпоре давати, не сматраюћи на случайность такога вође, кои ій є кадаръ было подъ своіомъ заставомъ сѣдинити? Не бы могли; овай є савезъ было излывъ чуства обште раздражености, а не зрео плодъ искуства и свести народне. Овай моментани потресъ подунавски Славена изазва у народу неуморногъ и одважногъ юнака, кои є народу требао, и коме се народъ повериo. Но ко є было тай човекъ? Оцоубица, братоубица, злочинацъ; ће ли онъ? ће ли моћи народъ имати успеха кои пође за овакимъ вођомъ? Страовита, очевидна клетва лежаше на Самуилу и народномъ делу за коє

ἀντιτασσόμενος, καὶ μυρίοις πόνοις καὶ ὅπλοις ἀντιπαρατατόμενος. . . . Cedren. II. 489. Βασίλειος πρότερον μὲν ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων ἀσχολούμενος πολέμων, ὕστερον δὲ καὶ τοῖς κατὰ τοῦ Σαμουὴλ ἔργοις προσλιπαρῶν, οὐκ ἔσχεν εὐκαιρίαν καλῶς καὶ ὡς ἐνεδέχετο τὰ ἐν τῇ ἕῳ κατασφαλίσασθαι, ἀλλ' ὅσον ἐν φαντασίᾳ γενόμενος ἐκεῖσε, καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἀπήτει ταῦτα καταστησάμενος εἶδ' ὑποστρέψας καὶ ἀσχολίαν ἔμμονον ἔχων καὶ φροντίδα τὸ τῶν Βουλγάρων ὑποτάξαι γένος. . . .

онъ воєваше. Божій гнѣвъ пратіо є нѣга и несретный народъ кои му се повериo. На свыма краєвима свога обширногъ царства показа Самуило чудо одъ юнаштва; бугарскій народъ, напрегнувши све своє силе, и приносећи неброєне жртве, одржаваше победе, па ипакъ нигде сталнога успеха. Поражаи пріятельски не беу ни одъ какве користи, бугарско царство опадаше на све стране. Двестагодишньи саобраштай съ Византіомъ, и византиски упливъ окужи у подунавскимъ Славенима првобытну чистоту, морално постоянство и неокаляно юнаштво ньово. Самуило и нѣгови спомоћници нестояше ни морално више Грка. Они позаймише одъ Грка ньово оружіе, злочинство и лукавство. Раслаблѣни Грци бранише овимъ оружѣмъ начела хришћанске образованости, и државногъ поредка, кога они наследише изъ прошли векова. Но да ли є Славенима, кои позвани беше да обнове и у животъ приведу ова начела, — да ли є ньима велимъ могла праведна судба допустити, да се истимъ оружѣмъ, злочинствомъ и лукавствомъ бране?

Па ипакъ тешко є было Грцыма съ почетка на Бугаре устати. Дуго сабираше они силе своє. Царъ Василіє не осећаше себе іошъ крепка на престолу. Докле є годъ буна беснила у малой Азіи, не смеде онъ ступити у опасный бой съ Бугарима. Текъ год. 987. када се унутрашньи метежи примирише, позове онъ своє чете изъ мале Азіе, и заключи на Самуила напасти. Сву войску свою крене собомъ. Изъ Цариграда пође къ Пловдину, кои, као што реко, не беше заузетъ одъ Бугара. Одъ туда се крену великимъ путемъ дужъ реке Марице и родопски гора (Деспото-дагъ) и прође крозъ кланацъ великогъ

Балкана, кои се данасъ девичи [1]) теснацъ зове (Кизъ-Дербентъ). А зашто га пропустише Бугари крозъ кланацъ? Можда су тели да намаме непріятеля у дубльину своє вемлѣ, или заузети посломъ на югу и заборавише на заштиту Балкана? По свой прилицы биће прво, єръ се Самуило већъ био повратіо изъ Морєє и чекаше Грке за Балканомъ. Царъ Василіє остави єдногъ одъ свои четовођа, Лава Мелисину, да чува за леђима оставлѣный теснацъ, а самъ прешавши на северну страну балканскогъ гребена, упути се на Средацъ (Софію) єднимъ ускимъ каменитимъ и шумомъ покривенимъ путемъ, кога затвараше траянова врата. [2]) — Средацъ є морао тада особито важанъ значай имати, као централный градъ Бугарске стоявши у средини међу североисточномъ преславскомъ и югозападномъ орид-скомъ половиномъ самуилове државе. Централный значай овога града осећали су и сами Славени, као што се види изъ саме речи *Средацъ*. Ту є тео Василіє да нанесе ударъ новомъ бугарскомъ царству, и ставши на главный путъ кои води крозъ Балканъ, надаше се овимъ пресећи самуиловой войсцы нападає изъ северне Бугарске на Тракію и Македонію. [3]) Онъ се утабори подъ Средцомъ у месту *Стопенію* [4]), и отуда започне обсаду града, кога браняше юначка бугарска посада. Средацъ лежи у великой готово округлой равницы, кою окружаваю са свію страна брегови. По тымъ бреговима разреди Самуило своюу войску. Грцыма се не теде приближити и избегаваюћи бой на отвореномъ полю, заузимаше све врлети

---

[1]) В. описъ у Ami Boué, Itin. I. 68.
[2]) Близу Ихтимана, в. и.
[3]) Leo Diac.
[4]) *Στοπώνιον*.

око њи; онъ є тео Грке у замку уплести, и грађаше свудъ заседе. Текъ што Грци изађоше иза обкопа, коимъ су обично по римскомъ воєномъ начину свой око утврђавали, да накосе траве, али ій Бугари нападоше, побише и отераше имъ конѣ. Ово беше лошъ знакъ. Обсаду є валяло ускорити, да не помру одъ глади. Двадесетъ дана већъ траяше обсада, успеха не беше никаквогъ, са невештине вођа, говори летописацъ. Войска клону духомъ. За обсаду опредѣлѣно оруђе донеше подъ градъ, но са непажнѣ оны, коима дело беше поверено, пооти-маю обсађеници исто и попале. Међу тимъ поче и препитка нестаяти, и Василіє заключи врнути се назадъ. Васъ целій данъ грејаше войска, а ноћу се у шуми обкопаваше и ложише ватре. Уєдаредъ, текъ што се усумрачи, указа се на истоку звезда необичне величине, и означивши надъ чадорѣмъ големый огнѣный округъ паде на западну страну стена на саме обкопе, расувши се у безбройне искре. [1]) Ово беше знакъ пропасти, коя се мимоићи неможе по увереню войске. Сутра данъ ступе Грци у шумомъ зарашћеный сурдукъ међу две врлетне горе, и прошавши га почеше ступати крозъ траяновъ кланацъ [2]) (Капулу Дербентъ). Но ту ій очекиваше Бугари и юришивши страшнимъ крикомъ на Грке, потукоше силно людство, и отеше царскій чадоръ са свимъ благомъ и регаліяма. И я самъ био тамо међу несретнымъ сапутницыма царевымъ, — пише Лео ђаконъ — и постао бы жртва скитскога мача, да ме ніє самъ

[1]) Leo Diac.

[2]) Лео ђаконъ не наводи имена кланаца, али се правацъ грчкогъ поода ясно види изъ описиваня места, коє се са найновіимъ описиванѣмъ европски путника подпуно подудара.

Богъ избавіо изъ кланца.“ — Южный кланацъ (Кизъ-Дербентъ) беше, као што знамо, Грцыма заузетъ. Зато ніе ни могао Самуило Василію путъ пресећи; а да є могао, то бы у овомъ пооду сва грчка војска до ноге изгинула. Грци бежаше по горовитымъ путовима и теснацыма, а Бугари ій гонише. Готово цело конянишство изгибе, савъ пртлягъ оста у рукама победителя. Текъ у Пловдину сврши се потера.

Овако описує очевидацъ велику победу коју одржа Самуило надъ Грцыма у ихтиманскомъ кланцу. Други византиски историци потрудише се скрити ову погибію, коју панесе „варвароскитска“ гомила „Римлянима.“ Те да оправдаю изненадный повратакъ царевъ, кои се у срамно бежанѣ претвориo, приписую целу несрећу издайству єдногъ четовоће. Ова се басна, по свой прилицы, тада у Цариграду измислила, како би царску кривицу на другогъ кога бацыли. Краткій Стеванъ, главный заповедникъ — доместикъ — западный т. є. европски земаля грчке државе [1]), а уєдно супарникъ војсковоће Лава Мелисина доће поћу Василію — тако приповедаше у двору — и поче га уверавати да му Мелисинъ оглави ради, и да се већъ дигао Цариграду да престо заузме. Чувши то Василіє, устрашисе, и да таки заповесть да се уступа, како бы побунѣногъ војводу стигао; у кланцу га дочекаше бугари и побише. Но избавивши се бежанѣмъ иза Балкана, нађе Василіє Мелисина на повереномъ му месту, и текъ садъ сазнаде, да га є самъ *доместикъ* обмануо. Царъ стаде лютo уко-равати Стевана, но овай лажа, тако пише Кедринъ, браняше безстидно свою клевету, тако, да Василіє доће изванъ себе, и скочивши са столице шчепа

---

[1]) ὁ δομέστικος τῆς δύσεως.

га за косу и браду и тресне о землю.—Ова не најлепша сцена у византискимъ лѣтописима даѥ намъ повода мыслити, да ѥ доместникъ Стеванъ доиста у чему годъ узрокъ био грчкой погибіи. Лавъ ђаконъ говори такође о немарности и рђавомъ расположеню грчки заповедника. Стеванъ буде проглашенъ за кривца свію яда, коима ѥ, по ясномъ свѣдочанству самогъ очевидца, ѥдиный узрокъ био самъ царъ и нѣгове войводе, юначка обрана обсађены Бугара у Средцу, и умна радня самуилова.

На жалость овимъ се догађаѥмъ довршуѥ достоверный лѣтописъ Лава ђакона, и ѥдинитый изворъ остаѥ намъ Кедринъ, о чиіой справедльивости можемо судити по горенаведеномъ примеру.

После ове победе, о коіой се растурише гласови по целомъ истоку, [1]) могаше Самуило и нѣгови

---

[1]) Bibliothèque historique arménienne, par E. Dulaurier. Chronique de Matthieu d'Edesse, подъ 986—7 годиномъ: A cette époque l'empereur Basile conçut le projet de ranger les Boulgares sous son obéissance. Il envoya à Alusianus, leur souverain et à tous les chefs qui relevaient de ce dernier l'ordre de venir se prosterner devant son trône. Mais ils s'y refusèrent. Basile leva des troupes dans toute l'étendue de ses Etats, et, furieux, s'avança rapidement contre les Boulgares, portant partout dans leur pays la ruine et l'esclavage. Alusianus, de son coté, ayant réuni une armée, marcha à la rencontre de Basile. Une grande battaille fut livrée; le roi des Boulgares eut le dessus, et mit en fuite les troupes de Basile jusqu' à Constantinople. Les Boulgares leur enlevèrent un immense butin et une multitude de captifs. Basile, tout honteux, rentra dans sa capitale. (Матія едескій I. 27—28. ст. 34). Лако ѥ разяснити, за што ѥ ерменскій летописацъ, живећи у XII. в. на сто година после Самуила, вѣга са именомъ каснѥгъ бугарскогъ владаоца Алусіяна помео. Алусіянъ ѥ био, пре но шт

кнезови слободно далѣ осваяти грчке землѣ и градове. За две године не бы Василіє у станю и єдногъ имъ човека на сусретъ послати. Поражай кодъ Средца беше му тако уздрмао власть, да га не теде ни войска више слушати. У лицу войводе Фоке појави се новый претендентъ, а и прѣђашньи супарникъ василіевъ, Варда Склиръ, врати се опетъ изъ Персіе и понови своя подузећа. Две године траяше немиръ у малой Азіи; докъ на послетку Фока не умре а Склиръ се добровольно покори цару.

Течаємъ ове две године (987—989) беше Самуило правый господаръ целогъ балканскогъ полуострва одъ Дунава и ядранскогъ мора, до стена цариградски. Окромъ Цариграда, само се іошъ у Дерсту (Силистріи) на северу, и у Солуну на югу вила римска застава. При овакимъ бы околностима прѣђашньи бугарски владаоци таки на Цариградъ пошли. Самуило не теде то чинити. Можда осећаше да му є войска невешта за правилну обсаду таковы крепки стена, каквыма беше Цариградъ ограђенъ? Но мы знамо, да є онъ узимао у свою войску и грчке войнике, па морамо рећи, да є онъ и нію учіо правилномъ поредку, у чему є цела снага византиске войске лежала, са коимъ бы могао таку обсаду предузети. Но пре ће быти да се онъ тада старао о устроєню свои новы земаля, и да є своє очи више на ядранско приморѣ него на Босфоръ управляо.

Я самъ рекао да є основа и средиште самуилове државе была горня Македонія, коя є іошъ и да-

---

ће ступити на бугарскій престо, дуже времена у грчкой служби као управитель у малой Азіи; тамо упознаше Єрмени нѣгово име, и чувши да є онъ по томъ бугарскимъ царемъ постао, приписиваше нѣму дела преодника.

насъ бугарскимъ народомъ населѣна. Оридъ (стара Юстиніана) кога после четиристогодишнѣ таме, труди св. Климентія, методіева ученика, на ново просветлише и у повесницу уведоше, беше прва столица самуилова, [1]) а друга у Преспи не далеко одъ Орида. У Ориду бяше му дворъ, и ризница бугарскогъ царства, у коіой лежаше драгимъ каменѣмъ урешени венци, златоткане одежде, новци, златни и сребрни сливци. Касніе, почемъ се у следъ продужены ратова бугарска каса већъ исцрпела, нађоше у ньой іошъ до сто центинара злата. [2])

Како се нова бугарска династія о своемъ престолномъ граду бринула, види се изъ огромне радње, кою ако можемо замршеномъ и неясномъ [3]) сведочанству Ане Комненове повероваги, започе отацъ самуиловъ, а довршн онъ самъ, т. е сушенѣ блата око Орида, кое тамо изъ оближегъ єзера постаяше. Они даду провести крозъ ове мочаре читаву систему канала, коима вода у реку Дринъ протицаше. На овымъ каналима подигоше множину мостова, и съ тога се и назва то место *сто мостова*.

Богатый са Славенима, Арбанцыма и Романцыма населѣный край око оридскогъ єзера сачињаваше најважнію область самуилове државе. Ту се у то време појавише имена градова и предела, коя се до данасъ задржаше. Я самъ већъ напоменуо другу

---

[1]) Cedr. 468. *Αχρίδες . . . μητρόπολις οὖσα τῆς πάσης Βουλγαρίας, ἐν ᾗ καὶ τὰ βασιλεία τῶν βασιλέων ἵδρυντο Βουλγαρίας.*

[2]) Преко 600,000 дуката.

[3]) Anna Com. XII. (pag. 371. паришко изд.): *ὁ δὲ Δρυμὸν οὗτος ὁ ποταμὸς . . . ῥει ἄνωθεν ἀπὸ τῆς Λιχνίτιδος λίμνης, ἣν ἡ νῦν γλῶττα ἐκβαρβαρώσασα Αχρίδα*

столицу Бугарске — Преспу, лежећу не далеко одъ Орида на югоистоку, окружену оридскимъ єзеромъ[1]). Іошъ далѣ на истоку лежаше самуиловъ градъ Прилипъ, южно одъ Прилипа Битель или Битоль [2]) (данасъ Манастиръ главный градъ те целе стране) а іошъ далѣ на югъ Касторія или Костуръ. У Битолю имаѣаше самуиловъ сынъ Гаврило свой дворацъ, и беше тамо по свой прилицы іошъ за живота очина намесникъ. Западно одъ Касторіє лежаше Дѣволь, у првой половини X. века великій градъ и епископска столица св. Наума, климентієва ученика, познатъ и у касніой исторіи Бугарске, али данасъ не постои више, но само река тогъ имена у средньой Арбаніи. Западно одъ Дѣволя у среди Арбаніе, подиже се на 7000 стопа у высину гора Тморъ, коя набрзо поста уточиште самуилове породице када га судба изневери. — Южный край реке Дѣволя назива се при Самуилу као и данасъ Коло-

---

προσηγόρευσεν, ἀπὸ Μόκρου τοῦ Βουλγάρου βασελέως τὰρ πρῶτα καὶ τὰ ἔσχατα Σαμουὴλ τοῦ ἐπὶ τοῖν βασιλέοιν βασιλέως Κονσταντίνου καὶ Βασιλείου τῶν πορφυρογενήτων γεγονότος, διὰ τίνων τάφρων ἑκατὸν, ἃς γεφύρας ἐπονομάσομεν καὶ γὰρ ἀπορρέουσιν ὥσπερ ἀπὸ τινων ἀρχῶν διαφόρων τῆς Λίμνης διῃρημένοι ποταμοὶ καὶ εἰς ἑκατὸν ἥκοντες οὐ Λήγουσι. κἄθ οὕτως τῷ κατὰ τὴν Δεύρην ἐνούμενοι ἐξ οὗ καὶ Δρυμὼν ἐπονομάξεται καὶ συνεχεῖς αὐτῷ γινόμενοι πλατύνουσί τε αὐτόν καὶ μέγιστον ἐξεργάξονται. Ово є место врло тавно. На свакій начинъ међу речима γεγονότος и διὰ τίνων τάφρον мора што да є изостављено.

[1]) В. о развалима ове старе бугарске столице: „Путеш. Григоровича.“ 134.

[2]) Бутель є стара бугарска ворма (*боутелскы пять* у повельи Константина Асена, у Шафариковой збирки хрисовуля, 24) и грчка (*Βυτέλιον*); Битоль є по новой бугарской ворми, а Толи-Манастиръ є турскій.

нія, и беше по свой прилицы онда као и садъ средиште романскогъ населя у Арбанiи. Iошъ далѣ на югозападъ одъ Касторіе простираше се власть самуилова на непитомо тамошнѣ поморѣ, съ градомъ Дринополѣмъ, [1]) по комъ се и цео край тако називаше (садашньи округъ аргирокастро).

Северно одъ оридскогъ єзера починяше се Дебри (сада Дибри) т. є. горньій део Арбаніе дужъ долинѣгъ течая црнога Дрина. За Дебрима и великомъ Шаръ-планиномъ [2]) простираше се власть самуилова по широкимъ равницама, по коима протичу реке бела Дрина, Ситница и горня Морава. Косово полѣ припадаше тада држави македонски Бугара. [3])

Ето у коимъ местима утврди се тада бугарска држава. Самуило стаяше тако рећи предъ ядранскимъ моремъ и вратима србске државе, усредсређене тада на югозападномъ краю србски земаля, около данашнѣ Црне горе. У овомъ властолюбномъ

---

[1]) Као што се чини, делила се тада цела средня Арбанія на три главне области: драчку, колонску и дринопольску. Кедринъ вели (II. 474): *τὰ τοῦ Δυρραχίουκαὶτῆς Κολωνείας καὶ Δρυϊνουπόλεως . . . . καταστησάμενος, καὶ φύλακας τοῖς θέμασι καὶ στρατηγοὺς ἐπιστήσας*, разумеваюћи подъ овымъ речима, као што се чини, све Византіи припадаюће землѣ западно и югозападно одъ оридскогъ єзера. — Градъ Дринополь непостои данасъ, премда Аргирокастралска єпархія носи име Дринополя. В. о Дринаполю *Χρονογρῦφία τῆς Ἠπείρου*. II. 47.

[2]) Турски Шаръ-дагъ, старый „mons scardus.“

[3]) То се види изъ тога, што су славенска племена на Липляни (Косовомъ полю) и Моравишту (т. є. горньой Морави при пропасти самуилове државе уєдно са другимъ бугарскимъ областима изявили покорностъ свою грчкомъ цару.

човеку, наравно да се морала мысао породити, како ће да освои оближій део Србіє и ядранске луке. И ето права узрока за што Самуило, победивши цара Василія, не дираше Византію. Онъ беше задоволянъ, владавши своимъ бугарскомъ до Дунава и Црнога мора, своимъ Македоніомъ до солунски степа и Архипелага, и заповедаюћи у Грчкой као у своіой властитой земльи.

Истина онъ є непрестано држао єдно оделењ войске у околини неприступнога Солуна, и непрекидно шиляо своє Бугаре да руше Тракію. Ови нападаи наносише много квара Византіи. — 989 г. подигне царъ Василіє войску къ Солуну и благодарећи Богу надъ гробомъ св. Димитрія за утишану побуну у малой Азіи, остави у граду яку посаду подъ управомъ Григорія Тароните, а самъ се таки поврати у Цариградъ. Изъ Цариграда оде на ново у Азію да уреди ствари у Грузіи. Одавде се види да бугарска войска подъ Солуномъ не беше главна сила самуилова; ово су биле само летеће чете држеће Солунъ у блокади. Єръ бы иначе овай поодъ Василія тешко безъ боя проћи могао, нити бы се царъ тако брзо враћао и спокойно одправляо у далеку Грузію да є Солуну, у околини цариградской, непосредна опасность грозила. Но Самуило занимаше се тада на далекомъ западу, а грчкій царъ уступивши на време Бугарима освоєне европске области, очекиваше по примеру свои преодника докъ се жаръ у „Варварима“ мало не прилегне. Течаємъ шестъ година (989—995) не предузимаше Бугари и Грци ништа важнієга међу собомъ.

Најближе къ Ориду и најважніе пристаниште на ядранскомъ мору беше Драчъ (Дураццо); у нѣму

стая византиска посада. Наравно да є Самуило на западу своє очи прво на тай знаменитый старій градъ управіо, кога стене задржаваше све дотле славенске насртає. Бугари заузеше Драчъ. [1]) — Северно одъ Драча, лежаше Лешъ (Алессо, древна Елисъ), друга важна точка на ядранскомъ приморю при ушћу Дрина у море. Незна се извесно у чиіимъ є рукама быо тада Лешъ, у грчкимъ или арбанашкимъ. Самуило завлада Лешомъ, и начини га тврђавомъ бугарскогъ царства. [4]).

За Дриномъ починяю се у то време србске жупаніе.

Я самь приповедіо у прећашньимъ „Писмима“ како се прва србска држава, кою основаше предводительи славенски дошляка изъ Галиціе у VII. веку, разкомадала у половини X. века. Єданъ одъ ты комада, наиме южный, кои судба за основу новой србской држави намену, садржаваше у себи четыри кнежевине: 1) Травунію у кою спадаше градъ и край Требинѣ у южной Ерцеговини са околинама, (међу коима жупе Любомиръ, Крушевица, и Драчевица, и села Рудина, Жерновица, Урмо коє лѣтописацъ XII. века наводи, іошъ и данасъ своя имена сачуваше) Конавлѣ т. є морскій брегъ южно одъ Дубровника и Рисань на которскомъ заливу. 2) Хумъ или Захумлѣ у Ерцеговини западно и северно одъ Травуніе (са Поповимъ полѣмъ, Гацкомъ, Дубравама, Дебрама [4]) и Стономъ [5]) на брегу ядран-

---

[1]) Незна ве управо коє године, но 995. г. подржаваше га Бугари. Cedr. II. 451.

[2]) Cedr. II. 468.

[4]) Садъ се зове србски Дабри.

[5]) Галиянскій Stagno.

скогъ мора, северно одъ Дубровника.[1]) 3.) Зета т. є Црна гора, кудъ протиче река Зета, са морскимъ брегомъ источно одъ которскогъ залива, где лежи тако званый край Грбаль и градъ Будва; и напослетку 4) Подгорѣ найвећа областъ садржаваюћа у себи северный део Црне горе (Морачу и Комъ[2]), са пограничнымъ краєвима Ерцеговине (Оногоштомъ, т. є. садашньимъ Никшићима, Пивомъ, Єзеромъ, Неретвомъ,[3]) Рамомъ съ єднимъ комадомъ данашнѣ Арбаніе на подножю Црне горе одъ Гусиня до Скадра (Шкутари), Бара (Антивари) и Олгуна (Дульцино)[4]).

---

[1]) Овай положай Травуніе и Хума по Дукљанину, подудара се сасвимъ съ описомъ Порфирогените, съ томъ разликомъ само што є за нѣгова времена Конавлѣ независно жупанство было.

[2]) Тако знана Брда.

[3]) Неретва зове се данасъ особито край на горнѣмъ течаю реке Неретве, међу Єзерама и Рамомъ.

[4])Ово разделенѣ наводи Дукљанинъ. Оно се слаже подпуно са сведочанствомъ порфирогенитовимъ и потврђуе се каснiимъ историчнымъ появима. Онъ набрая жупе, кое сачињаваше поєдине кнежевине. Ма да є већiй део имена изопаченъ у латинскомъ тексту, кои є до насъ дошао, то бы се ипакъ лако могла права форма докучити, и положай поєдины овы места дао бы се определити, кадъ бы намъ карте подробніе и точніе быле. Я самь навео изъ дукљанинова текста само она места, коя су важнiя и кои положай, као што се мени свиди, неподлежи сумньи. У овомъ обзиру испало ми є за рукомъ, по казиваню ерцеговски урођеника попунити у нешто неподпуность карата турске. Подпуный текстъ Дукљанина гласи: „Prelimirus (читай Predimirus) Rex . . . . divisit terram suam hoc modo: Chualimino dedit Zente regionem cum civitatibus et has juppanias: Lusca, Podlugiae, Gorsca (и данасъ Горска жупа међу Кастелнуовомъ и селомъ Драчомъ), Cupelnich, Obliquit (Облицыћи

У овомъ северозападномъ краю Арбаніе беше іошъ у XII. веку млого градова (баръ одъ части) са грчкимъ населѣмъ, кое се по свой прилицы задржало одъ стары колонія. Ови *градови*, — као што ій назива старый србскій споменикъ, [1]) у коима безъ сумнѣ постояше стара муниципална управа, као и у

село у црничкой наіи у Црной гори?), Prapratna (Прапратница такођеръ тамо), Cremeniza (и данасъ Кременица жупа међу Будвомъ и Паштровићима), Budua (т. е. Будва) cum Cuceva et Gripuli (т. е. Грбаль), Pelislavo dedit Tribuniam cum his juppaniis: Libomir (и данасъ Любомиръ), Vetanica (може быти c. Watnitza на кипертовой карти, у югоисточной Ерцеговини), Rudina (Рудина такођеръ тамо), Crusceviza (жупа Крушевица). Urmo (c. Урмо у жупи Кривошіе), Ressena (г. Рисань, Risano на которскомъ заливу), Dracevica (жупа Драчевица), Canali, Gernoviza (c. Жерновица близу Груда). Dragislaro dedit Cherenaniam (читай Chelmaniam) regionem et has juppanias: Stantania (Стонь), Papavo (Попово), Yabsco (читай Gatsco, Гацко), Lucca (c. Лука близу Невесина), Velica Gorymita (Горилица подъ Гацкомъ), Yecenike, Dubrava (Дубрава жупа южно одъ Мостара) et Debret (Дабри село и жупа међу Любомиромъ и Невесиномъ); Preulaclo dedit regionem, quae sclavonice dicitur Podgoria, latine submontana, et has juppanias; Onogoste (Оногость древный градъ у никшићкомъ краю), Moratia (Морача), Comerniza (село и жупа Комарница у Чемерна планини међу Пивомъ и Гацкомъ), Picoa (Пива), Gerico (читай Gezero, Єзеро), Netusini (c. Тушину у Дробняцыма) Guidemo (Гусинѣ), Com (Комъ), Debreca, Neret (Неретва) et Ramma (Рама) et quatuor regiones Tetrarchias vocavit. Да су градови Скадаръ, Баръ и Улцынъ припадали подгорскомъ жупану види се изъ повести истогъ лѣтописца, коя ће следовати.

[1]) В. Житіе св. Симеуна (Неманѣ) написано сыномъ му краљемъ Стеваномъ (Шафарикъ у Пам. Юго-Слав. Писм. ст. 8.)

осталымъ *градовима* на далматинскомъ приморю, беу у XII. веку следећи: Баръ (Антивари), Улцинъ или Олгунъ (Дулциньо), Свачъ (Сфача), Скадаръ (Скутари), Дривостъ (Дривасто), Данъ и Сардоникія (положай ова два последня места незна се, а први пестъ леже око скадарскогъ єзера на югу Црне горе). Грчкій живаль кои є овде іошъ у XII. в. якъ быо, морао є почеткомъ X. века тимъ ячи быти. Око овы градова живеше безъ сумнѣ, као и у Далмаціи, славенске обштине, зато се и могла тамо србска власть утврдити.

По дукляновомъ летопису, кои одъ то доба већъ характеръ историчне достоверности носи, управляше съ четири южно-србске кнежевине концемъ X. века синови и унуци великогъ жупана Предимира, о комъ смо у прошломъ періоду говорили. У Подгорю беше жупанъ младый Владимиръ сынъ мирославовъ. „У то доба — говори дуклянски летописацъ — уста у бугарскомъ народу некій Самуило, кои узе на себе тилулу цара, и воєваше дуго съ Грцыма и прогони ій изъ целе Бугарске да іой се несмедоше Грци за нѣгова живота приближити. . . . . А младый Владимиръ наследивши кралѣвство [1]) напредоваше у свакой мудрости и светиньи. Тако у то доба докле младый Владимиръ земльомъ влада, кою наследи одъ оца свога, дође Самуило съ великомъ войскомъ у далматинскій край, и нападе на краля Владимира. Овай краль, будући светъ човекъ и нежелећи пропасти никоме одъ своій, уступи мирно, и удали се у тако звану Косу гору (qui Obliquus dicitur) са целимъ своимъ народомъ. Самуило видећи да му не може наудити, остави єданъ део своє войске

[1]) Дукляninъ обично називлѣ србске кнезове и велике жупане кралѣвима-reges.

на подножю исте горе, а другій поведе са собомъ да обседне градъ Улцинъ (слав. Олгунъ, северно одъ Леша на арбанашкомъ брегу). А на Косой гори беу єдовите зміє, и то тако зле, да люди нама умираше чимъ бы ій уєле; те тако причиняю велика вреда людма и животиняма. Тада се краль Владимиръ у сузама помоли Господу да му избави народъ одъ тогъ смртоносногъ зла. И Богъ услиша молитву слуге свога, и никога више змія незарази. Одъ то доба ако и угризе змія човека и животиню, неможе му вреда нанети, єръ као да су одъ тога дана све зміє отровъ свой на той гори изгубиле. Међу тимъ поручи царъ (imperator) Самуило Владимиру, да се сиђе съ горе и да му се преда са свима кои беу узань; но краль га нетеде послушати. Тада єданъ одъ владимирови жупана уподобивши се издателю Юди рече цару: Господару, ако є желя твога величаства, я ћу ти предати краля. Тада Владимиръ, известивши се по свой прилицы о издаи, сазове народъ кои беше узань и рече: Браћо! морамъ да испунимъ речи еванђелія: *добарз пастырз полаже свою душу за овце свое.* Болѣ є да я положимъ душу свою за све васъ, и да добровольно предамъ тело своє казни, но да ви изгинете одъ глади и мача. Казавши ове речи и іошъ млоге друге, поклони се целомъ народу и пође къ Самуилу. Царъ га такій прогна у место тако звано Преспа на оридской страни, где имаћаше дворацъ свой. Тада сабере сву войску свою и удараше дуго на градъ Улцинъ, али га неможе заузети. У лютини удали се одъ града и поче арати, палити и рушити целу Далмацію.“

Діоклея или Дукля близу Подгорице [1]) беше

---

[1]) Близу Подгорице на граници црногорскій Куча и Арбаніє

прво место коѥ му на путу стаяше. Дубровачкій лѣтописи тврде, да ѥ онъ до основа порушіо ову древну столицу римскогъ Илирика. Но іошъ за порфирогенитова времена, дакле на 50 год. пре Самуила, Дукля беше запустила (ἐρημόκαστρον као што се изражуѥ окрунѣный историкъ). Незнамо да ли ѥ заостало тамо населѣ и после тога кадъ се римска тврђава околнымъ Славенима на волю оставила. Но што му драго, ако ѥ Самуило и помагао разрушити овай древный градъ, то ипакъ нѣгови удари небеу тако осетльиви за ово забачѥно место; єръ иначе не бы намъ прећутао о томе приповедити летописацъ, коѝ ѥ описао овай поодъ Самуила и кои ѥ и самъ родомъ быо изъ дуклянске области. Дубровачки летописи приписую разорењу Дуклѣ съ тога особиту важность, што ѥ по ньіовымъ речма архіепископъ Іованъ, кои ѥ тада на престолу древне митрополіѥ [1]) седео, у Дубровникъ побегао, и ту после смрти тамошнѣгъ владике на нѣгово место одъ народа поставлѣнъ быо. Овимъ ѥ уѥдно и дубровачка црква на првостепену епархію узвишена, зависећу само одъ Рима. Мыслимъ да нема сумнѣ да се архіепископство у Дубровнику око тогъ времена завело, но управо када, и дали при тымъ околностима, коѥ су у дубровачкомъ летопису наведене, о томъ се неможе ништа поуздано рећи.

Дубровникъ ѥ већъ тада првый градъ у южной Далмаціи быо, и то одъ времена како африкански Арапи разорише (867. г.) градове Розу (слав. Ри-

---

налазисе урочиште коѥ се Дукля зове, ту се виде и развалине неке.

[1]) Она као део древногъ Илирика припадаше и тада іошъ Риму, као и по каснімъ границама међу оба европска патріярха, докъ се іошъ у црквеномъ єдинству наодише.

сань на которскомъ заливу), Которъ и Будву, али Дубровникъ кога браняше юначка посада не могоше заузети. Порфирогенита назива Дубровникъ главнимъ местомъ Далмаціе. Дубровчани су већъ у другой половини IX. века имали тако млогобройну флоту, да су — као што знамо, [1]) — своимъ бродовима превозили преко ядранскогъ мора саюжену войску Срба, Рвата, Захумаца, Требиняна и Конавляна, коя се сабра по нудканю византискогъ цара да прогони Арапе изъ Апуліе. Освоенѣ овогъ града наравно да є Самуило за одвећъ важно држао. Прво нагне на которскій заливъ (bocche di Cattaro) и заузме Которъ; затимъ приспе подъ Дубровникъ, попали му предграђа, и сва околна села. Цео тай край запусти-говори Дуклянинъ. Дубровачкій лѣтописи записаше поодъ самуиловъ као найстрашніе зло, коє игда сустиже овай мирный край. Али се стене Дубровника ипакъ одржаше. Самуило остави Дубровникъ и пође далѣ на северъ пустошећи цело далматинско приморѣ. Кодъ Задра (Зара) се задржа, и у повратку своmъ пође крозъ Босну и Расу. (Раса — данасъ Новопазарска область.)

Ништа недопушта да се сумнямо о истини дукляновi речи. Нѣгову повесть о србскомъ Владимиру правдаю сведочбе византиски списателя, кои називаю овогъ владаоца такођеръ човекомъ „праведнимъ, миролюбнимъ и крепостнимъ.“ Да се самуилова држава по ядранскомъ приморю простирала, потврђуе єдна примедба у старомъ славенскомъ преводу манасине хронике, где стои да при Самуилу: „Блъгаре до Охрида *и до Драча и дале*

[1]) В. „Письма объ исторіи Сербовъ и Болгарь“ ч. I. 66.

царствоваша.“ Не само Подгорѣ и которскій заливъ—т. є. садашня Црна гора са околнимъ краємъ, но и требиньска область припадаше Самуилу. [1]) А по свой прилицы и пролазакъ Самуила крозъ Босну и Расу не беше безъ уплива на ове стране, коє, ако му се и непокорише савршено, то ипакъ постадоше зависне одъ бугарскогъ цара. Єданъ, истина у касніє доба, но по старымъ изворима сачињный србскій лѣтописъ [2]) говори о насртаю Бугара на

---

[1]) То се види изъ дукљанове повести коя долази.

[2]) Србскій лѣтописъ подъ насловомъ: „Родословіе Србское“ свршава се 1521 годиномъ. Но нѣговъ основный текстъ, сачињный у XVI. веку, дошао є до насъ у редакціи XVIII. в. са разнимъ уметцыма и примедбама преписателя (као што се чини доста начитаны калуђера пећске патріяршіє). Несматраюћи на погрешке и касніє уметке овай летописъ садржи у себи много важны известія, коя неподлеже сумньи, и коя се не налазе по другимъ, до насъ дошавшимъ србскимъ споменицыма. Овай ми є летописъ познатъ у три готово сасвимъ подєднака списка: 1. копія снимлѣна у манас. Дечанима може бити са подлиногъ рукописа самогъ редактора, кои є истый лѣтописъ прерадіо подъ насловомъ: „Родословие Србское и Ирическое (чит. Илирическое)“ съ приписомъ: „Сиа историа находитса къ патриарши Славено сербскои пекскои обаче оставлена къ некоторомъ углю црковномъ небрегома кимь и разорвшена доволно, и а обрѣтохъ ю и сожалихъѣ о неи и дадохъ преписати ю, обаче има недостаточно понеже истнило (sic) бѣ. Смирени Серафимъ іеромонахъ дечанскои обители пострижникъ.“ 2. копія коя є концемъ прошлога или почеткомъ садашњегъ века ушла у рукописъ разны житія, кои се чува у пећской патріяршіи подъ насловомъ: „Историја о родословии Славено Србскаго народа.“ Подлиникъ є био по свой прилицы истый съ кога є узетъ и дечанскій списакъ. 3. Копія снимлѣна 1791 г. Іосифомъ єромонахомъ троношкогъ манастира (близу Лоз-

Расу почеткомъ XII. века. Но онъ меша овай догађај са другимъ догађаима, кои се далеко касніе збыше при концу тога столећа, и у слѣдъ те забуне назива бугарскогъ цара не Самуиломъ но Ђорђемъ. Ево речи овогъ знаменитогъ летописа: „А понѣже wтъ Сармаци илити нинѣ Рѹсеискиа держави мы вси язици (летописацъ говори овде о славенскимъ народима) всакїи во свое врема изидохомъ и во предѣлахъ власти и державѣ Римскои населахѹся, тако и по намъ ини Славяне изшедше вселишася, въ нижнѣи Мисїи, или Сергїа (sic), Трибалїи, Епирѣ, Сервіи, Дардани; тако въ Тракіи и Македонїи биша Болгарїи, wни во послѣднее чрезъ Дѹнаи прейдоша и в болших землах Траческїих поселишася; wтъ нихже wвогда по един, wвогда два и по три крала имѣахѹ. Тако в тисѹщно петнадесатое лѣто каше въ долнеи Миси во Епирѣ нинѣ зовом (омъ) Пиротъ князъ силніи именем Гешргїй иже и звашеся царь Славенскїй, котори ѹже Расию положил вѣ в конечное разореніе. . . . . “ [1])

У овой повести о силномъ бугарскомъ кладаоцу, кои око 1015 владаше у Епиру, и називаше себе великимъ нечувенимъ именомъ *цара Славенскога*, чини намъ се као да чуемо тавный одзивъ дела самуилови. Но были какви му драги одношаи међу Самуиломъ и владаоцыма Босне и Расе, ямачно є то, да су при Самуилу Раси припадаюће *жупе*

нице у Србіи), и тискана новіимъ правописомъ у V. кньизи „Гласника Друштва Србске Славесности“ Я ћу наводити цитате по првомъ списку, кои ми се найболый чини.

[1]) Даля повесть летописа односи се на другу епоху, къ догађаима при краю XI. века.

Липлани (т. є. Косово полѣ) и Моравица (т. є. крај на изворима Мораве съ градовима Моравомъ, Врањомъ и Лесковцемъ кои прѣже независна жупана имадоше) у саставне делове бугарске државе спадале.[1])

„Међу тимъ, прича дуклянски летописацъ, држаше Владимира у окову у Преспи, столицы самуиловой. Даню и ноћу живеше Владимиръ у посту и молитви, и анђео господньій указа му се тешећи га и предсказујући, шта ће се збити шњиме, како ће га Богъ избавити изъ тавнице, и како ће са мученя свога достићи царство небесно, неувели венацъ и блаженство вечнога живота. Укрепљнъ виђе-

---

[1]) В. Кедр. II. 467: *πρέσβεις ἐκ. . . . Μωροβίσδου καὶ Λιπενίου* и т. д. На косовомъ полю беу жупе Липляни и Лабъ (в. Шафар. изборъ повеля, 3. и др.) Липляни — негда градъ и митрополія, сада є село међу Приштиномъ и Неродимљемъ; жупа Лабъ прозвала се тако по рецы коя утиче у Ситницу. Жупа Морава или Моравиште долази не єданпутъ у србскимъ спомеництима. Да є она пре Самуила имала независны управителя или жупана види се изъ речи Порфирогените, кои пише (de cor. aul Byz. II. 48. *εἰς τὸν ἄρχοντα Χρωβαρίας, εἰς τὸν ἄρχοντα Σίρβλων. εἰς τὸν ἀρχοντατῶν Ζαχλούμων. εἰς τὸν ἄρχοντα τοῦ κανάλγ. εἰς τὸν ἄρχοντα τῶν Τραβούνων. εἰς τὸν ἄρχοντα Διοκλείας. εἰς τὸν ἄρχοντα Μωραβίας. ἐπεγραφὴ εἰς αὐτούς. κέλευσις ἐκ τῶν φλοχρίστων δεσγότων πρὸς τὸν ὁ δεῖνα τὸν ἄρχοντα τηδε.* Да се овде подъ именомъ Моравія не разумева северна велика Моравія но србска жупа, види се изъ споређеня съ другимъ србскимъ жупама, тако и изъ заповедаюћегъ тона, коимъ писа византискій царъ нѣномъ владаоцу (извесно є, да су србски жупани у X. веку признавали надъ собомъ, баръ по имену, врьовну власть грчки царева); а поредъ тога велика Моравія є іошъ давно пре порфирогенитова времена престала имати своє владаоце и подпадаше подъ Мађаре.

нѣмъ анђела, Владимиръ се све више и више Богу моляше и пошћаше. У то ће замолити свога оца Косара, кћи цара Самуила, погружена у срцу и узбуђена духомъ светимъ, да іой допусти, да са своимъ служавкама изміє главу и опере ноге роблю и сужньима у тавницы. Добивши дозволенѣ сиђе у тавницу и изврши добро дело. Она виде Владимира и спази како є лепъ, смеранъ, тихъ и скроманъ, и како є пунъ разума и мудрости божіе, и стаде говорити шньиме; и нѣгове речи чиняю іой се слађе одъ меда и саћа. И тако не изъ подле страсти, но изъ сажаленя према нѣговой младости и лепоти, и чувши да є краль и кралѣва рода, заволе га, и поклонивши му се оде. Она заключи тврдо избавити га изъ тавнице, и дошавши предъ оца, клекне предань и рече му: „Оче мой и господару! знамъ да си намеранъ удати ме по обичаю; и тако ако є повольно твоме величаству удай ме за Владимира твога сужня, или знай, да ћу пре умрети, но за другогъ поћи.“ Чуюћи ово Самуило, кои врло любляше свою ћерку и знађаше да є Владимиръ кралѣва рода, обрадує се одъ срца и приставши узъ нѣзину прошню, носла таки по Владимира, и почемъ га умише у баньи, и обукоше у кралѣвско одело, даде га довести предъ себе, и погледавши га милостиво, полюби га предъ свыма великашима (magnatibus) свога царства и предаде му ћерку. Прославивши свадбу своє ћери по царскомъ обичаю, постави царъ Владимира кралѣмъ, и врати му землю и кралѣвство предака, додавши му іошъ и драчку землю. Затимъ поручи и Драгомиру, стрицу владимировомъ, да се сиђе съ гора (по свой прилицы съ црногорски, куда є прибегао био) и поврати у свою

землю у Требинѣ, да сабере опетъ народъ и настани землю, кое и бы учињено.“

Изъ ове повести види се, да є Самуило, кои є као свиреный освоитель прошао югозападный део српски земаля, у намери био утврдити свою владу по овымъ краєвима посредствомъ оманьи земальски управителя, кои су му были као вазали, и кое є тежіо сродничкимъ свезама къ себи да привеже. Нити се може тврдити, нити одрицати истина прекрасне приче дукљинове о Владимиру; а и византиски историци увераваю насъ, да є Самуило имао доиста єдну ћерку удату за Владимиромъ, владаоцемъ Подгоря, и да є истый владалацъ знао миръ у своіой области одржати у средъ обште борбе, коя є врила на балканскомъ полуострву. Они напоминю такође да се влада управителя южне Србіе у то доба до Драча простирала. Но мы видимо изъ ньіовы речи, да самъ Драчъ са своимъ пристаништемъ не беше у рукама Владимира. Драчъ є био нуждань самой Бугарской, као природно пристаниште оридскогъ края. Споредивши ньіове повести са речима Дукљиновимъ можемо съ правомъ тврдити: да є Самуило северный део арбанашкогъ приморя одъ подгорски граница до Драча, са старимъ градовима Баромъ, Скадромъ, Дривастомъ, Свачомъ, Елбасаномъ и Лешемъ дао подъ управу зету своме, и да ту страну разумева Дукљанинъ подъ именомъ драчке землѣ.

Мы смо навели повесть Србина католика о Владимиру, коя є до насъ дошла у латинскомъ преводу. О светомъ српско-арбанашкомъ кнезу постоіошъ єдна скаска, коя є постала у югозападной Бугарской у православной средини, по свой прилицы у манастиру близу Ельбасана, кога є онъ самъ

основао, и коя се сачувала у прерађеномъ грчкомъ рукопису. [1]) У овой скаски налазе се истина велики анакронизми, [2]) коима є узрокъ може быти не пр-

---

[1]) Ево му наслова:

Εἰς τὸν ἅγιον ἐν βασιλεῦσι μεγαλομάρτυρα Ἰωάννην, τὸν σημειοφόρον μυροβλύτον τὸν δαυματουργὸν Βλαδίμηρον. Ово є житіе было тискано у Москополю, и припада међу найвеће библіографичне редкости. Србскій археологъ г. Верковићъ доставіо ми є преписъ єдногъ примерка кои се у Єльбасану храни. Я мыслимъ да ћу услугу учинити испитательима югославенски старина, препечатавши првомъ приликомъ ову любопытну скаску. У ньойзи се говори на два места, да є употребляванъ бугарскій (т. є. славенскій) изворъ. Грчкій прерађеный текстъ доста є новъ, судећи по єзыку. Дали ће се кадъ наћи славенскій подлиникъ? У придеву къ Іовану Владимиру, кои є такође у Москополю тисканъ (подъ насловомъ. *Τῇ κβ' τοῦ Μαΐου μηνὸς ψάλλομεν τὴν ἀκολουίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ δαυματουργοῦ*) налази се изводъ истогъ житія, уєдно са службомъ светоме.

[2]) Главный є анахронизамъ тай, што се Іованъ Владимиръ назива сыномъ србскогъ владаоца Неманћ и нћгове жене Ане родомъ Гркинћ. У ову су погрешку очевидно у то доба пали, кадъ се Неманићъ, по народномъ преданю, за првогъ родоначелника србски владаоца сматрао; и тако съ овимъ познатимъ именомъ заменуше по свой прилицы у касниой редакціи житія Владимирова, а може быти текъ само у грчкомъ прерађеномъ списку непознато име владимирова оца. Друга се погрешка подкрала у назначеню године, кадъ се ельбасански манастиръ подигао, стои ϡS. Т. Ѯ. (6307=799), ако ово ніє касніи уметакъ, то є овай анахронизамъ на свакій начинъ какавъ преписникъ морао учинити, кои место ϡS. Ф. Ѯ. (999) написа ϡS. Т. Ѯ. Сачинитель грчкогъ списа чини се као да є нашао ову погрешку свога текста, „Болгарскаго синаксара“ и на ньой основао исчисленћ времена, кое є протекло одъ владимирове епохе. Изъ нћговы

вобитный сачинитель Бугаринъ, но касніи грчкій редакторъ. Но ничимъ манѣ, цела повесть о Владимиру (коме се овде осимъ славенскогъ имена придае іощъ и друго хришћанско Іованъ) носи на себи печать истинитогъ историчнотъ преданя. Онъ се назива у овой скаски потомкомъ србски владалаца [1]), нѣгови предци участвоваше у распространѣню хришћанства, када се оно, подъ заштитомъ цара Симеуна, св. Климентіемъ оридскимъ проповедало; и беше ревносни противници богомилове єреси. „И онъ — говори житіе — не постиди своє предке, єръ беше пунъ небесне благодети, кротакъ, смеранъ, ћутльивъ и пунъ благочестія. У своимъ младымъ годинама избегаваше господску децу, коя га окрушаваy, и предаваше се молитви, и изучаваше бож. кньиге.[2]) Када одрасте, предадоше га єдномъ стратигу да га обучи у воєномъ искуству, и за кратко време онъ се у нѣму усавршн тако, да му се сви дивише, но са воєнымъ успесима, успеваше ошъ и у крепости и благочести. По чемъ се изобрази оженише га родитељи са ћеркомъ Самуила „цара Болгарскога и Охридскога.“

речи види се, да є до насъ дошавша прерађена грчка сказка изъ XVI. века. . . . *ναὸς ᾠκοδομήδη καὶ ἐκτίσδη εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ἁγίου τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ἅγιον λείψανον τώρ. . . . ἑπτακοσίους χρόνους καὶ ἐπέκεινα εὑρίσκεται ἐδῶ μέσα, ἀπὸ κτίσεως κόσμου ς. τ. ζ.*

[1]) Погрешну мысао као да му є Неманя отацъ быо, я самъ већъ разясніо.

[2]) Кратко житіе коє є іошъ додано „въ Послѣдованіи“ говори да є одгоитель Іована-Владимира быо „тогдашный святѣйщій и мудрѣйшій архіепископъ Охридскій, Николай.“

Затимъ наследи престо своій родителя, и поче владати Далмаціомъ и Арбаніомъ. Столица му беше у граду Албасу (данасъ Албасанъ или Ельбасанъ) у северной Арбаніи.“ Ово известіе о Владимиру као управителю южногъ приморя србскогъ [1]) и повеће части Арбанашке врло є важно, и потврђуе речи дукљанове, да є подгорскій жупанъ, поставши вазалъ самуиловъ, добыо подъ управу северну половину Арбаніе готово до Драча, т. є. область данашньи Арбанаса (Хега). Ма да у грчкомъ житію не стои изрично, да є Владимиръ подчињенъ био оридскимъ царевима, но ипакъ и тамо се представля Самуило као заповедникъ, не само бугарски, но и србски земаля, а Владимиръ се нѣговъ савезникъ назива. Сведочанство истогъ житія о Ельбасану, као столицы Владимировой, не подлежи ни мало сумньи; то потврђуе и тамошньи манастиръ, кои є нѣговомъ имену посвећенъ, и у комъ се све до данасъ успомена нѣговомъ имену чита. Како є основана ова обитель довольно обширно описуе житіе Владимира: „Близу нѣгова царска дворца и стая налазаше се мала кућица, у кою ноћу нико унићи не смеде, єръ ово место беше мрачно и страовито, окружено водомъ туда протицаюће реке. Са густы дрвећа, недопираше тамо нигда зраци сунца и месе-

---

[1]) Сачинитель или касніи преводитель житія распространюе власть Владимира надъ целимъ Илирикомъ, па и Сремомъ (εἰς τὰ ὅρια τοῦ παμμάκαρος Ἰωάννου, τὴν Δαλματίαν λέγω, τὸ Ἄλβανον καὶ τὸ Σύρμιον, καὶ εἰς τὸ Ἰλλυρικόν) т. е. на све области србске државе Неманића; но као што є очевидно ово є каснія амплификація. У самомъ житію врзе се цела радня владимирова око граница оридске Бугарске на ядранскомъ приморю.

ца, и множина ту живећи дивљи животиња плашаше људе (као и данасъ — додаѥ скаска, — ма да се течаѥмъ времена ово место у велико изменило и очистило.) Єдномъ, вечъ по смрти оца свога, прояа туда по своѥмъ обичаю Іованъ-Владимиръ у спроводу троице свои великаша. Наѥдаредъ као да угледаше орла, на чиіой глави, подобно сунцу, сіяше крстъ. Следећи за овомъ чудномъ појавомъ, уђоше дубоко у честацъ, и видећи да се крстъ задржа надъ кућицомъ, скочише съ коня и падоше ничке предъ крстомъ. Владимиръ таки стане зидати на томъ месту храмъ божіи и украси га иконом распетога Христа; опъ долазаше амо непрекидно Богу молити се, често иђаше ноћу самъ самцытъ у честацъ и провађаше целу ноћъ у скромной молитви. Ту у храму, кога подигоше благочестиви люди у име светогъ Іована-Владимира, беу положене и хране се до данасъ нѣгове свете мошти.“

(Свршиће се.)

III.

ШТАТИСТИКА
Бачких' Православных' Парохія, и Бачкодъ прав. Свящeнства
ГОДИНЕ 1733.

Тко Бога нелюби, цркву нелюби; — а тко цркву нелюби, Бога нелюби.

И смемли казати? да тко Бога нелюби, да и самогъ себе нелюби.

Богъ отацъ є одъ свои божественный свойства многе и человѣку даровао, кога є онъ одъ свію створеня свои найвећма возлюбіо.

Нѣму є даровао: Разумъ, Слово и Дѣяніє.

Мои свети Архи-Ереи, и Богословци нећеду се на мене неосвященогъ, нерукоположеногъ срдити, ако я у Разуму Бога отца, у Слову Сына Спасителя, а у Дѣланію святаго Духа припознаємъ.

Нећеду се на мене срдити, ако будемъ признав'о: да Мисао, или Разумъ ствара Слово и Дѣланіе, и да су сва три ова Божія атрибута, єдно одъ другогъ нераздѣлима.

Ал' гле мене, кудъ се я упусти, у найвећой невиности срама Майке моє Цркве.

Odi profanum vulgus et arceo.

Моє є намѣреніє само штатистика Бачких' Парохія и Бачкогъ Православногъ Свящества године 1733 сообщити; — и то сотимъ вѣчимъ правомъ — єръ є Бачке Епархіє Архіва делила сужну Судбу милогъ ипаче мени Н. Сада.

Овомъ приликомъ нећу ни єдномъ мнѣнію на сусретъ да излазимъ — али ако се тко наће у чуду да є село Сиваць имало 15 Священика — а Србъ Милетићъ 5, ту ћу я моє Архіереє у сыновно покровительство узети, и у смотренію овога вопроса, са свакимъ на поляну борбе изићи.

Што се пакъ другогъ вопроса касса: зашто да се Парохія и Свящества число тако яко умалило? и зашто се тай силный православный Народъ Бачке тако яко разредіо?

То нека буде Народный Мудраца строгій испитъ.

Стваръ є озбилына! и лека иште! лека иште кои ће Цркву и Народъ великимъ учинити; — у противномъ пакъ случаю имаћемо жалость надъ развалинама Православный Храмова, на Холмићемъ Гробова наши Праотаца Сузе пропасти ронити.

Бая поредъ 178 Домова.

У Цркви Св. Николая:

1. Теодоръ Поповичъ, Протопрезвитеръ Байскій.
2. Іоаннъ Балайскій.

У Цркви Благовѣштенія:

3. Іоаннъ Поповичъ.
4. Евтимия Николичъ.

Риђица поредъ 120 Домова:

1. Михаилъ Стефановичъ.

2. Марко Прерадовичъ.
3. Кирилъ Милошевичъ.

Станишићъ поредъ 113 Домова:

1. Петаръ Груичъ.
2. Никифоръ Петровичъ.
3. Тимотей Селяковичъ.
4. Григорія Борђошкій.
5. Кирилъ Стояновичъ.

Сивацъ поредъ 281 Домова:

1. Владиславъ Раичъ са сыномъ такођеръ Свя-щеникомъ.
2. Драгойло Поповичъ.
3. Іоаннъ Поповичъ.
4. Миросавъ Веселиновичъ са сыномъ свяще-никомъ.
5. Іоаннъ Поповичъ.
6. Михаилъ Іоанновичъ.
7. Петаръ Раичъ.
8. Манойло Костичъ.
9. Петаръ Миричъ.
10. Андрія Симичъ.
11. Лазаръ Поповичъ.
12. Іоахимъ Іоанновичъ.
13. Несторъ Влашкаличъ.

Стапаръ поредъ 236 Домова:

1. Арсенъ Поповичъ.
2. Михаилъ Поповичъ.
3. Василіє Катаничъ.
4. Михаилъ Поповичъ.
5. Георгъ Поповичъ.

Брестовацъ поредъ 150 Домова:

1. Михаилъ Поповичъ.
2. Павелъ Георгіевичъ.
3. Алекса Бркичъ.
4. Тимотей Поповичъ.
5. Василіє Максимовичъ.
6. Петаръ Поповичъ.

Србъ (Рацъ) Милитичъ поредъ 160 Домова:

1. Адамъ Ћосичъ.
2. Василіє Милетичъ.
3. Василіє Іоанновичъ.
4. Петаръ Лукичъ.
5. Висиліє Сабадушъ.

Ова су се мѣста у горнѣмъ онога доба Срезу Бачкомъ находила — изузимаюћи кралѣвске Варошице.

(Продолженіє слѣдуе).

Сообщіо

Исидоръ Николичъ Сроградскій.

IV.

ПЕСМЕ.

1.

ПОДЪ ПРОЗОРОМЪ.

Погледо самъ у небо,
У месецъ, звездице,
У прозоръ и у тебе
Однета душице;
Младъ месецъ мето венацъ,
К'о млада невеста,
Младъ месецъ тебе гледи
Па венацъ намешта.
Месече, што се лудишъ?
Месече, што си слепъ?
Тай венацъ бы текъ было
На моіой дики лепъ.
На месецъ самъ ти пружо,
А ты си ћутала,
Охъ, душо моя, душо,
Єси л' га видела?
На затворенъ се прозоръ
К'о на крсть насланяшъ,
К'о канда бы на крсту
Да грехе одсаняшъ;
Да имамъ света вина,
Причестіо бы те,
Ал' путиръ ми є срце
Пунъ крви несите,
По нѣму ти є, душо,
Сва душа разнета.

А у ньой света тайна
Любавногъ завета.
Тай путиръ самъ ти пруж'о,
А ты си ћутала,
Охъ, душо моя, душо,
Єси л' га видела?

И мирный месецъ ћути
Надъ мирны гробови,
А я га, душо, питамъ
О нашой любави,
О твоіой души, душо,
О вери нѣзиной,
А месецъ се осмену,
У злоби вечитой; —
На месецъ самь ти пруж'о,
А ты си ћутала,
Охъ, душо моя, душо,
Єси л' га видела?

У Новомъ Саду, 1859. Л. К.

2.

СВЕ ШТО МИ Є РЕКЛА. . . . .

Све што ми є рекла у звезде самъ слив'о,
Одъ оты звездица слику самь іой скив'о,
— Та тако су вальда некадъ и скована
По божіемъ руву та пуцета сяйна —;
Све самь слицы каз'о што ми срце таи,
Накитіо самь є мои уздисаи,
Ал' за тай су тереть звезде быле мале,
Све су ближе, ближе западу се дале. —
Накитіо самь є жельомъ срца мога,
Пустомъ, тешкомъ жельомъ срца жеђанога,
Ал' за тай су теретъ звезде быле мале,
Све су ближе, ближе западу се дале. —
Накитіо самь є слашћу одъ усана,

Благословомъ райскимъ грешногъ милованя,
Ал' и за тай тереть звезде беу мале,
Све су ближе, ближе западу се дале. —
Накитіо самь є клетвама любавнымъ,
Китама жеженымъ, пламеномъ крававимъ,
Некъ осете звезде, како клетве тиште,
Некъ небу процвиле, некъ Богу прониште,
Како пате люди нека му се туже,
Што верую Бога, те любави служе:
Е! ал' за тай теретъ звезде беу мале,
Све су ближе, ближе западу се дале.

* * *

Све є небо мирно, мирна су му стада,
Само єдна звезда преко неба пада,
А я мыслимъ, боланъ, изъ ока є пала,
Што се при растанку слика заплакала.

У Сомбору, 1859. Л. К.

3.

ВИЛЕ.

Ей, у гори силна вило,
Да ми дадешъ срце твое,
Све бы пуно вере было,
Єръ горштаци тамо стое.

Ей, у былю мирна вило,
Кадъ бы мени срце дала,
Све бы пуно лека было,
Душа бы ми мирисала.

Ей, у води бистра вило,
Кадъ бы мени срце дала,
Моє б' срце море было,
Ты б' у море утицала.

Ей, у зраку сяйна вило,
Да ми дадешъ срце твое,
Све бы пуно песме было,
Та у зраку тице пое.

Душо, вило мога века,
Ты си ми га дала сама,
Пуно вере, пуно лека,
Пуно миля и песама.

У Пешти, 1859. Л. К.

4.

СЕНТОМАШЪ.

Хей, даворъ свете страный, непознатый!
Знашъ де є Славенъ, Србина ћешъ знати;
Србина знашъ ли, знаћешъ де є Бачка —
Ту с' маче єдна десница юначка,
Єдна, єръ ньоме єдна душа влада,
Што єдну прави изъ више хиляда.
У тойзи руцы іошъ оружя ніе —
Пуполякъ єданъ ружице се віе,
Мирисомъ руже напая се рая —
Та ружа беше одъ првога Мая!
Мирише Србинъ, пакъ се ружи чуди,
Што но му чудна осећаня буди,
Нћнъ мирисъ речи у срце му пара:
Слобода, Србство, деспотина стара,
Ил' света права ил' бой на Маћара!
Садъ већъ узавре ова дика наша,
Юначко гнѣздо дели — Сентомаша;
Ускипи крвца хитра, врела, мушка,
Сентомашъ готовъ к'о запета пушка,
Єдна му брига: не превидет' мига,
Пакъ да є првый, кадъ узтреба крви.
Ал' ево поздравъ другій данакъ дова:
Плюсну се дунавъ одъ громки топова;
Ко издалека чує гласе ове,
Мысли да й слава войводине нове.

Чудна є слава — Варадинъ се жести
На Сіонъ светый србске благочести.
Приміо одборъ наздравицу оту —
Карловацъ враћа жао за гриоту.
„Ой чу ли друже, хватай за оруже,
Хей ево мига ма не превиди га!“
Позывъ се просу по Србіи новой,
А треба л' више крви душановой:
Кол'ко є Срба, тол'ко бы юнака,
За сабльомъ плачу и деца неяка.
Ал' де се песма понайжешће пева?
Де бритка сабля найсяйніе сева?
Де с' чили коньи понайбрже яшу?
А де ће быти нег' у — Сентомашу.
Пуполякъ онай за нѣдро се меће,
Рука се маща садъ за друго цвеће,
У кога семе, дивота є права,
Кудъ хитнешъ ниче ружица крвава.
Іошъ ево чета изъ туђега света,
Напредъ бы хтела, Сентомашъ іой смета,
Предняци ньини долетеше бесно
Питаюћ' гледе и лево и десно:
„Може л' тудъ мирно проћи наша сила?“
А Србинъ пыта: „Имате ли крила?“
„Бритка є сабля крило у Мађара!“
„И наша й оштра: Србинъ одговара!“
Одъ тога доба затвори се село,
Живо па сложно, весело па смело.
Гле силна кола, гледай лаке танце,
Поглей соколе браћу Србіянце!
Играюћ', скачућ', ка' у некой шали,
Сентомашъ Срби часомъ опкопали.

Ту да вишъ сада лица веседога;
Єлъ ту є, брате, омладина млога —
Млогій є кньигу заклопіо юче,
Свадивъ се црнымъ писменима нѣнымъ,
Єръ дошли дани кой писат' уче
Челичнимъ перомъ, мастиломъ црвенимъ.
Међ' ньима има радостны отаца,
Юначкимъ срцемъ млађаны стараца;

Ту гуде гусле, ту се песма дичи:
„Ко животъ штеди насъ мора обићи.
Та песма беше громовита гласа,
Могла се чути далѣ одъ Врбаса;
Ал' не чу Врбасъ, не чуше Мађари,
У послу й войска, у послу главари. —
Послове њине неишт'те да рећамъ,
Дубоке ране српске да не врећамъ,
Кадъ тешит' не знамъ саморане майке,
Удове црне, сироте неяке.
Тада є Мађаръ сагрешіо млого —
Богъ га є глед'о докъ є гледат' мог'о;
Ал' кадъ є божю погазіо здраво,
Тадъ га є ђаво на Сентомашъ нав'о.
Скочише наньга са некол'ко страна,
(Ал' ти є Мађаръ глава заборавна,
Већ не зна срце у Срба витешко,
Не зна да й нѣга поплашити тешко).
Те пале, брате, те топове силне,
Немило трате цебане обилне.
Магла се маша за лаке облаке,
А изъ нѣ муня, изъ нѣ тресакъ бів,
Задркт'о темель обе куле яке,
Задркт'о каменъ — само Србинъ нів.
А де бы дркт'о ко се Марка сети,
И надъ кимъ душа Обилића лети,
Іошъ предъ њимъ Бига Мађарима прети:
„Граничаръ уме и за се умрети!“
Стеномъ се ствара дика наша стара,
Ято кубара не чини іой квара,
Г'возденогъ дара прима одъ Мађара,
Пакъ съ крњомъ съ жуіомъ болѣ одговара.
И гле већъ бежи ко є доћи смео —
Остати не сме ко є віят' хтео —
Бехтолдъ се тешка, Баконьи се вайка.
„Ой беж'те пусти, жалиће васъ майка!“
Бежите само половина й доста,
Што на поляни занавеки оста,
Да напредъ плати сентомашку рану,
И дично име дигне Србобрану!

Престави себи кадъ затиште лава
Болови люти и рана крвава,
Кудъ беше наг'о поносомъ витешкимъ,
Отудъ се враћа у ранама тешкимъ, —
Пош'о да згнѣчи, укапи и смрви, —
А садъ се мучи самъ у своіой крви!
У своіой крви лице си огледа,
Храбаръ є али — самъ одъ себе преда!
Єръ двои боли: ране и срамоте,
Освете тигре у срцу му коте,
Срце му с' тесни, очи му се ширс,
Изъ срца тигри крозъ очи му вире.
Тако є Мађаръ, а іошъ можда горе,
Гледао Србе, гледао злотворе,
Кадъ ніе мог'о, съ четръестъ хиляда,
Малено гнѣздо србско да савлада.
Мала бы хвала Месаръ — министара,
Веля погиб'о кукавны Мађара!

Већъ ево тече деветый месече,
Како є славна ова србска страна,
А са юнаштва Биге капетана,
Са сложна кола ты србски сокола,
Подъ криломъ тића Гатомировића.
Ал' што є сяло а не малаксало?
Нађи ми цвета кои не прецвета —
Лепа є зора, ал' презорит' мора —
Кажи юнака когъ не чека рака —
Тражи ми среће коя клонут' не ће —
На сваче теме подигне се време,
Само є славно име надъ ньиме!

Већъ место снега ево хита цвеће,
Већъ зима бега, ево прамалеће!
Мирисанъ ветаръ по ливади хлади,
Ко сада падне да му смрть услади,
Па кадъ му муку са самрти спири,
Тадъ да му име по свету рашири.

Спрема се Србинъ да прослави цвети,
Спрема се Мађаръ іошъ єдномъ умрети,

Ал' єданъ трећій, гадъ га є изрећи,
Погази дану у найгорый ма,
Већъ Перцелъ знаде што чинит' валяде,
О камо среће да и Србинъ зна!
И ево Нерцелъ уоріо веће —
Голема сила юришу се дала,
Башъ као слепа подъ саблю подлеће,
Канда є Србу животъ жртвовала —
Ил' канда потопъ, своіомъ крви, прави,
Да тако єдномъ Сентомашъ подави.
Ал' гле на ову варадинску страну!
Погледай тамо узданицу нашу!
— — — — — — — —
— — — — — уђоше Мађари —
Ударай, роби, боди, кольи, пали!
Освета вели, а Мађаръ є слуша.
Ньойзи є сада Сентомашъ премали,
Мало іой єдна у Србина душа.
Освета гори на и палит' мора —
Сентомашъ поста пламенита гора.
У ватри коло крваво се води,
Зуби се колю ко се съ киме згоди.
Деца и майке, єдно безъ другога,
Хитаю, плачни, са кућишта свога;
Траже се ядни, ал' освета вія,
Сабля ихъ здружи ил' Кривая тія.
Ту беше яда (Богъ га недозвао!),
Ал' ніе Србинъ безъ замене пао! —

Већъ види сунце да му заћи треба,
Ал' и по ньиме лавъ се лавомъ бори,
Єръ нема ноћи съ усіяногъ неба,
Нит' има таме — та Сентомашъ гори!
О лепо место непредобивено!
О силна ватро, чудо нечувено!
Де потокъ крви комъ те Србинъ скваси,
Де силна суза да намъ те не згаси! . . .

И тако паде Сентомашъ намъ славный,
Али му име за то непотавни.
Добаръ є юнакъ кой є живет' знао —

Ал' заръ є Милошъ маьній што є пао?
Милошъ є пао па га натрагъ не ма,
Сентомашъ ево у повратъ се спре
Ево вамъ славни, што се Срби звасте,
Ево вамъ споменъ изъ пепела расте!
А што сте майке, съ незарасломъ раномъ,
Видайте ране личнимъ Србобраномъ!
О чуйте тужни! Србобранъ се зове
Найдражій каменъ войводине нове,
Найдражій каменъ, найдражега гроба
Найдраже жртве саданѣга доба.

1855. J. J.

5.

ТАЙНА. *)

Синоћъ дивно зборіо є Миле,
Речи оне єсу златне быле;
Онъ ми рече: „Смильо, ал' си байна!“
И іошъ нешто — ал' оно є тайна.

Пытао ме: „Казуй дево мила,
Бы ли моя любазница была,
Любу требамъ, нуђа ми є крайня!“
И іошъ нешто — ал' оно є тайна.

Па ме стиск'о на млађане груди,
Охъ, онда ми срдашце узбуди,
Іошъ ми рече: „Круно моя сяйна!“
И іошъ нешто — ал' оно є тайна.

Охъ, та шта ћу казивати више,
Кадъ и ово беяше сувише;
Єръ све што му изађе изъ уста,
Све є тайна, све є тайна пуста!

---

*) Изъ посмртнихъ заостатака Милана Берића, кои бы, судећи по досадъ печатанымъ песмама, („Два гроба“ у „Седмицы“ и т. д.), лепо име у нашемъ песништву себи стекао, да га ніе немила смрть у цвету младости нѣгове ограбила.

6.

ПАСТЫРЪ.

Сретанъ беяхъ ка' у гори тица,
Край своєга златоруна стада,
Кано росна скакахъ кошутица,
Сретанъ беяхъ, али несамъ сада.

Липа мири, подъ липомъ се дало
Златно ято злаћены звездица,
Дивно ято, єдно коло мало
Све тананы хитры девойчица.

Липа трепће, славлћ слатко пои,
Ситно зуи жуберъ одъ челица,
Ма є пусто у ты груди мои,
Єра мину коло одъ звездица.

На часть вама мога стада бела,
Слатка млека, руна свакояка,
Мени дайте худога одела
И гусала убога божяка.

Да се біємъ одъ врата до врата,
Богорадимъ милостива дара,
Не бы л' мене звездице одъ злата
Повринуле срце изъ недара.

У Бечу. Д. Павловићъ.

7.

— ? —

Де полети, душо!
На кріоца лака,
Обасяно чедо!
Одъ сунчана зрака!

На грудима моимъ
Текъ се заустави,
Грлићу те снаго!
Топли загрляи.

Уздаси ћу твои
Посадити душу,
Да поникне цвеће,
Што подноси сушу.

Єръ ћу да га греємъ
Полюбцыма врелымъ,
Па ће да ми расти,
Као што га желимъ.

А кадъ почне венут',
Одъ сунца се скриват',
Онда ћу га топлимъ
Сузама заливат'.

У Карлову. Лука Поповићъ.

8.

НА ЗАХОДУ.

Крваво се дели на заходу дане,
Крозъ крваво море броди с' оне стране;
Тако срце моє сво у крви грезне,
У крвавомъ мору за спасенѣмъ чезне; —
Потонуло сунце, ал' му иде зора,
Каплюћи се диже изъ крвавогъ мора,
Ал' срце ми неће за сунащцемъ горе,
Крваво є нѣга уморило море.

У Карлову. Лука Поповићъ.

9.

СНІО САМЬ ТЕ. . . .

Сніо самъ те у градинн,
Де о смилю ружа дрема,
Да смо сами, душо моя,
А маћіе твое нема.

Гледало насъ тіо вече,
Де се тіо милуємо,
Цвеће вене па насъ гледи,
Де се венућ' растаємо.

Звеће вене, канда знаде,
Исподъ суза сетно гледи:
Стисло му се срце мало,
Лековито билѣ цеди.

Подъ ту росу лековиту,
Изъ срдашца ружинога,
Подмет'о самь болну душу
Изъ срдашца боланога.

Капляло є на то срце,
Капляло є на ту душу,
Капляло є да разгали
Ту паклену, жедну сушу.

Изъ твогъ ока капляло є
У ту жедну, кобну чашу,
А я самь ти напіо є
У любавну срећу нашу.

У любавну срећу нашу
Ты си чашу заискала,
Како си є жедна была,
И чашу си прогутала.

У Пешти, 1859. Л. К.

10.

ГОЛУБЪ.

Душа ми є голубъ белый;
Тогъ голуба држимъ за то,
Да ми носи злату писма,
Докъ є злато непродато.

Однео є єдно писмо
На мекани, бели леђи,
Текъ што яданъ не издану
Подъ теретомъ тешки речи.

Однео є єдно писмо,
Дао га є злату моме,
Па є чек'о на одговоръ
Поносите лепе моме.

Поносита лепа мома
Дуго, врло дуго, ћута,
Садъ башъ да му га и даде
Не бы натрагъ знао пута.

Спустіо се голубъ белый
На мекане нѣне груди,
Да међ' црни гавранови,
По томъ свету не заблуди.

У Пешти, 1860. Л. К.

11.

САБЛЯ И КРУНА.

Шта ме сеца
Са месеца?
Ил' та турска сабля жута,
Што іошъ ніє препукнута?
Ил' є обручъ круне свете
Започете, недочете,
Што ме сеца
Са месеца?

У Пешти, 1860. Л. К.

12.

СТВОРЕНЂ СВЕТА.

Богъ є сков'о сунце
Одъ сувога злата,
Ковницу голему
Небесны дуката;

Богъ є сков'о звезде,
Ситне сребрняке,
Богъ є сков'о месецъ,
Талиръ међ' петаке;

Богъ є сков'о землю,
Потуру велику,
Приков'о є на ню,
Свою царску слику.

То големо благо,
Овеяну славу,
Заключ'о є тврдо
У кутію плаву; —

Часъ, по часъ отвара
Ту кутію света,
А кадгодъ отвара
Потуру загледа.

У Пешти, 1860. Л. К.

13.

ПОГРЕБЪ.

Разболела се любавъ
У твоме драгану,
Разболела се часкомъ
И часкомъ издану.

Да виде како ми є
У тузи великой,
Повешћу сиянъ погребъ,
Умрлой єдиной.

У љубавна ћу писма
Обавити есву,
Да чува тайна тайну
И клетва заклетву.

Положићу іой тело
На чудна носила,
Одъ покиданы жица
И стары гусала.

За носила ће ићи
Родбина нѣна сва:
Лепота мати нѣна
И вера сестрица.

А нузъ ньи ће да иду
Све ситна сирочадъ,
Плачући полюбаца
Любавный породъ младъ.

Предъ носила ће ићи
По реду попови,
У одеждама црнымъ
Са свети крстови.

Ти попови су стари,
Све стари болови,
Све уздисаи црни,
Ти црни попови.

Предъ попови ће быти
Ђачића кои редъ,
Да поє „Святый Боже!“
Да буде погребъ светъ.

Ти ђачићи су песме,
Што за ньомъ уздишу,
Што теше душу нѣну
И Богу уздижу.

Стихари имъ се светле
На млади рамени,
А баряци се вію
Съ чираци пламени.

Надъ гробомъ су іой дали
Опело попови,
„Со святыми“ се ори
Надъ млади гробови.

„Со святыми“ се ори
К'о припевъ изъ рая,
Напослетку іошъ ђаци
Одпое „вѣчная.“

Поскакала є за ньомъ
Родбина нѣна сва;
И ньойзи мои ђаци
Одпое „вѣчная.“

Іошъ'и садъ канда чуемъ
То свето „вѣчная“,
А канда ћу га чути
Животу до краја.

И синоћъ башъ га слушамъ
Већъ доцканъ предъ зору,
А неко канда куцну
На тавномъ прозору.

Заблиста месечина
Са бледа покрова: —
Любавный вампиръ то є
И пратня нѣгова.

У Пешти, 14. Фебр. 1860. Л. К.

V.

БЕЗИМЕНА ПИСМА.

Грофица I. Х-ева М. С-евой у В.

I.

Да си ми здраво мила моя посестримо! При растанку нашемъ заобећахъ се да ћу ти што може быти чешће писати, па ево ти се сада съ овымъ редовима починѣмъ одуживати, и ма да ти немамъ о Богъ зна како важнымъ стварима писати, то ипакъ ласкамъ себи, да ћу ти са моимъ писмима увекъ добродошла быти. Ты знашъ, душо моя, како є путъ єдноличанъ кадъ се одъ Пеште низъ Дунавъ броди. Очи ти ништа друго не виде до прлявихъ простака на сплавовима или лађама, бленастихъ жена на обалама тихога Дунава, места єдно другомъ са свымъ сличнихъ, ливада и ньива и опетъ ливада и ньива. И опетъ ми се за то чиняше, да ова монотонія ніє монотонія. Као што є миля за мильомъ заостаяла; тако летеше и мысли моє, и найшаровитіи кругови, у коима самъ бывала, беху ми кудъ и камо већма на досади, него та непрекидна єдноличность. Да су мысли моє тамо амо безъ икакве цели блуделе, мыслимъ да ти ніє нужно казивати.

Око подне представи ми Х. капетана одъ брода, родомъ изъ Котора, кои є млого путовао, млого видео, и о томе млого па лепо знао приповедати. Млого ми є коєшта одъ велике важности безъ икакве афектаціе казивао. Тако у разговору прође данъ и дође вече. Я се попнемъ на кровъ и гледала самъ дуго и дуго у мирну ноћъ, коя є тако мрачна, тако мрачна, ал' тако мрачпа была! По свой прилицы да бы целу ноћъ тако провела, да ме ніе Лиза опоменула да є већъ касно предъ зору. Одемъ дакле у кабину, у коіой самъ тако добро спавала, да се текъ у ютру кодъ Новога Сада пробудихъ. Овде ти имамъ єдну комичну пригоду приповедити. На броду беху два трговца Србіянца, одъ коихъ є єданъ уза ме, а другій мени vis–à–vis седео. Ньима се чинило чудновато, што самъ сама самцыта на крову и то у такомъ оделу, за коє у Србіи башъ яко не маре. Онай узъ мене започне: „Ова ту до мене мора каква енглескиня быти!“

— Та нешто луцкасто мора быти, одговори ће другій, алъ да видишъ ружно челяде башъ ніе.

— А мора и богата быти, преузе првый.

— А и поблъ мириши, настави другій.

Єдва се могохъ одъ смея уздржати, и да и далѣ терамъ шалу, почнемъ Лизи енглески приповедати о чему говоре мои Србіянци. Текъ што почехъ говорити, а мой ти комшія узъ мене са свимъ радосно повиче: Но пѣсамъ ти казао! Познаємъ я ту Фајту; већихъ луда нема на свѣту!

— Некъ лудує шта ми є до тога, само да ми є тогъ прстеня и тогъ красногъ сахата.

Я ти не могу казати како ме є то веселило. У то ће Лиза рећи Х. шта се сбыва, кои ми приступи и срб–

ски проговори, на коє му почнемъ онако херцеговачки одговарати. Садъ текъ да си видела мою господу комшіе. Забленуше се у мене као у какво осмо чудо. Текъ се сада започе права комедія. Нюшкали су око мене, нюшкали; ко радо бы ми рекли кою, алъ не смедоше. У то имъ дође іошъ єдапъ. Беше ти то некій помодный дедакъ, кои као да беше на гласу да є merveilleux. Стаде ме лорньономъ загледати, мимо мене живо пролазити, одъ главе до пете мерити, са своимъ друговима се живо разговарати и на последку ме, Богме, и очепи; алъ кадъ му и то не поможе противъ моє енглеске флегме, седе ти узъ мене, почне мрмляти, боимъ се, бранкову песму о „нонама белымъ“, задрнда коло, па ми дуне димъ одъ єдне крайцаруше у очи; на коє я устанемъ и тогъ юнака не знамъ коєгъ доба оставимъ. Садъ дође редъ на Лизу, кою младый incroyable запыта, ко самъ я? На коє му она са найаристократичніомъ suffisance-омъ одговори: Е, та рецыте ми найпре ко сте вы? То могъ merveilleux-а на сву меру збуни. Тако є траяла та комедія све до довече. У вече ти седе тай дедачкій dandy до мене и запыта ме немачки — алъ да те Богъ сачува — путуємъ ли я у Новый Садъ? „Да“, одговоримъ му са свимъ ладно. „А шта ћете вы тамо?“ Е, то ми већъ беше доста, те му попреко одговоримъ: „Мусіе! у просвештеномъ свету морамо женскима представлѣни быти, пре него што се съ ньима у разговоръ упустимо, єръ се башъ нѣсмо научили са свакоякимъ людма стати у разговоръ.“ То му рекохъ па съ места одохъ.

Кадъ приспедохъ у Новый Садъ, доручкуємъ, па се сместимъ на узуру у гостіоницы у коіой нит' самъ кисла, нит' ме є сунце жегло, а предъ вече обиђемъ

варошъ. Познаєшъ є, не треба да ти о ньой говоримъ. Кревинклъ као и другій кревинклъ. Веруй ми пошгеной речи, болте ни наликъ да су тако елегантне као у Пешти. У средъ те моє шетнѣ по новосадскимъ буцацыма у єданпутъ поплаши ме єдно крозъ носъ отегнуто „ахъ!“ и у тай махъ спазимъ єдну униформу предамномъ. Десъ пуделсъ кернъ био є онай бенастый лутакъ, кои насъ є оно зимусъ до голе душе измучіо. Боже мой! кудъ я, тамо мора и грофъ О.... У вече ми дође у походе съ кнезомъ Р...., пуковникомъ кодъ Хардегъ оклопника. Кнезъ є изображенъ и лепъ човекъ. Обоица остадоше кодъ мене на чаю до два сата после поноћи. Кнезъ добро познає француску, таліянску и немачку кньижевность. Разведосмо разговоръ о правцыма кньижевности осамнаестогъ и деветнаестогъ века, о женама, о списательима и романима, и о болешльивости нашегъ времена. Све є то кнезъ Р.... съ тактомъ и умомъ претресао. Кнезъ є и сувише велеуманъ, а одвећъ велеумни редко су женіялни. Женіялность свакадъ прекипи и пре бы рекла да є нагонъ. Кнезъ є измећу осталога врло добро сравніо Менделсона и Бетовна. Алъ иначе є далеко заостао за младићима нашегъ друштва. До петъ сати самъ добро спавала, а у шестъ насъ одвезе Р.... на своимъ каруцама до Карловаца, и одавде у планину. Х. нађе вођу Сремца; чини ми се да га є добыо у манастиру О. Архимандритъ истогъ манастира позове насъ врло любазно да му будемо гости. Съ почетка самъ се сканьивала, алъ после се одважимъ да му не одемъ, єръ я не ћу никомъ ништа да дугуємъ.

Фрушка ты є позната. Ко се алпискихъ гора нагледао, тогъ овде ништа не може пренеразити. Све

є мило на око; съ брегова є красанъ погледъ на далеко, алъ ти се не потреса цела душа као у Алпима. Нема озбильнихъ леденихъ ледняка и страховитихъ бездана, а безъ бездане све є плитко. Алъ где подъ тобомъ зія дубока провалія, и надъ тобомъ оће стене да се сурваю па да те смрве, ту текъ видишъ шта си створе самртный! Подъ тобомъ є сражна хука, привлачи те у пропасть, пропадаю крше степе, а тебе обузима нека чудна милина; ругашъ іой се грдной стени, што се мысли срушити, а овамо ко те тера да се по нѣной маховини пенѣшъ. Сунца бы, а мракъ насъ привлачи; та и тако све живи у страшльивомъ колебаню између высине и пропасти. Ту грозну милину, ту величаствену насладу уживала самъ я у горама мога завичая. У нама су саме противности, зато и волемо млоговрспость. Покрай дивльихъ провалія и стрмихъ леденихъ ледняка, хтели бы цветуће поляне и долине. Тога овде нема. Фрушка гора є само байна, лепа ти є као и друга гора, єръ у ньойзи слободніе дишу груди. Алъ найзанимльивіи є у той слицы човекъ, кои канда є драгій каменъ у томъ лепомъ везку матере природе. Я не познаємъ историю србску изъ историчнихъ дела, я є упознадохъ изъ песама, као што є душа самогъ народа створи; алъ за мене є башъ то права повесница. — У тымъ планинама има дванаесть манастира. Србинъ се поноси са своимъ манастирима, и заиста овамо є утекао духъ у пустиню, да проводи буйне дане своє далеко одъ светске вреве, у коіой се у бури векова изгуби. Дуго се не могоше очи моє разстати одъ ньихъ и одъ малихъ кулица. Како ти є то све мирно и свето за тымъ белымъ зидовима, где се стекле читаве обштине люди, єднаке по души, по мишленю, да ячаю у страху Господню,

и да у сматраню проводе дане свога живота. Са тежњьомъ престає грехъ. Охъ кадъ бы се могла у такавъ манастиръ скрити, я бы радо оставила све благо, радости и срећу овога света, кадъ и тако где є срећа, ту є и несрећа, а где є несрећа ту и среће има. Али зашто да говоримъ у ветаръ, кадъ и тако іошъ нема манастира, у кои бы се могли одъ самихъ себе скрити. А єсу л' манастири у истину тако узорити, као што се мени учинише, пресуди сама, коя ихъ млого болѣ познаєшъ одъ мене.

Докъ самъ тако ове мысли премышляла, приповедаше ми мой говорльивый воћа о манастирима и калуђерима, о Сентомашу и о незаборављѣномъ бану Єлачичу, и Богъ зна шта іошъ не све, али га не чухъ. Мени дођоше друге мысли у главу. Я се сетихъ славнога доба србскогъ царства, коє тако рећи безъ икакве следи прође. А где є песникъ, кои є о развалинама гусле своє разбіо, да за навеки умукну, и да текъ ветаръ крозъ покидане жице завришти, расносећи грдну тугу преко гробова негдашнѣ славе србске! Или камо песникъ кои се скріо у пустиню и тамо са своимъ ядовитимъ и болнимъ нарицанѣмъ Богу дотужао? Србія ніє родила Єремію. У Србаля нема оногъ дубокогъ молъ акорда, кои насъ тако тужно у песмама северныхъ Славена у срце дира. Тужна прошлость пробуђує у нама наде сяйне будућности. Тако се ето и у Руса, као нека тавна слутня, одржала успомена монголскогъ владаня, а и сами Чеси туже што є пропало велико хуситско царство. Србинъ пева своє лазарице, па хвали божію волю, коя є хтела, да се тако збіє. Та светъ єіошъ тако лепъ, а и Марко не ће да му преседне лађано вино сећаюћи се тужне прошлости. Марко

пролази землю и градове и тражи юначке згоде; Марка не море любавни яди; Марко се не брине о безконачности. Марко є храбаръ, юначанъ, правичанъ и поштенъ и премда мрзи на Турке, опетъ за то оће кадкадъ да дели и за султана мегдане. Али што є класично то є и здраво, а романтично што и болесть, рекао є, ако се не варамъ, министаръ-песникъ, кои є изъ суштогъ здравля своє драме у мошакъ замочіо, да не бы здравый зной превысокой госпоштини на досади био. Шта те више привлачи: буцмаста цура коя оће да се разпадне одъ суштога здравля, или слика, или кипъ? Шта ти се болѣ допада: бетовенова симфонія или „Западноисточный диванъ?“ Мени се чини да самъ кодъ Файхтерслебена читала, да су сувише здрави люди наклонѣни на улоге. А сада и тако патимо объ болѣтице, што одвећъ тежимо за тимъ да нађемо здравлѣ.

Срби су лепи люди али елегантна узраста не опазихъ ни у мушкихъ ни у женскихъ. Све ти є то, што но веле, респектаблъ! Богъ и душа я бы се готово окладила, да су Срби и мађарски бочкорошънемеши изродили прећашнѣ таблабирове. Као што су съ поля, тако су имъ и песме т. є. само съ поля. Сети се само како се у њима слави Црна гора, па Фрушка: „Чарна горо, пуна ти си лада,“ све то, те то. Хей! са свимъ є друкче опевао сирома дротаръ свою Татру. Па како є витогъ, поноситогъ стаса, како га диче китнасте власи, како му є лице любко, како сетно. Сваку лепоту природну душа препорађа, текъ тако зазуи у њойзи права жица. Та се жица неодзива у Србину; илъ певао о людма илъ о пределима, онъ приповеда што види. У любави се ніе узвіо до оне жељне, онс сетне чезнѣ,

што младу душу тако силно потреса, да пати у той любавной вечности. Србинъ се ніє довіо дотле да каже: „я любимъ“ у место: „я бы.“ У дротара већъ ніє тако; описує л' свою дику, то іой радіє описує душу него тело. Люби л' Србинъ чисто душевно, онда се кмези као белиніова музика. И у дротара има іошъ сентименталности, баръ више негъ у Руса и Поляка, кои су здрави, смели и пусти као степе имъ! Србскій народъ не ствара. Туђинъ ће му показати, коимъ му путемъ валя поћи. Заслуга му є, што є постоянъ у вери прадедова своихъ, а поносъ му є србство. Да му іошъ тога ніє, не бы му већъ было ни трага, ни гласа.

У томъ размышляню прође ми брзо време. Мой вођа извади ручакъ; и мени се проктело. Єло є было просто, ал' є пріяло. Не знамъ да ми є икада црнъ лебацъ тако добро пао; ала є био добаръ. Кадъ доручасмо прекрстимъ се побожно, као и мой вођа, кои се тихо Богу моляше. Охъ, како ти є то поетично было! Вођа погледа у мене па ме запита: ко самъ и одкуда самъ? „Страно лице, а наша вѣра!“ — Да Богъ ме да самъ страна, безъ куће и кућишта, коя себе у своіой помами протерує. Ко тражи за животъ заборава, тай є већь свой векъ преживео. — „Вѣре немамъ, но ми є законъ светъ!“ — При растанку му дадохъ све новце што самъ имала; башъ га не бы уватила тролетница да є приміо. „Ако башъ оћешъ да ми што дашъ, рече ми, дай ми ту мараму да покажемъ жени и деци.“ Нехотице самъ се насмешила; была є везена марама кою не држимо башъ ради носи, већъ више за то, да нашу невештину у рукама скріємо. Текъ є сада мало болѣ загледахъ, и заиста беше прекрасно извезена. Да-

демъ му є, а онъ ме полюби у руку, па кадъ већь у кола седохъ, чухъ іошъ где ми викну: „Сретно да Богъ да!“ — Хей, Милкице, да сретна човека! Текъ око неко доба ноћи приспемъ у гостіоницу, где єдва довршимъ ово писмо. Друкче самъ намыслила путовати. Преко Турске па у Азію; овде ми є іошъ сувише фракова, а я бы чиста зрака. Е, па здраво, сладка моя Милко, анђелу, когъ ми є Богъ послао да ме води на момъ тавномъ путу. Теби пишемъ єръ знамъ да си толико другій светъ надвисила, да ћешъ опростити грешной!

---

*) Види Срб. Нед. 1884. Број 14.

VI.

БОСНА.

(Продуженѣ.) *

IV.

У старой Србіи текъ старина има. Животъ се славенскій готово угасіо у њой. Нѣга є прогутала арбанашка поплава и међъ тымъ дивляцыма само задужбине Неманића опоминю, да є ту некада было врело славенскогъ и христіянскогъ живота. У Босни є славенскій и православный елеменатъ живъ и силанъ, али нема прошлости. Цела стара історія Босне сведочи, да су се у њой заклиняли богомильци и католици, а православіе гонило, те тако ніе могла оставити никаква трага у животу и успомени тамошнѣгъ православногъ народа, кои изъ целе старе історіе босанске текъ за „проклетогъ“ Вука Бранковића зна, кои є у Травнику владао и после „србско царство на Косову издао,“ и за безбожну „Єрину кральицу,“ коіомъ сада малу децу плаше. Срећомъ православни Бошняци усвоише песме о кнезу Лазару, Марку Кралѣвићу и Црномъ Ђорђу, те тако у њима налазе хране за духъ и наде своє, али србскихъ старина и споменика не ма у Босни. Сви споменици, све старине су у старой Србіи, али у њой опетъ не ма по готову никаквогъ знака савременомъ животу до дивльихъ мусломанскихъ Арбанаса. Најсретнія є у

*) Види Срб. Лѣт. 1859, Ч. I.

томъ обзыру Херцеговина, єръ се православни становници живо опоминю своє прошлости, а и садашньи имъ се животъ лепо развія.

Како се србскій народъ живо сећа своихъ старина, наводи г. Гильфердингъ єдну народну песму, кою му є православный селянинъ у Дечанима певао.

Вино піє србскій царъ Стеване
У Призрену, своме Цариграду,
А са сыномъ своимъ царъ Шћепаномъ.
Вино пише, славно говорише,
Све о царству и ньину господству,
А како ће болѣ царовати,
Царовати и господовати.
Но што вели силный царъ Шћепане:
„А мой бабо, србскій царъ Стеване,
Оди, бабо, да се дієлимо:
Не можемо оба царовати,
Царовати и господовати.
Раздвоимо на Призрену царство,
Подвоимо царство и госпоцтво,
Подвоимо седамъ тарапана,
Подвоимо седамъ кула блага,
Подвоимо землѣ и градове,
Подвоимо лафе и тимаре.“
Но што вели србскій царъ Стеване:
„За што, сыне, да се дієлимо?
Шта с' у царству пожелѣо моме?
У честиту лому Неманића
Доста царства, доста и господства,
Доста пива доста и єдива!
Ако си се слакоміо, сыне,
Ты да узмешъ на Призрену царство,
На поклонъ ти царство и господство,
И на поклонъ землѣ и градови
И на поклонъ седамъ кула блага,
И на поклонъ седамъ тарапана,
И на поклонъ народъ Србадія!
Одъ тога ти тражит' ништа не ћу.

Но ти божіи аманетъ я даємъ,
Чувай народъ ка и свою главу!
Ђе ћешъ цркве обалѣне наћи,
Свудъ остави одъ царева блага,
Да се граде пребієле цркве;
Ђе ћешъ наћи воду у планину,
Свудъ остави одъ своєга блага,
Да се вода води изъ планине,
Доводи се, сыне, у шехере,
Да є піє вони и невольни,
Да те млогій народъ благосиля.
Све намѣнюй за своєга здравля,
И за здравлѣ и за свою душу,
К'о што єсу први Неманићи!
Одъ тога ти тражит' ништа не ћу,
Текъ поклон' ми то село Дечане,
Та Дечане више Истинице,
Кодъ студене кодъ воде Бистрице,
Међу Пећу, међу Ђаковицомъ:
Оћу, царе, манастира градит'!
И поклон' ми седму тарапану,
И поклон' ми седму кулу блага."
Кадъ то зачу силный царъ Шћепане,
Одъ землѣ є на ноге скочіо,
Капу скида, до землѣ се свія,
И предъ царомь землю полюбіо,
Полюби га у скутъ и у руку:
„Гради, бабо, честито ти было!
Гради цркву какву ти є драго,
Немой наше зажалити благо."
Но што вели србскій царъ Стеване:
„Оћу градит' бѣла манастира,
Темель ћу му одъ срме градити,
А дирекe одъ бѣла карловца,
А покрит' є жеженіемъ златомъ;
Да є вишимъ, да височѣ не ма,
Да є шаримъ да є лѣпше нема,
Да є ниђе у свіету не ма!
Некъ се знадне царска задужбина,
Некъ се знадне: есмо царовали!"
Но му вели сестрица Єлена:

„А мой брате, српскій царъ Стеване,
Немой таквогъ манастира градит',
Не казую л' кньиге старостойне,
Оће Турци преузети царство,
Не ће ти се одржати црква,
Одржати у турскоме царству.
Оће Турци развалити цркву,
Покупити срму и позлату,
Одъ срме ће рахтове градити,
Те китити конѣ сѣдленике,
А одъ злата булама ђердане,
Теръ китити своє вѣрне любе.
Но ти гради бѣла манастира,
Темель гради одъ студен' камена,
А дирекe одъ мермеръ камена,
А покри є тешкіємъ оловомъ:
За то Турци ни гледати не ће,
Тако ће се одржати црква,
Одржати у турскоме царству,
И у ню ће с' пѣват' летурђія
И купит' се народъ Србадія.“
Тако царе гради манастира,
Те сакупи хиляду майстора.
Онъ є гради за седамъ година,
Темель гради одъ студен' камена,
А дирекe одъ мермер' камена,
И покри є тешкіємъ оловомъ,
Те є виши, да височѣ не ма,
Нашара є, да є лѣпше не ма.
У ню пѣва часна летурђія
И купи се народъ Србадія,
Како тадаръ, тако и данаске:
И пѣвала дуго и за млого!
Аминъ, Боже, оће, ако Богъ да!

Изъ Новога Пазара пошао є г. Гиьфердингъ у Пећъ, али не правимъ путемъ, него на югозападъ да види и црнорѣчкій манастиръ. На томъ су путу по горама разбачене ,куће арнаутскихъ села Лукаре и Крешева, и река Ошаница, коя

у Рашку утиче. На два сата одъ Новога Пазара є арбанашка крчма, коя издалека као пласть сена изгледа. Одъ те крчме на десно пенѣ се на гору Цврну, а одатле опетъ читавъ сатъ на Козіи Врхъ. Са те горе виде се арбанашка села Рибарица и Чманке. У низини тече река Ибаръ. На лево одъ Ибра су кршовите стене Црна Рѣка, а за ньима као какавъ другій спратъ диже се брдо Рожай. На десно є гора Ђурђевица, а у дальини се види одъ тихъ свіюхъ брегова найвишіи, снегомъ покривеный Жлѣбъ, подъ коимъ є Пећъ.

Кадъ се Ибаръ пређе то се долази до величаствене громиле литица, коє се „Црна Рѣка“ зову. Те литице одъ гранита дижу се управо и у ньима є црква. Ћеліє су на самой стени те тако као ластина гнѣзда изгледаю. Поредъ те стрме стене є друга стена са коє ускій дрвеный мость у ћеліє води. Разрушите мость и грданъ поноръ раставляће цркву и ћеліє одъ осталога света. Црква є скривена у самой стрмой стени. До нѣ се мора нискимъ и са свимъ мрачнимъ пролазомъ ићи крозъ неку пространу влажну пећину, у коіой є пустиникъ Іоаникіє 70 год. живео. Изъ те пећине улази се у другу већу исто тако мрачну и влажну, у коіой є Іоаникіє цркву начиніо. Св. Іоаникіє быо є савременикъ деспота србскогъ Ђурђа Бранковића (1427—1456). Онъ є сахранѣнъ у ђевицкомъ манастиру, коєгъ є Ђураћъ Бранковићъ на ономъ месту дао сазидати, на коємъ му є пустиникъ кћеръ чуднимъ начиномъ излечіо. У црнорѣчкой цркви су и мошти св. Петра коришкогъ, кои є пустинички живео (као што се говори за времена душанова) у горама близу Призрена. Када су цркву, кою є онъ тамо сазидао разрушили, то га пренесу изъ колашинскогъ села

Брняка у црнорѣчкій манастиръ. У томъ манастиру текъ єданъ старый попъ Стеванъ живи, кои є готово съ ума сишао. Кадъ смо дошли, вели Гильфердингъ, яко се уплашіо, мыслећи да смо Арбанаси, и єдва га могоше наговорити да ми дође. Тай бедный старацъ служи литургію о већимъ празницыма, и чакъ изъ дальнихъ села долазе на „Црну Рѣку“, єръ у целой околини нема друге цркве. А кадъ умре ядный старацъ, оће ли се наћи когодъ да се у ту пустиню а у средини дивльихъ Арбанаса насели?

Тешко да има где тако хрђавогъ пута као кадъ се крозъ буквомъ обрасле горе путує, коє су граница међу новозарскимъ округомъ и Арбаніомъ. Са тихъ гора долази се у лепу и пространу равницу. То є колашинска нахія. Има іошъ єданъ не далеко одавде Колашинъ, близу Црне горе у южномъ углу Херцеговине, изъ коегъ се доселише, као што говоре, у давна времена одъ Турака гонћни хришћани подъ Мокру гору у Арбанію. У той насеобини има сада 300 православнихъ кућа а ни єдне турске. Другихъ гостію и немаю до закупника десетине са ньиховимъ кавазима. Нашемъ воћи почеше пребацывати говорећи: „Зашто си ихъ амо довео? Та ты знашъ да смо мы сироти и да ништа немамо. Болѣ ће быти да ихъ одведешъ у крчму, коя є и тако близу“ (а до крчме было є іошъ єдно 4 сата хода). Мы ихъ, вели Гильфердингъ, стадосмо питати: „Има ли млека?“ „Нема!“ „Донесите леба.“ „Нема!“ „Закольите овна, добро ћемо га платити.“ „Одкуда нама овна!“ После тогъ разговора сместисмо се мирно у єдну прилично чисту одаю. Видећи Колашинци да ми не отимамо, нити робимо на силу, то насъ почеше одмахъ другчіе гледати. У то ће имъ єданъ изъ пратнѣ пришапнути, да є дошао госпо-

динъ Ришћанинъ, и да є онъ „Московъ.“ На те се речи іошъ већма зачудише а успутъ и обрадоваше и то зато, што іошъ нигда несу видели москова, а овамо су тако млого о нѣму слушали, и што имъ є са свимъ чудновато било, како може човекъ ришћанинъ а узъ то и господинъ быти, и турскимъ казазима као своимъ слугама заповедати. Цело се село збегло да гледа Гильфердинга. Међутимъ Колашинци не заборавише и о вечери се постарати. Єдни донеше млека и скорупа, други леба и цицвару, а неки опетъ заклаше овна. Докъ се вечера зготовлявала, вели г. Гильфердингъ, почео самъ се са околиномъ упознавати. „Мы смо пре мирно живели, говорише ми Колашинци, и нико насъ ніє дирао. Млоги одъ насъ имаю своє землѣ, али већина припада вучитрнскимъ агама, а као што смо далеко одъ Вучитрна, то насъ и аге редко надгледаше. Мы смо имъ увекъ подпуно плаћали четвртину и давали харачъ и десетину. Сада даю десетину подъ закупъ а закупници здераће намъ и кожу съ леђа. Ето на примеръ тай човекъ, кои є првый у нашемъ селу, єръ може 30 надничара држати, морао є прошле године за четвртину жетве 1500 піастра аги платити, а за десетину закупнику 1000 піастра. То бы іошъ ништа было, али закупникъ забележи шта є родило како є нѣму драго, те тако узима не десетый него петый део нашегъ прихода. За тимъ долази ага и не гледа на то колико є у насъ жита, него колико є закупникъ у своmъ тефтеру забележіо, те тако не узима четвртину, него половину жетве. Шта нама остане? Ей, пре смо млого стретніи били!“ Тако описиваше Колашинци станѣ своє; но при свемъ томъ као да найболѣ стоє одъ свіюхъ селяка, коє самъ у Босни и Херцеговини видео. Судите о станю

другихъ! После вечере све су таньи были разговори, премда су іошъ непрекидно гледали „Москова.“ Єданъ ми особито паде у очи, вели г. Гильфердингъ, кои се ніе съ места кретао, све ћутао и у мене гледао. На последку као да му є изъ дубльине душе ишло запита: „Господару, є ли зулумъ у вашой земльи?“ „Нема!“ одговоримъ и заспимъ.

Изъ колашинскогъ села Оклапецъ пенѣ се на планину Мокру, коя то име подпуно заслужує, єръ є и у самой суши влажна, и долази се у Воинъ-до. Ту се починѣ Арбанія. На скоро се опетъ пенѣ на гору Яворина, подъ коіомъ є пространо полѣ Дукаћинъ. Одъ тогъ поля све до Призрена нема ни гора ни брежуляка. Кадъ се тимъ пустимъ полѣмъ подуже яше, долази се до арбанашскогъ села Шушица, у коємъ нико незна српски.

Кадъ се косо иде преко дукаћинскогъ поля, долази се на путъ кои изъ Новога Пазара управо у Пећъ води. На скоро долази православна црква Горіоча. У целомъ Дукаћину то є сада єдна православна црква, премда су пре у нѣму све сами Србльи были. При свршетку XVII. и у почетку прошлога века Арбанаси поплавише Дукаћинъ као и друге делове старе Србіе. Они су амо съ юга дошли изъ гора около црнога Дрина, где се єданъ великій комадъ землѣ називао Дукаћинъ, (управо Дукахинъ или Дукашинъ по арбанашки, а српски є Дукаћинъ) и пренеше то име на свою нову насеобину. Али северный део Дукаћина остао є православанъ. Срби живе према югу и истоку, а Арбанаси на северу и западу. Србаля ће бити до 1200 породица, имаю четирый свештеника али текъ єдну цркву. Арбанаса

има млого више одъ Србаля, али нико имъ не зна броя.

Горіочка црква припада Дечанима. Она є мала, сиромашна, и као што се говори была є дуго запуштена. Сада є предана дечанскомъ калуђеру Исакію, кои є ревносно улепшава и ћеліє гради. Врло мало люди долазе у цркву, а и то є суштa одъ Арбанаса лото притиснута сиротиня. А и самъ горіочкій калуђеръ може се у свакомъ тренутку надати незванымъ гостима, кои ће га за угошћенѣ изъ саме благодарности оплячкати.

У горіочкой цркви нема тако рећи никаквихъ црквенихъ утвари. У єдномъ долапу нашао є г. Гильфердингъ пергаменатъ одъ 104 листа изъ XIV. века у четвртини, у коємъ є: „Чинъ постриженя (безъ почетка), Чинь на к҃гомлениѥ, апостоли и еванђелія за свакій данъ (безъ свршетка). Далѣ єданъ пергаменатъ одъ 110 листова, два србска октоиха, одъ коихъ є єданъ писанъ, при свршетку XIV. или при почетку XV. века, а другій у XV. веку на папиру и пергаменти.

Путъ є одъ Горіоча до Пећи раванъ али доста не сигуранъ. Тамошньи селяни никудъ не иду безъ пушке и самокреса. Іошъ и онда су подъ оружѣмъ, кадъ марву пасу или сею. Путници текъ у гомилама смеду путовати, и то ако ихъ кавази или какви страни Арбанаси прате, кои ће ихъ одъ сабраће своє одбранити. Пре три, четири године опасно є было преко Дукаћина и Метохіе (тако се назива пећка и ђаковачка нахія) са манѣ одъ 30 люди путовати, али сада се већъ може и маньимъ броємъ. Г. Гильфердинга пратило є деветъ люди: калуђеръ Исакіе и нѣговъ штитникъ, три постояна пратіоца и четири каваза. У томъ путу пролази се крозъ село

Истокъ, коѥ се тако са необично хладне и бистре реке зове, коя на близу изъ горе тако зване Жаженацъ истиче. За тимъ се пролази узъ арбанашко село Студеница. У томъ селу има лепа џамія одъ камена, коя є пре црква была. На десно одавде лежи подъ високомъ горомъ Жлѣбъ село Ябланица, знаменито као легло харамбаша. На скоро за тимъ прелази се доста широка река Дринъ, коя дели Дукаџинъ одъ пећке нахіе. Дринъ истиче не далеко одавде, и подъ именомъ белогъ Дрина тече са севера на югъ. Югозападно одъ Призрена сукоблява се са црнимъ Дриномъ, кои изъ охридскогъ єзера съ юга на северъ тече, ту се повраћа на западъ, и утиче кодъ Леша у ядранско море.

Предъ нама є бio, вели г. Гильфердингъ, давно изгледаный Пећъ или Ипекъ, та стара патріяршія српска. Како смо већъ єданаестъ сати яшили, и како намъ є до нѣ іошъ два сата требало, то се не могосмо услаџивати гледаюћи величаствене горе: Жлѣбъ, Штедина и Копривникъ, коѥ пећко полѣ окружую. Г. Гильфердингъ и єданъ кавазъ ободу конѣ да стигну што пре у манастиръ, како не бы морали у крчми преноћити. Одъ Арбанаса, вели г. Гильфердингъ, несамъ се бояо, єръ самъ знао да они не дираю „Франка“, одъ коєгъ немаю шта узети. Кадъ су ме становници пећки видели, текъ у пратньи єдногъ кавааза, рекоше: „Московъ се ничега не бои.“ Већъ се сумракъ ватао, те се тако ніє млого Арбанаса слегло да ме гледа, докъ є кавазъ у моє име замоліо мудира да ми одреди конакъ у манастиру. Мудиръ ми пошлѣ своѓъ ћату (секретара) и десетъ люди да ме спроведу у манастиръ. Ћата уведе ме у стару патріяршію и различитымъ фразама препоручи ме гостолюблю братіи. По себи се ра-

зуме, да ту ніє никакве препоруке нужно было, али я самь іой се радовао, єръ се тако ніє могло после пребацывати калуђерима што ми дадоше стана. Са нашегъ ноћногъ доласка уплашени калуђери не могоше се после доста нарадовати и то зато, што самь я првый Русъ кои є Ипекъ походіо.

V.

Пећъ (турски и арбанашки Ипекъ) доста є велика варошъ. Веле да у њему има до 4000 турскихъ и 800 хришћанскихъ кућа. Међу овыма има неколико десетина, коє римской цркви припадаю. Мусломани су коє Католици, коє Арбанаси; а православни су опетъ Срби, кои иначе већиномъ говоре арбанашки.

Варошъ є на углу, коє чине две планине Копривникъ и Паклена, при изласку изъ провале у полѣ. На северозападной страни вароши, до саме провале, подигнута є патріяршія, ограђена высокимъ зидомъ и окружена вртовима и виноградима. Низъ ню тече речица Бистрица и разлива се по варошкимъ улицама, као по каквымъ каналима. У пролеће и у єсень ова є варошъ мале Млетке безъ мостова и чамаца. Шта тада чине люди, кои мораю сами собомъ крозъ улице пролазити?

Света улицама а особито у *чаршіи* има доста. Мусломани непрекидно иду оружани тамо амо; христянима є забранѣно ходити подъ оружѣмъ у вароши, а и трпе іошъ свакояке увреде и зулуме. Пећки калуђери не смеду у чаршію даню кадъ є тамо вашарній данъ и млого народа; ако мораю куда у то време крозъ варошъ, онда обилазе улице у коима є млого света, а кадкадъ иду и око вароши

полѣмъ. Христіянке убрађую се белимъ прекривалом̀ъ као и туркинѣ, да бы сигурне быле одъ сваке напасти. Чудно є гледати како се те тобожнѣ туркинѣ у цркви крсте. Али по селима и саме арбанашкинѣ турске вере не прекрываю се покриваломъ.

Црква старе патріяршіє є велика, а ниска и препуна слика. Архитектура іой є изъ онихъ времена, кадъ є србска вештина већъ опадати почела. Прву зграду подиже у XIII. веку св. Арсеніє, другій архіепископъ србскій и ученикъ св. Саве; али се после у XVI. и XVII. веку млого поправляла. И живописъ спада већиномъ у доцніє време.

Црква є четвероугална и раздељна є на четирый дела: на припрату, и велику средню цркву, на южну и северну црквицу. Надъ олтаромъ велике цркве и надъ побочнымъ црквицама стои по єдно оловомъ покривено кубе. Ова три кубета съ поля врло ружно изгледаю, што готово єдно узъ друго стоє, а изъ нутра пакъ обузима насъ неко душевно веселѣ гледаюћи обилну светлость, коя крозъ осамъ великихъ на кубетима прорезанихъ прозора у цркву долази. На свакомъ є кубету по єданъ крсть.

Припрата є єдно 84 стопа широка а 30 стопа дугачка. На вратима стои написано, да є та „припрата“ подигнута „трѹдомъ и ѹсердїемъ преосвященнѣйшаго и блаженнѣйшаго архїепископа кѵръ Макарїа перваго, епископа, по второ обновленїи честномѹ и светомѹ семѹ прѣстолѹ всей Сербскїе Земли, Западнаго Поморїа и сѣверным̀ъ странамъ, въ лѣто 7070 (1562).“ [1]) У припрати є саранѣнъ св. Евстратіє,

---

[1]) Цео надписъ є у књижицы: „Дечанскій Првснацъ“ одъ єромонаха Гедеона. (Новый Садъ. 1852).

патріярхъ србскій, а подъ покровомъ леже мошти патріярха св. Макаріє.

Велика, средня црква, поновлѣна є у год. 1634. Великій иконостасъ савъ є окићенъ иконама. На десной страни царскихъ двери стои рака съ главама светихъ „Пятозарнихъ“ мученика: Евстратія, Аксентія, Мардарія, Евгенія и Ореста, коє є по преданю Арсеніє, ученикъ св. Саве, донео изъ Трнова у Србію; а на левой є рака у коіой су мошти св. Никодима, архіепископа србскогъ, кои є у почетку XIV. века живео. На десной страни поредъ стуба є престо пређашньихъ патріярха србскихъ одъ сивога мрамора. Далѣ, на десно, види се гробница одъ белогъ мрамора, у коіой су остатци св. Арсенія, првогъ основателя пећке патріяршіе. Мало далѣ почива св. Сава другій, архіепископъ србскій, сынъ краля Стевана првовенчаногъ (св. Сімеона). Подъ покровомъ є тело св. Евстатія, архіепіскопа, а кодъ врати, съ десне стране, у прекрасной гробницы почива св. Яниќіє, другій патріярхъ србскій. На зиду є надписъ, кои се свршує овымъ речима: „поменѣте же и мене грѣшнаго арсенија.“

У южной побочной цркви стакла на прозорима одъ кубета различите су боє. Такавъ украсъ не види се у другимъ србскимъ црквама. Иконостасъ є у ньой врло богато позлаћенъ. У овой се црквицы чува икона матере Божіє, кою за чудо поштую пећки становници. Подъ икономъ є касніи славенорускій надписъ: „Сиа *пресвятыа* [1]) *богородицы* икона написана *святыми* апостолы по вознесени *господни* патос на десеть лѣто в гепсиманиі идѣже баше гробъ пресватыа богородицы. въ лѣто же

---

[1]) Курсивно печатане речи су у надпису подъ титлама.

куда принесена из іерусалима в царь градъ львомъ великимъ царемъ ко храмъ пресвятыа богородицы чюдо зане помощию премудраго (тако). в лѣто ЗУЗ годъ ради нашествиа и устремлениа русцовъ принесена в херсонъ и егда прїа руски князъ володимеръ в херсонъ и крестиса в херсоне и тогда въ лѣто ЗУЧЗ взата мощи светаго климента папы римьскаго и принесе ихъ в киевъ, а светы иконыі сей пресветы богоматери образ принесе по крещенї великї новъградъ якоже на семъ образе древле писанъ."

У овой се црквицы чува подъ стаклом скупоцена митра св. Никодима архіепископа, и неке свештеничке одежде, ков су у прећашня времена изъ Русіе послали. Међу тымъ скупоценымъ уресима 6 и нека, као што се види, врло старинска штака, на коіой се овай, полакъ грчкій и полакъ непонятный надписъ налази:

ΙΠΕΚΙΥ	*ΠΕΦΙΚΕΝ*	*ΠΟΙΜΕΝΟΣ*	*Ο ΚΟΙΠΩΝ*
ВЛЗЗІЄ	НЯТМЗ	КЗ І ∴	ГАВРІЛЗ.

У той истой цркви су и остаци патріярха, св. Саве III., а у огромной гробницы одъ камена лежи патріярхъ св. Данило. На зидовима су насликани српски патріярси; то є посао некокъ вештака-самоука, Антима, пећкогъ калуђера. Штета што тако уманъ и даровитъ човекъ не имаде прилике, да развіе своє способности образованѣмъ!

И северна црквица има стакла одъ различите боє у прозорима на кубету. Иконостасъ у ньой одликує се резачкимъ и позлаћенымъ украсима. У овой су црквицы саранѣни патріярси св. Спиридонъ и св. Сава IV. Имена свію овихъ српскихъ светителя непозната су руской цркви, али ихъ српскій православный народъ, а особито пећки становници,

поштую за свеце. Кратки животописи њихови съ „молебнымъ правилима“ чуваю се у патріяршіи, и по свой прилицы издаће ихъ на скоро на светъ отацъ Антимъ.

Предъ припратомъ є галерія одъ камена съ гробницомъ св. Максима патріярха, а на южномъ краю галеріе є мала црквица св. Николе чудотворца, кою даде сазидати истый патріярхъ Максимъ. На зиду те црквице насликани су: св. Никола, св. Симеонъ Немања, св. Сава просветитель србскіи, св. Арсеніе, архіепископъ и патріарси св. Данило и св. Максимъ.

Рукописи, коихъ има доста у србской патріяршіи, чуваю се у припрати у ковчезима, а млоги су разбачени по различитымъ местима у цркви. Старе повеље нема ни єдне, єръ су, као што говоре, све однели у Цариградъ, кадъ є год. 1763 укинуто србско патріярштво у Турской и Пећъ подъ грчку єрархію подпао.

Између рукописа найзнаменитіи су: Еванђеліе на пергаменти XIV. века са словомъ „блаженнаго учителя нашего Константина философа“ (т. є. св. Ћирила), кое є на Славене управљено;[1]) опстъ єдно друго еванђеліе, кое, судећи по писму, спада у то исто време, али се доста разликуе одъ првогъ преводомъ свештеногъ текста; „Сборникъ отеческихъ душеполезныхъ словесъ“, на пергаменти XIII. или XIV. века, у коемъ є између осталога „жизнь. и житие чюдное блаженаго отца нашего. кенедикта. игоумена и наставника подстинкнаго жития отцемъ. иже по римьскомоу образоу“ (као што се види животописъ овай преведенъ є съ латинскогъ єзыка на

[1]) То є слово напечатано у „Русской Бесѣди.“ I. 1858.

ёрбски); животописъ св. Саве, просветителя србскогъ, у доста касніємъ препису (на папиру), али є у нѣму сачуванъ поговоръ, у коємъ се казує, како є калуђеръ Дометіанъ, бавивши се у „молчалници“ св. Саве у Кареима на светой гори, год. 6762 (1254) „сложіо и преписао“ овай животописъ, па га послао у србску землю на поклонъ кралю Стевану Урошу. Напоследку врло занимљивъ кратакъ лѣтописъ подъ именомъ: „Житіа. и начелства срьскыx господь. кои по кимъ коливо цαрствова“, стављена после „Правила Соборныхъ“, у рукопису изъ XV. века (на артіи). Текстъ є сличанъ летопису, когъ є Шафарикъ наштампао, у „Споменицыма старе књижевности южныхъ славена“, по копривничкомъ рукопису изъ год. 1453, али є подпуніи. У нѣму се описує владанѣ кнеза Лазара и то врло занимљиво, а копривничкій се рукописъ свршує смрћу вукашиновомъ у 1371 години. Но найважніи є у нѣкомъ летопису почетакъ, кога нема у тексту копривничкомъ. Тай почетакъ ясніє него икакавъ другій историскій споменикъ сведочи, да є текъ Немања подигао у Србіи православну веру (у другой половини XII. века). Необична є појава, што се србска повесница, како у успомени народа тако и у писменымъ домаћимъ споменицыма, текъ одъ Немањѣ починѣ. Сва историска радња Србаля одъ VII. до XII. века пропала є безъ свакогъ трага и као да є никадъ ни было ніе, а овамо се изъ странихъ сведочбій зна, да ніе была незнатна. Како се могоше целихъ петъ векова србске повеснице заборавити, навео є г. Гильфердингъ за доказъ то, што сви србски историци времена Немањића прелазе одъ причаня о великомъ основателю христіянско-римске државе, цару Константину, непосредно одмахъ на

Неманю, кои є православну веру у српской држави утемељіо. Я самь ту појаву, вели г. Гильфердингъ, тиме разясніо, што є духовный животъ српскога народа за пређашнѣ доба раздвоєнъ био међу господством римскимъ и манихейскомъ єреси, те за то оста исто доба туђе поколенію, кое одрани Неманя и сынъ му св. Сава у православію. Пећкій рукописъ подпуно потврђує моє мысли. Ево како се почиње:

„Понеже сьписанно кысть ѡ памети дрѣвнихъ вѣкъ и мимотекоущихъ врѣменѣхъ. и лѣтѣхъ. и ѡ кыбшыхъ царехъ. како царствоваше ѿтъ начела и по потопѣ. даже и до сихъ послѣдныхъ врѣмень. Подобно есть вьспомянѫти и ѡ сръбской земли. како ѫвѣрена кысть вь начелѣ. понеже прьвѣй благочьстїа оугасиѫти проповѣдь, како паки и кимъ второе къ прьвѣи, иже апостоломь проповѣданиѣи благочьстїа вѣры, привлѣчена кысть, въ ниеи же и свѣтлѣисе зрите. и понеже паки просвѣтитисе благочастію въ ниеи. кто начелствоваше сею въ сїа послѣдна врѣмена.

Къ тѣм бо намь паче прѣдлежїить слово. благолюбьзно. и всакое почьсти достоино. ѥвише бо се вь ниеи велици свѣтилници мирѫ. ѡвы апостоломь равночьстны. дрѫзы мироточци. и чюдотворци. и архиїерие достоблаженны. и мложьство преподобныхъ и праведныхъ мѫжи. ѿкѫдоу оубо намь есть. и добрѣише сьтворити начело. ѥвѣ яко отнѫдоуже есть и подобно.

Понеже якоже рѣхъ. прьвѣй благочьстїа ѫгасноути проповѣды. прѣданиѣи светыми апостолы, вь земли сръбсцѣи. и пресемь различнымь оумножившїимсе въ ниеи на лѣта мнѡга. и никакоже

начелствꙋющїи ѡ истреблены еретикꙑхъ плѣвель попѣкшесе, даже и до врѣмене вь нѣже нависе великы жꙋпань немана, иже и самовластно землею тою ѡблада, нако же вꙁ жити тамо емꙋ идѣже ѡбрѣтаетсѧ пише нже ѡ немꙁ“ и т. д.

Ванъ тога нашао є г. Гильфердингъ у Нећи єданъ грчкій рукописъ, у коємъ су неколико пиндаровихъ ода и две трагедіе, єдна есхилова а друга софоклова, съ коментарима по краєвима и съ преводомъ млогихъ речій на славенскій єзыкъ. То є єдиный грчкій рукописъ, когъ є г. Гильфердингъ за свога путованя у србскимъ манастирима нашао.

Али да се оканемо описиванѣ и текстова, и да погледамо на данашнѣ значенѣ пећке патріяршіе. Значенѣ є то велико ма да и нема у ньой већъ патрїярха, и ма да се ни у чему не разликуе више одъ другихъ простихъ манастира. Владика призренскій, изъ Цариграда послатый Гркъ, управля старомъ обителю „славенско-србскихъ“ патріярха, и мење іой за игумна кои му се изъ браће допадне. Последникъ пећкихъ патріярха живи данасъ далеко у Аустріи, а у патріяршкой обители нѣговой єчи на єктеніяма име грчкога владике.

Србскій народъ доживео є више туге него радости. Исторія му є пуна страданя. Али после косовске битке не бы за нѣга веће беде и неволѣ, него кадъ є оно Арсеніе Чарноєвићъ са 37,000 србскихъ породица свою стару постойбину оставіо. Додуше самъ Арсеніе не може се за то кривити. Стадо нѣгово стеняше подъ ярмомъ, кои се не могаше далѣ носити; преко Дунава пакъ бы Србима ново отачаство обећано, коє бы као средиште было препороћеню за целу землю србску. У той новой домо-

вини обећана имъ бы слобода и закрылѣ за православну веру, самостална унутрашня управа подъ влашћу войводе, коегъ бы народъ бирао, и найпосле ослобођенѣ одъ свіюхъ данака а само да служе као войници. Али се деси чему се Арсеніе ни надао ніе. Нова отачбина, кою Срби освоише на северной обали Дунава, плодне равнице Баната, Бачке и јужне Мађарске, примами населѣнике влашке, мађарске и немачке. Србскій се народъ поче узмицати предъ туђомъ поплавомъ, и на млогимъ местима са свимъ га нестаде, а у некима се опетъ съ мукомъ одупире већини туђихъ елемената и мораће мало по мало изумрети. На тако што ніе несретный Арсеніе Чарноевићъ ни помысліо. Али му е валяло предвидети, шта ће быти са ономъ земльомъ, кою оставля. Цела стара Србія опусти, еръ се по свой прилицы почело преселявати изъ онихъ места, коя су око пећке патріяршіе: изъ Призрена, Ђаковице и Пећи. Косово полѣ, Ново Брдо, [1]) Новый Пазаръ и Сѣница, савъ овай красный предео, срце старе Србіе, заузеше Арбанаси изъ сиромашнихъ и ладнихъ гора Дукађина и Малесіе, и настанише се у те топле и плодне равнице, кое Срби оставише. Може се рећи да се текъ одъ то доба утврдила турска влада и мусломанство у србскимъ земляма. Шта е была пре гомила одшадника у Босни, према великомъ брою христіяна, кои у целомъ томъ краю живеше и делише га одъ другихъ мусломанскихъ области у Турской? Ове преграде одмахъ престаде, чимъ се оно

---

[1]) Православнихъ становника у Косову и Новомъ Брду было е прѣе толико, да е тамо было три митрополіе: вучитрнска, липлянска и новобрдска, а садъ е тамо текъ неколико хиляда христіяна заостало.

православни становници старе Србіе у свою нову постойбину преселише. Арбанаси, кои су католици были кадъ се съ планина у равнице спустише, не могоше се одупрети турскомъ упливу. Узъ то іошъ треба знати да ни єданъ народъ ніе тако равнодушанъ према вери своіой као арбанашкій, и да ніе у станю заданути се духомъ верозаконскимъ. Некій немачкій списатель, кои добро познае Арбанасе, удесно є рекао за народе, кои су Турской подчинѣни, да є „Славенину, Грку и Влаху дражія вера одъ слободе, а да Арбанасинъ воли слободу [1]) него и саму веру.“ За XVIII. векова потурчише се [2]) сви Арбанаси, кои се у старой Србіи населише. У то исто време, а нешто и пре, исламъ продре у праву планинску Арбанію, и овлада већиномъ становника, найскоріе у северномъ краю. У XVIII. веку дакле мусломанство славенско, кое породи властеоскій духъ у Босни и желя да се сачуваю повластице и добра, сучели се око Сѣнице и Новогъ Пазара съ мусломанствомъ арбанашкимъ, коє опетъ породи желя да се одржи право на разуздану слободу и на ратный занатъ, и тако сву западну дужину европске Турске, одъ Бишћа и Тузле до Янине, прекрили непрекидна маса мухамеданскихъ урођеника. Ево то є, ако се не варамъ, вели г. Гильфердингъ, найпоузданіе „ємство“ за турску државу у Европи. И у найдальимъ областима є христіянско начело већиномъ угушено, а у онымъ краєвима, кои су према западной Европи, найвише є отештано развіянѣ христіянскогъ народа. И шта се збыло. Сви Срби уста-

---

[1]) Наравно онаку слободу, како є Арбанасинъ схваћа, а како онъ ню поня, рећи ће се мало ниже.

[2]) Брой католика врло є маленъ.

доше опде где є србскій православный елеменатъ чистъ быо одъ Турака. Карађорђе продре до Вышеграда и Новогъ Пазара, алъ већъ далѣ не могаше; єръ га зауставише у Босни Срби-Мусломани, а у старой Србіи Арбанаси. Бошняци и Арбанаси а не Османліє причинише, што є ослобођенѣ Србске кнежевине онако тешко ишло и онолико крви стало. Шта бы се десило, да є Арсеніє Чарноевићъ остао у своіой старой патріяршіи и да ніе извео оноликій православный народъ изъ старе Србіе! Барякъ Карађорђевъ одмахъ бы се развіо у Приштини, Призрену и Сѣницы; онъ бы пружіо руку Црной гори, а мусломани босански были бы исто тако побієни, као што се то учинило са турскимъ становницыма по варошима у кнежевини Србіи. Не бы данасъ была мала кнежевина, већъ велика кралѣвина србска. Ето то су (ако се сме нагађати, шта бы се десило да . . .) последице корака, кои учини пећкій патріярхъ у години 1690. Истина да бы Аустрія, по свой прилицы, већма страдала, да Арсеніе не учини овай коракъ. Турцы є у врло незгодно станѣ ставише, али башъ тада неколико десетина хиляда оружанихъ, храбрихъ Срба на Дунаву и у южной Мађарской обрнуше неруку у руку. На скоро за тимъ у мало іой се не отрже за свакадъ Мађарска, коју Ракоци побуни (1705—1710), да є Срби не одржаше, и то башъ у оно време кадъ су све войске ћесарове боякъ биле съ Людевитомъ XIV. Напоследку шта бы могла учинити Аустрія противъ Мађара у почетку 1848 године, да ніе србскій патріярхъ съ баномъ хрватскимъ развіо барякъ аустрискій? Арсеніе Чарноевићъ, кои є найревностніи усталацъ и слуга своє вере и народа быо, и кога є срце болело гледаюћи како се муче и пате Срби подъ ярмомъ турскимъ, склони се и учини нешто,

што є готово нечувено у новой исторіи: пресели народъ єдне целе области у туђину. Ово подпоможе да му се самый народъ и вера уништи, и да се умножи найжешћій противникъ славенства и православне вере. Али „непознати су путови промысла!“ Овимъ свечанимъ ускликомъ, вели г. Гильфердингъ, завршуємъ размишљяня, одвећъ озбильна за путне примедбе, на коя и не мишлях дођи, да не навалише на мене као се речъ о пећкой патріяршіи повела.

Та оставлћна, удова обитель сећа се своє прећашнћ славе и опоминћ народъ на ню. Браћа се съ поносомъ држе за чуваре старогъ престола „славено-србске“ цркве. Ова речъ „славено-србскій“ изговара се у Пећи съ особитомъ любавлю. Све што опоминћ на „славено-србске“ светителћ чува се у Пећи као светиня. Како є готово цела околина опустила, то є заиста сећа, што є у самой Пећи остало прилично кућа христіянскихъ, коє ако и не могу имати великогъ политичногъ значеня, међу огромномъ већиномъ Арбанаса, а оно баръ чуваю патріяршію одъ сиротинћ и пропасти. 800 православнихъ кућа пећкихъ чине парохію патріяршіи; у њихъ нема мирскогъ свештеника, него имъ калуђери патріяршіє (коихъ обично има 10—12 а кадкадъ и 15) свршую све молитве. Ови нуріяши издржаваю патріяршію.

Я самь већъ казао, вели г. Гильфердингъ, како є тешко христіянима у Пећи. Они свакій данъ трпе различите увреде, зулуме па и насиля одъ разузданихъ и самовольнихъ Арбанаса. Хвала Хуршид-аги, новомъ пећкомъ мудиру, кои се стара да умири и каштигує арбанашко самовольство. Али шта може учинити єданъ човекъ, ма да има и найлепше

намере, међу наоружанимъ народомъ, кои є на сву меру самоволянъ, кои незна шта є законъ и судъ, речю, кои се, по тамошньой пословицы, Бога мало а цара ни мало не бои. Было бы то са свимъ друкчіє, да има пеђкій мудиръ баръ єдно оделењ войника, али у целой старой Србіи Турска не држи ни єдногъ войника, а и оно мало каваза и заптія, кои заповести мудирове извршую, наймлђни су између тихъ истихъ Арбанаса, коє треба умиривати.

Гонидба може одъ насъ учинити, да будемо подли и прави робови, или насъ може и оплеменити и научити да се радо жртвуємо за обште добро. Прво быва обично онда, кадъ се мы сами гонидбомъ користимо и одъ гонђнихъ постаємо гонительи. Примеръ фанаріота за доста є познатъ, найскоріє у ономъ колу, коє они играю у славенскимъ земляма у Турской, те тако ніє нуждно овде о томе обширно говорити. Другій є примеръ, вели г. Гильфердингъ, кадъ самъ оно описивао карактеръ већине православнихъ трговаца у Босни. Али се може на похвалу човештва казати, да гонидба іошъ чешће узвишує и крепи душу. Стани у разговоръ съ коимъ ти драго простимъ селякомъ Србиномъ или са простомъ православномъ женомъ у Турской, и ма да су како прости, неразборити и непримамльива изгледа, ты ћешъ видети да су узвишеногъ, искреногъ и племенитогъ духа. Тай простакъ и та проста жена знаю, да они за истину страдаю, или као што се они увекъ изражаваю, за часный крстъ. Они су свакадъ готови све па и самый животъ за свою веру жртвовати, и у тымъ крепостима одранюю и децу свою. Ты ћешъ се іошъ већма зачудити кадъ наиђешъ на такве, одъ природе племените люде,

кои су простодушни и некористолюбиви [1]) као селяци, а овамо тако умно развієни као какви варошки становници. Такве су, у више турскихъ вароша, занатліє христіяни, кои ни съ чимъ не тргую, што бы на пропасть народа водило, него одъ своглъ зноя живе као селяци. Православне су занатліє у србскимъ варошима по Турской найболый сталежъ, пунъ племенита духа, слоге и готовости све за обшту стваръ жртвовати. („Обшта стваръ“ у овымъ земляма састои се у чуваню вере и напредку цркве). Мора се казати да несу свуда трговци са ньиховомъ саможивошћу пристали узъ гонителѣ и глобаре народнѣ. Има варошій у Босни, а іошъ више у Херцеговини, у коима се православни трговци не разликую по карактеру одъ честитихъ занатлія, и у коима они не продаю свою савесть за новчаный добитакъ. Истина є цела да су они по тымъ варошима сиромашніи, и да ихъ презиру богаташи сараєвски, банялучки и ливнянски. Али погледаймо само каква є разлика између православне обштине, у коіой є већина таквихъ богаташа, и обштине у коіой су сиромашне болтаніє и занатліє. У првой єданъ прави сплетке противъ другога, сви су у завади међу собомъ, не зидаю [2]) нити улепшаваю цркве, и место да когодъ одъ богаташа да кою пару на обшту стварь, то и они новци кои су на школу или на цр-

---

[1]) Несу селяци у Босни и старой Србіи идилични юнаци некористолюбля, али они живе одъ свога труда и зноя, не вараю друге, и не користе се незгодомъ своглъ ближнѣгъ.

[2]) Тако у двєма найбогатіимъ трговачкимъ варошима у Босни, у Банялуцы и Ливну, у коима има врло богатихъ православнихъ христіяна, іошъ нема цркве, али не за то што бы се томе Турци противили, всѣъ са неслоге и сваће у самой православной обштини.

кву одређени, пропадаю у онихъ люди, коима су на тобожнѣ чуванѣ предати. У другой єданъ стои за другоъ, и обштински послови свршую се не по сплеткама већъ у договору. Сиромашни майстори и дућанціє одбіяю одъ своихъ уста, да бы подмирили обште нужде и у ньихъ се граде цркве и подижу школе каквихъ нема ни у богатымъ варошима.

Така слога и любавъ према обштой ствари може се приметити међу пећкимъ хришћанима. Калуђери млого ми причаше како они радо и често поклаияю на патріяршію. Ни єданъ становникъ неће изаћи празникомъ изъ цркве докле іой не удели не што одъ своє неделнѣ привреде. Обштина издржава школу, коя већъ одъ 70 година постои, и коя є врло добра према пределу у коємъ є. Г. Гильфердингъ држи да є то одъ найстаріихъ славенскихъ школа у Турской. Валя спомепути име Іосифа Чукића, кои подиже ову школу своимъ трудомъ и жртвама. Великъ є упливъ ове школе на пећке хришћане. Они сви читаю, а већина одъ ньихъ разуме се и у црквенымъ кньигама и у неку руку доста су образовани, до душе не европски, али ипакъ толико да се разликую одъ простихъ Бошняка. Исто тако и калуђери пећке патріяршіє и Высокихъ Дечана више су изображени, него калуђери и свештеници у Босни или Херцеговини (ма да се ни изъ далека не могу успоредити съ богословима рускихъ семеништа и Академія). На похвалу є пећкимъ становницыма, што є у ньихъ и женска школа, коє нигде нема у Босни и Херцеговини. Пре неколико година хтеде єдна србкиня изъ Аустріє у Сараєву женску школу завести, али не могаше живети и бадава учити, кадъ нико не хтеде плаћати за ученѣ своихъ кћери, па ни сами богаташи. Уза то говораху бо-

сански трговци (не треба заборавити да су сви бивали по неколико пута у Трсту, Бечу и Липисцы): „Нашто девойцы читанѣ? Да научи књигу, па да пише момцыма љубавна писма!“ Ово су речи самихъ Сарајлія. Кадъ тако мысле богати Сарајевци, онда ніе чудо што се не може одржати женска школа, али зато тешко да ће се наћи и десетъ жена (међу православныма) у целомъ Сарајеву, коє бы знале читати. А у Пећи отворена є женска школа пре две године, и садъ се већъ у њой учи око четрдесетъ девойчица. Нека сирота удовица, попадія Катарина Симићева, посветила є животъ свой той цели. Она є начинила одъ своє куће школу и бесплатно учи девойчице читати црквене књиге, писати и упућує ихъ у женской радњи, а за то одъ пећке обштине ништа друго не иште до свакидашнѣ ране.

У патріяршіи є служба свакій данъ. И у саме тежатнике има на литургіи и на вечерњи доста публіка. Црква беше пуна, кадъ є другій данъ по доласку своме г. Гильфердингъ у цркву ушао. Сви се христіяни пећки стекоше у цркви, да виде странца чакъ изъ православне Русіе. Они ме, вели г. Гильфердингъ, гледаше съ такомъ искреномъ љубављу, да ће ми успомена тога дана остати на веки у памети. Живо ускрсну у мени утисакъ православне службе, коју самъ я на турской земльи првый путъ слушао у манастиру Дужи, не далеко одъ Дубровника. Съ каквимъ чуствомъ, пунимъ утехе, изађохъ я тада изъ цркве! Може быти, да є то чуство за то тако силно было, што самъ право изъ Аустріе у Турску прешао; али ме оно никадъ ни касніе ніе оставляло кадъ самъ годъ вићао у Турской православне Србе у храму божіемъ. А зашто є то тако? за то, єръ кадъ уђешъ у православну цркву у Турской, ништа те не подсећа за време молитве на

свеѣ, нити на иѣгову власть надъ црквомъ. Ту ты осећашъ унутрашньій животъ и снагу цркве, обштине притиснуте, али ипакъ спажне своимъ унутрашньимъ животомъ, коя є при свима незгодама свезана са целимъ осталимъ православнимъ хришћанствомъ силомъ унутрашнѣ єднине и любави. Съ тога управо и осећашъ у Турской тако приметно духовну слободу и унутрашньій животъ цркве! Кадъ самь стояо, вели г. Гильфердинъ, у удовой патріяршіи пећкой, слушаюћи оне исте молитве, ону исту службу, као и у насъ, и кадъ самь видео око мене просте тавна и тужна изгледа селяке съ обріянимъ главама, у ньиховомъ за мене необичномъ оделу, съ црвенымъ чалмама или фесовима у рукама, кои су у мене, туђина, гледали као у своѣ рођеногъ брата, што видеше да самь єдне вере шньима, я се и нехотице запитахъ: како се могаше овай народъ одржати, у далекомъ непознатомъ краю Турске, међу дивльимъ арбанашкимъ мусломанима, у заєдницы православне вере, кодъ толикогъ незнања, гонидбе и саблазни? Є л' томе узрокъ виша єрархія? Али та у тымъ далекимъ краєвима нема тако рећи никаквогъ моралногъ уплива на народъ тимъ манѣ, што му є владика туђъ по пореклу. Да є ма каква лажна наука поникла, на кога бы се иста єрархія обратила да є угуши? А да на кога, већъ на турске власти? Илъ є може быти местно свештенство? Али оно опетъ тако мало зна, да бы се и само нехотице лако заразити могло лажиомъ наукомъ. И тако є право ємство за одржанѣ и сачуванѣ вере и єднине црквене унутрашня сила любави хришћанске, коя у самомъ народу живи. Нигде ми ніє быо тай значай православне цркве тако ясанъ, као у пећкой патріяршіи.

(Продужиће се).

VII.

СРБСКЕ ПОСЛОВИЦЕ.

ТРЕЋЕ КОЛО.

Ако добро застрешъ, добро ћешъ и лежати.
Ако се магарацъ и сакріе, уши му вире.
Ако си паметанъ себи си, ако волишъ будала быти, самъ ћешъ патити.
Ако се с' циганомъ свађашъ, магарцу ударце враћашъ.
Бацы будалу у топъ, опетъ му лудости не сатре.
Безъ пушке у бой (ићи).
Безъ сикире у шуму (ићи).
Блага и умилята речъ, носи ти любавъ и поштованѣ.
Благъ одговоръ утиша срдитогъ, а прекъ га разпали.
10. Богъ онда помаже, кадъ види да ми никако више неможемо.
Богату є човеку савъ светъ пріятель.
Болѣ и око шуме обиђи, негъ да те вукъ на пречцу поє.
Болѣ међу добрима последньи, него међу улама први быти.
Болѣ неправду трпити, него є чинити.

Болѣ савити него сломити.
Болѣ се и изъ далѣ любити, негъ изъ близä мрзити.
Болѣ са людма неголи ванъ пьи будала быти.
Болѣ є и помршавіє „имам“, него найдеблѣ „добићу.“
Больи є и полошіи штедилацъ, него полошіи добивалацъ.
20. Болѣ є и тврђій посо, кои те лебомъ рани; негол' господство, поредъ коєгъ одъ гла-ди скапавашъ.
Болѣ є лавльій репъ негъ мишія глава быти.
Болѣ є єданъ пріятель, него сто очуа.
Болѣ є єдно „данас“ негъ десетъ „сутра.“
Брбля ко попъ изъ псалтира.
Брблявъ човекъ и бубань свеєдно су, споля телећа кожа, изнутра празанъ ветаръ.
Брбльову є нѣгова паметъ найвеће зло.
Будала се са ономъ ствари мучи коя му манѣ допоси, а оставля ону, коя му више до-нети може.
Будале нетреба сеяти, они расте и сами.
Будалу ує и везано псето.
30. Будалу непреврну, ни молбомъ ни претњомъ.
Бундева плива докъ не потоне.
Валя людма млого коєшта на дару одбити.
Валя чути, шта ће и друга страна каз'ти.
Велика господа радіє и штету трпе, него сра-моту.
Великой господи и лепой жени неваля млого веровати.
Већа уста негъ трбу.
Види страшљивица зала, и кои нема.
Више уме лудъ у часу запитати, нег' мударъ у веку одговорити.

Више є будала што купую, негъ што продаю.
Волимъ брата за крвника, негъ туђина за господара.
Воліє то негъ дозрела девойка удаю.
Врати любавъ, ако ћешъ да ти се врати.
Вредніе є учинити любавъ, негъ милостиню.
Врпольи се, ко да му є жива у туру.
Где други плаче, не смей се, где се други веселе, не плачи.
Где жена гаће обуче, тамо нема добра.
Где ніе снаге, ніе ни волѣ.
Где рупа пати, пати богме и клинъ.
Где є волѣ ніе снаге, а где снаге, нема волѣ.
Где є милованя ту є и дрпканя.
Гледай комъ добро чинишъ, онда ти фала на нѣмъ.
Говоръ те твой изда паметна и луда.
Горе є смрти се плашити, негъ умирати.
Господске кокоши носе яя са два жуманька.
Данасъ у злату, сутра у блату.
Да небы циганинъ све туђе кудіо, ко бы знао да є циганинъ.
Даємъ како имамъ, примамъ како добывамъ.
Дає напрсткомъ, а узима мерицомъ.
Дебеле кокоши не носе яя.
Добаръ еспапъ и безъ вашара прође.
Добаръ є слуга големо благо.
Добра речъ не коштує новаца.
Добра є кньига найболый другъ.
Добро є кадкадъ, и што знашъ, учинити се да незнашъ.
Добромъ коню нетреба мамузе.
Докъ се ко самъ не осрамоти, неможе га нико осрамотити.

Докъ є шиба млада, дотле є и витка.
Донде затварай шталу, докъ ти конѣ неукраду.
70. Доцне є затварати шталу, кадъ су ти конѣ украли.
Дрво валя изправляти, докъ є младо.
Дуго є искуство іошъ єдна паметъ.
Дужанъ човекъ мора млого да лаже.
Ексеръ држи подкову, подкова коня, конь юнака, юнакъ градъ, градъ землю.
Жену и платно неваля према свећи куновати.
Забрањено є воће најслађе.
Завист себе саму колѣ.
Завист є сама себи найвећій душманинъ.
Задужіо се и душомъ.
80. Залюблѣногъ ка и ватру, што више дирашъ, то већма букти.
Занатъ є златанъ.
За непріятельомъ ако и мыслишъ зла, не рецы.
Зао ти самь, зло ти ми є.
Зато има толико будала, єръ се сваки за паметна држи.
Захвали на любави, ма наймања была.
За чимъ се будале найвећма ягме, ту и пропадну.
Зиданѣ є сиромашенѣ.
Зла савесть є тужитель и судія уѣдаредъ.
Злоба и завист сами себе гризу.
90. Зло се далѣ чує негъ добро.
Зло чинила, горе дочекала.
Злогъ є наравъ све о злу мыслити.
Иду луде на вашаръ, быће добре продаѣ.
Иза тврда оца разметльива деца (дођу).
И магарацъ се на светъ родіо, магарацъ живіо, и магарацъ умръо.

Има и међъ людма клюсади, кое обићи валя ако ниси радъ да те очепе.
И не помысли да ће те за зло мимоићи зло.
И папа є у школу ишао, ніє се ни онъ ученъ родіо.
И робъ є слободанъ, кадъ є задоволянъ.
И ђаво бы све было, само манастирска кувариица не.
И ђаво є лепъ было, докъ є младъ было.
И ђерамъ би помузо, само да млека дає, (тако є тврдъ).
Кадъ бы лудость была ромость, редко бы когъ чо века играти видіо.
Кадъ бы само паметни лебъ єли, было бы лебъ бадава.
Кадъ бы сви мы памети имали, будале бы по скупе новце были.
Кадъ будали наукъ даєшъ, само га дражишъ и срдишъ.
Кадъ догоре до ноката.
Кадкадъ и будала паметну рекне.
Кадкадъ є и жена човекъ.
Кадъ комшина кућа горе, и тебе се тиче.
Кадъ люди сасвимъ неваляли постану, онда се ничемъ другомъ и нерадую, него туђой штети и срамоти.
Кадъ небы у свету будала, небы ни мудри было.
Кадъ немашъ коня, узяши магарца.
Кадъ неможемо како оћемо, мы ћемо како можемо.
Кадъ несрећа на човека навали, онда є све господаръ надъ ньимъ.
Кадъ ніє дрва, ніє ни ватре; кадъ ніє лажи ніє ни свађе.

Кадъ оће Богъ кога да каштигує, найпре му паметъ узме.

Кадъ паметанъ у зло падне, своє погрешке тражи, а будала се на судбину тужи.

Кадъ се зао и поганъ обичай увуче, само га смртъ укинути може.

Кадъ се попъ и ђаво здружи, тешко си га теби.

Кадъ си піо, а ты и плати.

Кадъ те старіи коре, ћути и слушай, ако и ни-си кривъ.

Кадъ човекъ нема своегъ добра, туђе зло пре-меће.

Кадъ є стварь свршена, онда є и будале знаду.

Кажи ми шта є было, да ти кажемъ шта ће быти.

Какавъ новацъ, онакій и еспапъ.

Каквомъ меромъ даєшъ, онакомъ ће ти вратити.

Како семе посеєшъ, онако ћешъ жито жњети.

Како дробишъ, тако ћешъ и кусати.

Како ко живи, онако и умире.

Како ко никне, онако и обикне.

Како си напуніо, тако и пуцай.

Како ко єде, онако и ради.

Како се мучишъ, тако ћешъ имати.

Како се ослободи, тако се осрамоти

Како старіи свира, онако некъ млађій игра.

Како ти другомъ, онако и други теби (чини).

Калуђери имаю четиръ завета, првый сиротинѣ, другій покорности, трећій целомудрія, а четвртій не држати ни єдно.

Кланяйте се жене и я самь гуска.

Клони се будале да те не окаля.

Клони се злогъ, да те у зло не сломіє.

Ко бы паметногъ знао, да небы будала коєшта брбльо.

Ко брзо суди, брзо се покаѥ.
Ко будалу светуѥ, само се срамоти.
Ко више узима него што треба, сам ь себи штрангу плете.
Кога се млоги боѥ, нека се и онъ млогогъ бои.
Кодъ млога заната најболѣ у прошню (иѣи).
Ко дуго пита, радо недаѥ.
Ко за другогъ ямчи, ваља и штету да трпи.
Ко заповеда, нека и плаћа.
Ко за савулягомъ поѣе, оде у пустиню.
Ко зликовце помиловава, невинима се свети.
Ко изъ Суботице доѣе неопоѥнъ, изъ Сентомаша небіѥнъ, и изъ Новогъ Сада неожењенъ, може о срећи каз'ти.
Ко има, лако даѥ.
Кои се човекъ сретно ожени, добыя у жени помоћницу, а ко несретно, противницу.
Ко крива жали, правомъ греши.
Ко мала зла нетре, расте му велика.
Ко манѣ спава, дуже живи.
Коме име злорека, све га зло терка.
Ко много говори, илъ много зна, илъ много лаже.
Ко много сеѥ, много и жанѣ.
Ко на два посла поѣе, нестиже ни на ѥданъ.
Ко неваляномъ добро чини, невалялство му подпомаже.
Ко нема среће, немож' ни несреће имати.
Ко нема деце, да за ког' живи.
Ко неможе како оће, нека ради како може.
Ко непріятелѣ дира и пріятелѣ вреѣа, самь ѥ себи непріятель.
Ко нерадъ даѥ, каже да нема.
Ко не треби гньиде, оставля ваши у глави.

Ко неће да учи читати, онъ ће путунѣ вући.
Ко неће саветъ мудри да прими, онъ ће укоре.
Ко оће, тай и може.
Ко памети нема, нашто му саветъ, ко очію нема, нашто му огледало.
Ко пыта не залази.
Ко пріятеля вређа, непріятеля прави.
Ко ради колко може, чини више негъ римпапа (веле шокци).
Ко радо лаже, радо и краде.
Ко с' вольомъ починѣ, пола посла довршує.
Ко се влаињомъ ожени, рађа цигане (веле Срби у Банату).
Ко се кодъ астала стиди, остає гладанъ.
Ко се злу смилує, добромъ се свети.
Ко се людма смилує, и нѣму ће Богъ.
Ко се медомъ учини, разлижу га муве.
Ко с' наукомъ мучи, а неће да служи, онъ оре и сеє, а неће да жнѣ.
Ко се одъ зла чува, нестигне га зло.
Ко се самъ голица, смеє се кадъ оће.
Ко се у господскомъ послу претргне, томе петреба опела читати.
Ко тера изъ куће мачке, ваби мишеве.
Ко ти се премлого улагує, илъ те є преваріо, илъ оће.
Ко трнѣ сеє, грожђа необра.
Ко у ватру пири, варнице му у очи лете.
Ко уме любавъ вратити, онъ ће є и примити.
Ко у себи среће нема, у свету є ненађе.
Ко чикова за репъ држи, ни има репа ни чикова.
Ко шта загризе, тешко остави.
Ко є видіо у луде паметне речи.
Ко є готовъ умрети, неробує никадъ.

Коєгъ газду слуге уче, Богъ нека га чува.
Ко єдаредъ слаже, другій редъ му се неверує, ако и истину каже.
Ко єдномъ зло учини, млогоме прети.
Ко є найближе ватри, првій се огреє.
Ко є најближе ватри, први се ожеже.
Ко є млого блага наслѣдіо, и радъ га страћити, само некъ наємнике узме, па посла не надгледа.
Ко є одъ поганогъ рода, никадъ у славу што за своимъ ближньимъ нерекне.
Ко є паметанъ, слуша и поправи се.
Ко є радъ све, недобыє ништа.
Ко є себи душманинъ, како ће другомъ пријатель быти.
Ко є човекъ, и на камену ће леба наћи.
Ко є юнакъ? ко своє слабости надбіе.
Коя рука може посећи, валя є целивати.
Коя се жена нузъ свою децу на дуго-време тужи, ніе имъ мати, него душманинъ.
Ко ће да се упропасти, онъ се најпре понесе па онда и паметь изгуби.
Ко ће да се жени, и да кућу зида, некъ најпре добро у кесу загледи.
Коће да ти шкоди, тай ти непрети.
Купи одъ комшіе краву, и узми одъ комшіе ћеръ, ту знашъ шта имашъ.
Ласно є дати оно, што ко нетреба.
Ласно є ягнѣ упитомити.
Лепо є дати, пре негъ што се ište.
Лоповъ краде докъ га не обесе.
Лудъ има више права негъ други люди.
Лудъ луду братъ.

Магарацъ є магарацъ, ако ће имати златанъ покровацъ.
Малый заямъ дужника прави, а великій злотвора.
Матери є своіой свакій говноваль срндаћъ.
Матере држе землѣ и народе.
Мачія играчка мишія смрть.
Мачка се игра с' мишомъ, докъ га не поє.
Медена уста гвоздена врата отвараю.
Медляни речи, алъ оштри ноката.
Међу слепцыма може наказа кнезъ быти.
Мысли што оћешъ, алъ пази шта говоришъ.
Мы ябуке пливамо (рекла балега с' ябукама потокомъ ношена).
Млого поточића начине реку.
Млоге су желѣ гробъ задовольству.
Млоги є попа свињяромъ, а млоги свињяръ помъ постао (влашка).
Мрва лудости уквари товаръ заслуге.
Мршавъ є то залогай.
Мудри што су старіи, то и мудріи, а будала што старіи, то луђи.
Найбольій мегданџія први погине, найбольій пливачъ први утоне.
Наука є безъ дела, безъ меда чела, бадава само зуи и уєда.
Неваля коня по седлу ценити.
Неваляле су кокоши, што по комшилуку яя носе.
Неваля свашто за огледало задевати.
Неваля свашта о клинъ вешати.
Неверуємъ жени ни кадъ є мртва.
Небуди брзъ на гнѣвъ, будала се часком расрди.
Недирай свирке, где клепетуше звоне.

Незаборављай на смрть, она на тебе зацело неће.
Не иди с' децомъ, кадъ падну деру ти се, кадъ паднешъ смею ти се.
Нека свакій найпре с' кесомъ рачунъ начини.
Нема те памети, кою неће вино залудити.
Немой оно желити, што неможешъ имати.
Немой се злотвору светити, почекай Бога онъ ће ти помоћи.
Немомъ детету ни майка неможе помоћи.
Неодлажи на сутра, што данасъ свршити ваља.
Непомаже ядати се маћіи.
Неправедна форинта десетъ дуката пождере.
Неправда земль опустошава.
Не начини мантія вука ягнѣтомъ.
Не прави дуга да не изгубишъ кредитъ.
Не прави се найпаметніи.
Не прескачи єндека, па нећешъ пасти у пѣга.
Не радуй се туђемъ злу, да не дочекашъ свога.
Не разноси туђи трица по селу, да се не осрамотишъ.
Несрећне руке.
Не стои у нашой власти колко ћемо живити, алъ како ћемо, стои.
Нетреба жена свашто да зна.
Не узимльи свако трице на зубъ.
Ни ватру ватромъ, ни увреду увредомъ (гаси).
Ни веруй псу кадъ шанта, ни жени кадъ плаче.
Нигди нема толико буџака као у човечіемъ срцу.
Никадъ се паметанъ с' будаломъ неупушта.
Никадъ се с' будаломъ не здружи, ако памети имашъ изгубићешъ є, ако немашъ и горе ћешъ проћи.

Никадъ се невалялимъ нездружи, докъ є углѣнъ живъ свакогъ изжеже, а кадъ се угаси, свакогъ изгари.

270. Никогъ невређати, то є у твоіой власти, ни одкогъ невређанъ быти, то ніє.

Нико неосиромаши докъ рачунъ не изгуби.

Нико ніє тако мударъ, да по нешто лудости небы имао.

Ни они што чине неправду, неволу є.

Нису овце радъ пастыра, већъ є пастыръ радъ оваца.

Нитъ има среће, нитъ памети.

Нитъ се у срећи понеси, нитъ у злу поништи.

Ни у найдубльой рупи сакривенъ не утече страшльивица одъ смрти.

Ништа не радећи научи се човекъ зло радити.

Ніє ни єдна црква тако света, и ни єдна мантія тако скромна, да небы и ђаво по кои буџачакъ у ньой имао.

280. Нужда и бабу играти научи.

Нѣговомъ говору ни знамъ репа ни ушію.

Онолико се пружай колко се покрити можешъ.

Оно є беданъ, ко никадъ у беди быо ніє?

Онъ є поєо мудрость кашикомъ.

Опроштенѣ є победа доброгъ човека, а освета уле.

Оштра сабля люто сече, зао єзыкъ іошъ и горе.

Пази шта говоришъ, а мысли што оћешъ.

Паметанъ што старіи и паметніи, а будала све луђій быва.

Паметанъ се по томъ зна, єръ првый попушта.

290. Паметногъ човека поштує светъ и безъ достојанства, а будалу презире, ако ће у највећемъ быти.

Паметногъ ћешъ и с' речма довести, а будалу ни с' батиномъ не дотера.
Паско уєданѣ, ніє никадъ шала была.
Паче за паткомъ (иде).
Подрта кабаница и лепа жена свудъ запну.
Поздно воће дуго трає.
Поклонъ душу губи.
Поклонъ и окатогъ заслепи.
Помажи се с' проіомъ, докъ до погаче не дођешъ.
Помешао се међу ньи ко мишіе трице у биберъ.
Помири се с' непріятельи, да те с' пизмомъ не сатру.
Помози злогъ у злу, па ћешъ га добыти за непріятеля.
Понизну главу сабля не сече.
Поповска неситость и Божія милость траяће до века.
Попови себе прво мироношу.
Попустіо є жице, попустіо.
После — и будале знаду.
Пошльи будалу на вашаръ, па немай бриге за пазаръ.
Поштенъ човекъ обећа мало, а учини млого; а ула обећа све, а не учини ништа.
Правда народе подигне, а неправда народе потре.
Правый просіякъ болый є одъ немеша.
Преко дубокогъ потока прелази последный.
Пре ће ти и змія негъ жена увреду опростити.
Примашъ поклонъ, продаєшъ слободу.
При свой нѣговой зуки добошъ остає шта є.
Причекай време, време и трпежъ и дудово лишће у свилу ти претвори.

Рада би баба сустићи зеца.
Ради, па ћешъ добыти.
Радъ є найболя лутрія.
Рани господари поздне слуге.
Рано воће брзо труне.
Рату валя новаца, и іошъ новаца, и опетъ новаца.
Редъ држи светъ.
Редъ кућу држи.
Речи су жена, дело то є човекъ.
Са будалама валя стрпльивіи быти него с' децомъ и с' болестницыма.
Са будаломъ и не пошали се, да те не нагрди.
Сади млого, а зидай мало; сађевина расте и кадъ спавашъ, а зиђевина се руши, чимъ станешъ.
Са будалама и зликовцыма у любави живити то є вештина.
Само є страшльивица рођеный робъ.
Са поклономъ можешъ до найвеће господе доћи.
Са страомъ никудъ недоспе.
С' благости и милости цео ћешъ светъ завладати.
С' богатимъ се и непріятельи опріятелѣ.
С' богъ садржая кньизиногъ любимо іой и корице.
С' будалама ніє се добро шалити.
Свакоме се свой начинъ допада, зато и єсте светъ пунъ луда.
Свуда є туђъ сирома, и у собственой кући, а свудъ є кодъ куће богатъ, и у туђини.
Седамъ ама изкопа ула поштеномъ човеку, алъ у прву се самъ скрьа.

Сироти люди бране се зуби, а богати новцемъ.
Слава и кланянѣ некошта ништа, а мило су Богу и людма.
Слаѣа є милостна речъ, негъ немилостна милостиня.
Смеломъ и срчаномъ увекъ и среѣа помогне.
Смрди одъ леньости.
Стара жена плане ко барутъ.
Старомъ псу и старомъ слузи єдна плаѣа.
Старци болѣ надалеко виде.
Строги господари дуго невладаю, а млитави іошъ краѣе.
Сумня мирише печенѣ пре негъ што є теле заклано.
Та нису ни саветници башъ сви будаци.
Та светъ ніе раи, алъ башъ ни пако.
Тврдицы никадъ доста ніе.
Тврдоѣа є найвеѣа сиротиня.
Тешко колма и коньима у рацкимъ сватовима.
Тешко є бика у ярамъ увести.
Тешко сиромаку мужу узъ богату жену.
Тешко є вука с' агнѣтомъ помирити.
Треба деветъ чифута да єдногъ ирижанина, а деветъ ирижана да єдногъ шабчанина преваре.
Три жене, ето вашара.
У лажи су кратке ноге.
Ула и кадъ умире о злу мысли.
Улу лако неувати.
У молитви к' Богу неваля млого просипати речи.
У небольи добра воля полакъ є неволѣ.
У сваком манастиру има три звона, єдно виче вина, вина; друго виче, ко плаѣа ко пла-

ћа, а треће бруи: народъ, народъ, народъ (говоре шокци).
У сну є свашта могућно.
Уштеђенъ є новацъ іошъ єдаредъ добыєнъ.
Хтео савулягу уватити, па испустіо сокола.
Циганинъ ако ће и међъ людма одрастити, опетъ ће циганинъ быти.
Чега є срце пупо, тога и уста.
Чимъ о псу споменешъ, одма и батину дижи.
370. Чувай се сиротинѣ, чимъ човекъ на туђу милость падне, одма и образъ изгуби.
Штеди па ћешъ имати.
Штедня ніє никогъ канла, алъ раскошлукъ свакогъ.
Што буде другомъ, быће и мени.
Што више будала, то више смея.
Што више любави враћашъ, више ћешъ є примити.
Што жена више плаче, више мужа вара.
Што газда слеплый, то слуга окатіи.
Што маймуна више пенѣшъ, све већма д . . . трћи.
Што неиде одъ срца, неиде ни к' срцу.
380. Што неможешъ платити новцемъ, плати фаломъ.
Што си замео, и поєди.
Што приличи мужу, не приличи жени, а што жени, не мужу.
Што срце тражи, то и очи.
Што єдна жена зна, ніє више тайна.
Єдна луда може више запытати негъ сто мудри одговорити.
Єдна лудость кошта више негъ троє деце.
Єдна се луда другой допада.

Єдно єдино дело више вреди негъ сто обе-
ћања.

Єзыкомъ чини чуда, а деломъ нигди ништа.

390. „Я самъ радъ добра“ тога є и пако пунъ.

Ћутанѣ обично дваредъ више вреди одъ го-
вора.

Ћутати где говорити валя, а говорити где ћу-
тати, лудость є.

Ђаво нитъ оре нитъ копа, већъ све о злу
мысли. К.

VIII.

ОСНОВАТЕЛНО ЗАВЂЩАНІЕ

Іоанна одъ Нако.

Я Іоаннъ Нако отъ Великогъ Сентъ Миклуша, земљедержацъ Спаилука Маріенфелдскогъ, Куедскій и Кричовскій, више С. С. Међа Табле Судейске Присѣдатель, Гражданинъ Пештанскій, Членъ Књижевногъ Содружества Матице Сербске у Пешти, као и Содружества Живописногъ Албрехта Дыреръ у Нырнбергу, и пр. слѣдующе основаніе чинимъ:

По любови, кою свагда спрама Рода мога у грудма носимъ, и жельи, коіомъ изображеніе и просвѣщеніе Народа Србскогъ, и чрезъ ово благостояніе, честь и славу нѣгову разпространѣну видити желимъ, жавѣщао самъ іоштъ 1837-е године 5000 фор. словомъ петъ хиляда форинти сребра на распространеніе просвѣщенія, а нарочито књижества Народногъ жертвовати, волю ову мою и намѣреніе Књижевномъ Содружеству Матице Сербске, као единомъ нашемъ на предречену цѣль Основаномъ Заведенію тада чрезъ Полномоћника мога Господина Павла Рићичкій одъ Скрибешћа изявившій, задержавшій обаче власть начинъ, коимъ завѣщеніе ово мое има се на исту цѣль употреблявати, као и

руководити доцніе, докъ се сирѣчь о потребама кньижества Народногъ, а и самогъ истогъ Содружества цѣли сходномъ напредованю болѣ извѣстіо будемъ, рѣшително опредѣлити. Одъ времена тогъ увѣривши се чрезъ многогодишнѣ искуство, да се о достиженію цѣли ове, коіомъ самъ я предреченый капиталъ мой жертвовати завѣщао, предхвалѣно Высочайше потверђено Кньижевно Содружество Матице Сербске прилѣжно и постояно, као што и обште Рода участіе мы отомъ сведочи, брине, и кньижество Народно сопоженомъ вольомъ и снагомъ разпространити неуморимо труди се, тако исто собственнымъ искуствомъ пуно увѣренъ, да оно и прилоге Родолюбаца примѣрномъ, признателность и похвалу заслужуюћомъ совѣстноћу руководи и употреблява: изъ овы узрока не само за найдостойніе, но и цѣли завѣщанія могъ за найсходніе држимъ, предреченый капиталъ мой, нѣгово управленіе и употребленіе истомъ у Пешти сущемъ Кньижевномъ Содружеству Матице Сербске вовѣрити, кое настоећимъ писменомъ данасъ у присуствію долуподписаны на овай конацъ одъ мене призваты Членова Матице дѣйствително и чинимъ, подъ слѣдуюћимъ условіяма:

1-во Крѣноћу писмена овогъ као обвезателства, обвезуемъ се у име мое и свію Потомака и Наслѣдника моіи предреченый Капиталъ одъ петъ тисућа форинти, словомъ петъ хиляда форинти сребра три двадесетака у форинту узимаюћи, преднаведеномъ у Пешти сущемъ Кньижевномъ Содружеству Матице Сербске на доле нарочито изложену цѣль платити, — а докъ Главно положено небуде, петъ на сто лихву сваке године у Кассу Матице на данъ Светогъ Іоанна Крестителя точно полагати

подвергаваюћи како себе тако и Потомке и Наслѣднике моє, у смотренію и Главна и Лихве земаљскимъ о чистомъ дугу (liquidum debitum) гласећимъ законма, тако, да у случаю, ако се или лихва или Главно у своє време платило небы, исто Содружество мене и Наслѣднике моє, као дѣйствителне Дужнике предъ редовногъ Судію могъ и Наслѣдника моіи позвати, и осудити дати може. То обаче задржавамъ, да, докле годъ я, или Наслѣдницы моіи у правой линіи одъ мене происходећи лихву точно плаћали буду, предречено Главно у добрама моима неодказаємо остає.

2-о Капиталъ овай желимъ и опредѣлюємъ, да довека неприкосновенъ, лихва пакъ нарочито за награду кньижевны дѣла и рѣшены кньижевны вопроса, кое ће предречено Содружество за живота мога у согласію свагда самномъ явно задавати, опредѣлена и употреблѣна остане съ тимъ додаткомъ, да се и Приходъ одъ продаваемы покрай награда овы чрезъ Содружество можда прибавлѣны и издаваны кньижевны Дѣла на умноженіє собственогъ Матице Србске фонда обрати; у случаю пакъ ако се за кою годину, сбогъ дужегъ можда за сочиненіє кньижевны Дѣла, или на рѣшеніє задаты вопроса опредѣленогъ рока, или ако се дѣло и рѣшеніє таково награде достойно нашло небы, лихва ова, као горе опредѣлена награда издала небы, онда и ова да се подъ нову лихву издати, и тако и лихва лихве за далше награде употребыти има.

3-ће Да бы пакъ горепоменуто Содружество дѣятелность свою у смыслу опредѣленія овогъ сада одма развіяти могло, полажемъ и за прошавше три године Петъ процентуалну лихву са седамъ стотина петдесетъ форинти у сребру, коя ће се на награ-

де за дѣла и вопросе засадъ већъ назначене употребыти.

4–о Желимъ и разполажемъ, да Содружество о истоме капиталу и лихви, као и ове употребленію, особеный рачунъ води, и овай мени свакѳ године сообштава; въ прочемъ пакъ хоћу, да о овоме Никаквомъ Надлежателству, нити Власти, єдномъ речію: никомъ рачуна давати нема изузимаюћи рачунъ, кои обычно сваке године Србскомъ Публикуму предаєе.

5–о Све ово обвезуємъ, собственноручно подписуємъ, и у своіой пуной важности потврђуємъ засвагда. Ништа манѣ, ако бы за могъ живота вышшеспоменуто кньижевно Содружество самосталность свою, и садашню незавысимость како у виду, тако и у дѣланю своме изгубило, или се коме нибудъ подвргнути морало, или акобы се исто Содружество изъ непредвиђеногъ узрока по несрећи разрѣшило, или ако бы я каковимъ нибудъ непріятнимъ поводомъ, — куда особито и странно одъ садашнѣгъ у Содружество ово, или нѣгову администрацію чіегодъ втеченіе разумевамъ, — себе побуждена нашао, другоячіе како о капиталу тако и нѣговомъ опредѣленію расположеніе учинити: онда у свакомъ одъ преднаведены случаева обвезателство ово моє спрама содружества Матице Србске престае, и я задржавамъ право о другомъ начину, како да се истый капиталъ на добро Народногъ Кньижества употреби, уредбу учинити. Ако бы се пакъ кои одъ горенаведены случаєва после моє смрти догодіо, онда умолявамъ Г. Г. Ассистепте Народногъ фонда Нашегъ, да безъ ичієгъ странногъ втеченія изберу за Администратора овогъ основанія одъ Родолюбивы Србаля восточногъ вѣроисповѣданія єдногъ

Управителя, єдногъ Кассира одъ имућніи Гражданa и єдногъ Секретара одъ ученогъ реда, и ако є нуждно и више ньи, и то у колико є можно у Пешти, кои ће о сигурности капитала бригу водити, и по опредѣленію основанія овога съ приходомъ управляти, у комъ случаю исто тако избрани Руководительи имаће рачунъ народномъ Собору, а изванъ овога, сваке године Ассистентима Народногъ фонда нашегъ подносити, и за Публикумъ явно га печатати.

Изложивши гореречена проглашуемъ горенаведены петъ хиляда форинти сребра, као Аманетъ овомъ кньижевномъ Содружеству Матице Србске врученъ, о коємъ ће оно као о своіой собственности бригу водити, и съ коимъ ће исто по гореизложенымъ условіяма у име своє управляти у име своє награде проглашавати, и по предложенію себи поднешена Дѣла, и рѣшене наградне вопросе чрезъ способне за то Сочленове, или чрезъ друге стваръ разумеваюће и способне учене Србље, „да ли су, и коя су награде достойна“ пресудити, и изложене награде совѣстно и безпристрастно раздавати, кньиге одтуда добыєне, као свое сматрати, па тако своимъ и на своемъ путу дѣйствованѣмъ къ цѣли своіой спѣшити, ко коємъ красномъ и обште подпоре достойнѣйшемъ намѣренію дѣятелну Родолюбивы Србаля помоћь и срећно напредованѣ изъ свега му срца желимъ, нимало несумняюћи, да ће исто Содружество по своемъ Родолюбію чрезъ управлянѣ съ овимъ моимъ основаніемъ союженъ тереть радо на себе примити, по ревности извршивати и тако къ добыєнымъ своимъ о народномъ Кньижеству заслугама нове придодати, и Сонародніке наше, да оны ко обштемъ благу и добру своимъ

прилозима притеħи похите, побудити. Дано у Пешти на Светогъ Іоанна Крестителя дне 7-огъ Јануарія 1844. лѣта.

(М. П.) Іоаннъ Нако с. р.
одъ Великогъ Сентъ Миклуша.

Предъ нама:

(М. П.) Павломъ Риħичкій с. р.
одъ Скрибешħа, землѣдержцемъ, заклетымъ Адвокатомъ, више С. С. меħа Т. С. Присѣдателѣмъ, членомъ Матице Србске, и горехвалѣногъ Госп. Основателя генералнимъ Полномоħником.

(М. П.) Іоанномъ Трифоновичь с. р.
избранымъ гражданиномъ Пештанскимъ, Членомъ и Старѣшиномъ Матице Србске.

(М. П.) Ѳеодоромъ Павловичь с. р.
заклетымъ Адвокатомъ, више С. С. меħа Таб. С. Присѣдателѣмъ, учредникомъ и издателѣмъ Србскій Народній Новина и Листа, Членомъ и Секретаромъ Књижевногъ Содружества Матице Србске.

IX.

КЊИЖЕВНОСТЬ.

1) СРБСКО-ХРВАТСКА.

Животъ Кн. Юлія Агриколе. Одъ Кая Корнилія Тацита. Превео съ латинскогъ Стеванъ Павловићъ, а о своме трошку на светъ издао Коста Стойшићъ. (Овай є преводъ по пресуди „Друштва за повестницу и старине южнославенске“ обдаренъ). У Загребу, брзотискомъ Карла Албрехта 1859. У 16-ни. 74 стр. Цена (?).

Г. С. Павловићъ познатъ є у нашой кньижевности са свога чистога и китнастога слога, те се тако свакій одъ насъ надао, да ће и овога пута у преводу тацытовогъ Агриколе исте врлине нѣгове наћи. И заиста не преварисмо се у той нашой нади, єръ є реченый преводъ одъ свіюхъ досадашньихъ одъ те струке далеко болый, ма да є тацытовъ слогъ тако тежакъ, као ни єдногъ другогъ латинскогъ прозаика. Само бы се то єдно могло томе преводу забавити, да є на гдекоимъ местима по доста неразумльивъ. Мыслимо да є узрокъ той неразумльивости намера преводіочева, кои хтеде верно да преведе. И мы велимо да треба класична дела верно преводити, али успутъ захтевамо, да самъ преводъ

не буде таванъ илъ противанъ духу онога єзыка, на кои се преводи. Међутимъ валя и то знати, да се класична дела, а наименце философична и исторична, и не могу онаквимъ слогомъ превести, каквимъ се садашньи романи или новеле пишу, те се тако и не могу при навлашномъ и као одъ беде читаню разумети. А међу такова спада и тацытовъ Агрикола, у коємъ се, као у прагматичну исторію засецаюћемъ делу, по гдекоє философичне идеє разлажу, а ове богме предпоставляю баръ неко знанѣ у той струцы, ако ихъ є ко радъ разумети.

Осимъ споменуте мане дакле, кою ће, као што се надамо, г. преводилацъ у будуће гледати да избегне, могу се наши књижевници изъ овога превода млогомъ добру научити, налазећи у нѣму праве србске конструкціе, а ванъ тога и млого лепихъ алъ манѣ познатихъ речи, како ти и таквихъ, коє є преводилацъ, съ врло малимъ изузеткомъ, са свимъ удесно сковао. Съ тога и можемо ову књижицу свима нашимъ књижевницыма, а особито школской младежи препоручити. ϱ.

Leptír. Zabavnik za godinu 1859. Izdao Ljudevit Vukotinović. U Zagrebu. Tiskom narodne tiskarne dra. Ljudevita Gaja. 1859. На 16-ни, 4 л. 462 стр. съ ликомъ банице Софіе Єлачићеве и съ каменорезомъ града Великогъ Калника. Цена (?).

Међу осталымъ потребама нашимъ, велика є такођеръ оскудица у насъ у таквымъ књигама, коє бы народу нашемъ читанѣ омилели. Да бы овой невольи нашой колико толико доскочили, почеше се наши обольи књижевници у найновіе доба око тога трудити, да се сваковрсне према нашимъ данаш-

ньимъ потребама удешене забавне кньиге напишу, како бы се особито лепотице наше одъ читаня неукуснихъ и покваренихъ романа западнога света што пре одвратиле. И овай є забавникъ истомъ племенитомъ тежньомъ на светъ изишао; онъ є посве женскоме полу наменѣнъ, ма да ніє изборъ у предметима такавъ, као што бы могао быти. У нѣму има доста песама различитихъ песника хрватскихъ и другихъ производа у не везаноме слогу. Песме су понайвише сувопарне, а нека сувишна филолошка педантерія одузе имъ онай сладакъ и окретанъ єзыкъ, коимъ бы се вазда одликовати морале. Преводъ изъ прве кньиге гетеова фауста одъ д-ра Деметра, кои є по свой прилицы само за угледъ у овай забавникъ ставлѣнъ, по форми є по све невераннъ, а по смыслу овде и онде криво или неясно схваћенъ. Найвећу позорность и особиту похвалу заслужує исторична монографія града „Великогъ Калника“ одъ Ивана Кукулѣвића Сакцинскога, те іошъ подъ Беломъ III., кралѣмъ мађарскимъ познате, у незнано доба сграђене тврдинѣ, садашнѣ пакъ развалине у Хрватской, коя є неуморнимъ трудомъ и великимъ историчнимъ знанѣмъ израђена. Исто тако и приповетка: „Два Славена“ одъ истога писца одликує се занимливошћу и сретнимъ изборомъ самога предмета, кои у кретанѣ народности наше у новіє доба засеца. Препоручуємо кньигу ову читаюћой публицы, а особито лепотицама нашимъ и съ тога, што се вредный издаватель забавника овогъ, г. Людевитъ Вукотиновићъ, колико му є могуће было постарао, да у ньой буде за читаоце узъ лаку забаву и поучнихъ и общекорисныхъ предмета. *μ.*

Седмый Програмъ велике Гимназіе Карловачке за школску годину 1859. Уређує и издае Гимназіе Управителство. У Карловцы. Митрополитско-Гимназіална Типографіа 1859. на осм. 1 л. 60 стр.

Највећу пажню нашу заслужує на челу истогъ програма ставлѣный чланакъ г. Луке Зиме: „Сравненіе Омировихъ епопеа са Србскимъ народнымъ пѣсмама“, већъ и съ тога, што писацъ ніе Србинъ, већъ Словенъ. Изъ тогъ пократкогъ сравниваня задоста се увиђа, да є г. Зима и Омира и наше народне песме добро проучіо. Мы се са нѣговомъ радньомъ подпуно слажемо, само бы рекли, да є погрешіо, што се, карактеризуюћи уобште наше песме, само на оне изъ каснієгъ доба ограничіо, и рекао „да Србски слепци опѣваю юначка дѣла Србаля у непрестаномъ рату противъ Турака“, као и у томе, што є казао, да у нашимъ песмама „кромѣ вила никаквыхъ митичныхъ суштества нема.“ О првой погрешки, мыслимо, да ће свакій уверенъ быти, а другу намъ є Ваюновъ у своме чланку: „Прилогъ къ испитиваню нащихъ песама“ у Седмици 1857, довольно доказао. — У осталомъ реченый састакъ, осымъ врсноће своє, и за то већъ велику нашу похвалу заслужує, што є ньиме г. Зима идею сравниваня кодъ насъ првый покренуо, коя ће, ако се одъ насъ онаквимъ усрђемъ изведе, каквимъ є онъ изазва, нашимъ и онако дичнымъ песама іошъ већу цену дати. *Q.*

Jadranske vile, sbirka i izbor zabavnih, poućnih i znanstvenih članaka. I. Svezak. Izdaje Vinko Pacel c. kr. gimn. prof. Na Rieci. Tiskao Ercole Rezza. 1859. На великой 8-ни, 130 стр. Поєдиный свезакъ стои 1 фор.

Подъ тимъ насловомъ излази досадашньій Невенъ, кои намъ є онако валяне чланке доносіо, особито изъ прећащньихъ година. Па и подъ променћнимъ именомъ своімъ донесе намъ ево и ове године доста лепога и поучнога, те се іошъ одъ ланьскога и тимъ одликує, што толико не афектує у єзыку, а и изборъ у предметима, како изворнымъ тако и преведенымъ, добаръ укусъ показує. Изъ „Ядранскихъ вила“ видимо далћ, да браћа наша Хрвати све појаве у нашой кньижевности позорнымъ окомъ прате, али да уєдно, пресуђујући ихъ, неку површность показую. То се дознає изъ неке назови реценсіе на два карловачка школска програма одъ 1857 и 1858 год. и изъ єдне као одъ беде написане, мимогредне примедбе на чланакъ г. І. Ђорђевића: „О слову „х“ у првой кньизи Лћтописа за год. 1858. У той се примедби вели: „Onaj tko ga (x) brani kao onaj gosp. u Srbskom Ljetopisu, morao bi skrojit divne i nove zakone o preglašivanju, te mu već za to, što nam ne izradi za jedno i prieglašivanje (sic!) ovoga pismena h nevriedi sav onaj članak i sve ono suvišno umovanje ni šupljega boba.“ Не сећамо се, да є така примедба икада и игде написана и истину да кажемо у толико намъ є чуднія, што є у „Ядранскимъ вилама“ налазимо и то башъ на онай састављакъ, на кои се скоро савъ ученый славенскій светъ у своимъ пресудама о реченомъ Лћтопису съ похваломъ одазвао. И заиста мы бы ту аподиктичну пресуду, као поредъ нерасудльивости, са свимъ прећутали, да намъ ніе управо жао, што є уредништво „Ядранскихъ вила“ у место обећаногъ одговора на тай тако основно и тако великимъ оштроумлћмъ написаный чланакъ, ту као у ветаръ безъ икаквихъ разлога написапу примедбу печатало, и

тиме показало како зна безъ икаква повода трнъ у здраву ногу забадати.

Близанци. Украинска преповедка (вальда приповетка?) одъ А. Стороженка. Превео (съ рускогъ?) Ђорђе Поповићъ. У Новомъ Саду. Печатня д-ра Данила Медаковића. 1859. На 16-ни. 262 стр. Стои 40 кр. а. вр.

Лепа є тежня г. Ђорђа Поповића, садашнѣгъ уредника „Данице“, што се већъ одъ неколико година око тога труди, да лепе и занимљиве ствари са туђихъ єзыка на нашъ преведе. Овде ћемо само споменути романъ: „Юнакъ нашегъ доба“ одъ Лермонтова, некоє гоголѣве приповетке и „Романъ єдногъ сиромашногъ младића“ одъ Октава Фелѣ-а. По важности пакъ те нѣгове племените намере, не треба да будемо равнодушни према радняма одъ исте врсте, него намъ се валя старати да ихъ што може быти више распространимо, у толико пре, што за сада іошъ никако нема изгледа на изворне производе у той струцы наше кньижевности. То бы се найлакше могло постићи, када бы се и у насъ, као и кодъ другихъ изображеніихъ народа, тако звана „Библіотека за забавно читанѣ“ завела, коя бы све одабраніє белетристичне ствари са различитихъ єзыка у добромъ преводу нашемъ читаюћемъ свету доносила. Да бы се пакъ могло до тога доћи, то бы у почетку нужно было, да кои одъ нашихъ у той струцы вештихъ кньижевника прими на себе прегледанѣ и дотериванѣ преведенихъ дела, и да или самь, или са іошъ коимъ у друштву пресуди, шта може у библіотеку ући, да се не бы и онако што печатало, коє не бы по нашъ народъ ни одъ какве користи

было. Као почетакъ томе подузећу могао бы се овай преводъ г. Поповића узети, кои осимъ некихъ малихъ недоследности у форми речій и правопису, сваку похвалу засужує, тимъ више што му є и изборъ и єзыкъ и начинъ представляня као што валя. Али башъ съ тога се онъ и брои у данашнѣ време међу наше найболѣ стилисте, съ тога се башъ и читаю тако радо и тако лако нѣгови преводи.

Не треба намъ дакле пропоручивати „Близанце“, кадъ они и тако сами за себе говоре, само бы іошъ то желели, да намъ г. Поповићъ што пре преведе све приповетке одъ Гоголя, „Донъ Кихота“, одъ Сервантеса, и уобште сва она дела, коя или у хумористику или у шалу засецаю, кадъ є у превађаню истихъ тако вештъ, е намъ се све чини, да му є перо за те струке као створено.

2) РУСКА.

Училище благочестія, или примѣры христіанскихъ добродѣтелей, собранные изъ житій святыхъ. 2 тома. Изд. 7-ое, съ дозволенія Святейшаго Сунода. Санктпетербургъ. 1856. Ценя 2 руб.

Краткія бесѣды о божественной литургіи св. Іоанна Златоустаго, составленныя священникомъ Всеволодомъ Разумовскимъ и произнесенныя имъ въ церкви св. Апостола Павла. Санктпетербургъ. 1857. Стои 90 копѣйк.

Письма святогорца къ друзьямъ своимъ о святой горѣ Аѳонской. Изданіе 3-е, въ 2-хъ частяхъ. Санктпетербургъ, 1857. Цена 2 руб. 50 коп.

Сочиненія и письма святогорца, собранныя послѣ его смерти. Санктпетербургъ. 1858. Цена 2 руб. 50 коп.

Руководство къ церковному собесѣдованію, или Гомилетика. Сочиненіе О. профессора К. Д. А. Н. Ѳаворова. Кіевъ 1858. Стои 1 руб. 80 коп.

Письма о христіанской жизни съ отдѣлными статьями: объ исправленіи сердца, о борьбѣ со грѣхомъ и о благодати всесвятаго духа. Санктпетербургъ. 1858. Цена 1 руб. 25 коп.

Краткое объясненіе храма, его принадлежностей утвари церковной и праздниковъ церковныхъ. Сост. А. Свирѣлинымъ. Москва. 1858. Цена 70 коп.

Истинно древная и истинно православная церковъ. Изложеніе въ отношеніи къ глаголемому старообрядству. Григорія, Митрополита Новгородскаго и С. Петербургскаго. На славянскомъ языкѣ. Въ 2 частяхъ. Изданіе 4-е, снова пересмотрѣнное и дополненное. С. Петербургъ. 1859. 3 руб.

Слова С. Петербургской Духовной Академіи Ректора Архимандрита Ѳеофана. Санктпетербургъ. 1859. Цена 2 руб. 45 коп.

Обзоръ Русской духовной литературы. 862—1720. Сочиненіе Филарета, Архіепископа Черниговскаго и Нѣжинскаго. 3 тома. Санктпетербургъ 1859. Цена 4 руб. 25 коп.

Исторія Русской церкви, періодъ пятый. Сочиненіе Филарета, Архіепископа Черниговскаго и Нѣжинскаго (бывшаго Харковскаго) слѣдующая дополненіемъ къ первымъ 4-мъ періодамъ, изданнымъ въ 1857. 5-ая часть. Москва. 1859. Цена петомъ періоду 1 руб. 75 коп., а за све петъ періоде 7 руб. 50 коп.

Историческое ученіе объ отцахъ церкви. Сочиненіе Филарета, Архіепископа Черниговскаго (бывшаго Харковскаго) съ примѣчаніями, указателемъ

предметовъ, алфавитнымъ указателемъ учителей и писателей церкви и портретомъ автора. Санктпетербургъ. 1859. 3 тома. На великой 8-ни и велинъ папиру. Цена 5 руб. 75 коп.

Како напредує црквена литература у Русіи, ясно намъ сведочи и ово последнѣ дѣло преосвештеногъ Филарета, митрополита черниговскогъ, кое међу овымъ овде наведенымъ црквенымъ кньигама найважніе место заузима. Као што се изъ самогъ наслова кньиге види, она є писана историчнимъ методомъ, — методомъ, кои є у наше доба на западу тако рећи већъ у свыма наукама преовладао, одтргнувши се єдномъ за свагда одъ застареле схоластичне, или догматичне школе средњега века. Овде ніе место говорити о користи и упутности историчнога правца у свыма сферама човечіегъ знаня; доста то да видимо, да наука у Русіи — па и сама духовна — ни мало не заостає за обштимъ прогресомъ наука, и да є историчный методъ и тамо добыо своє право, одкуда га преће гонише, ограђујући се благообразномъ пословицомъ: „Non misceatur sacra profanis.“

По овоме што рекосмо, дело преосвештеногъ Филарета ніе никаква монографія єдногъ періода изъ повеснице црквенихъ отаца, него подпуна исторична наука одъ првихъ векова хрістіянства до XII. века. Животъ и науке светихъ отаца сматра преосвештеный писацъ у свези са станѣмъ просвете и морала. Предъ изученѣмъ поєдинихъ учителя и црквенихъ отаца, долази обштый прегледъ епохе, у коіой є поєдини измећу ньихъ живео и делао; то га веже съ обштинствомъ и чини правимъ историчнимъ лицемъ. И ово намъ показує гледиште, са коегъ є

преосвештеный Филаретъ на црквеный матеріялъ мотріо и спомепуто дело написао, те є тако подпуно право имао, што га є историчномъ наукомъ назвао.

Съ особитомъ любавлю описао є преосвѣштеный писацъ животъ и науку знаменитіихъ отаца цркве, као што су: Атанасіє александрискій, Василіє великій, Григоріє богословъ, Іованъ златоустъ и т. д. У послѣдной части свога дела описує преосвештеный Филаретъ и славенске и руске црквене учителѣ и отце, на коє бы само то имали приметити, да се писацъ слабо осврtао на успехе, коє су у найновіє доба учинили славный І. П. Шафарикъ, Боѣанскій, Димлеръ и Рачки у описаваню живота св. Ћирила и Метода, и св. Климентіє, владике величкогъ. Исто важи и за гдекоє руске црквене учителѣ, као о Теодосіи печерскомъ, лѣтописцу Нестору и Ћирилу Туровскомъ.

Мы препоручуємо све ове овде наведене кньиге нашимъ богословцыма и само имъ за сада іошъ два црквена часописа напоминѣмо: „Православное обозрѣніе“, у Москви и „Духовную Бесѣду“, у Петрограду. Мы обраћамо позорность нашихъ богословаца особито на „Духовну Бесѣду“, коя излази съ допуштенѣмъ „святѣйшаго Сунода“ сваке неделѣ на подругъ табака, и коя, осимъ другихъ за цркву и духовну науку важнихъ предмета, и саставке о нашой православной цркви у Аустріи доноси. Тако одмахъ у 1. брою „Духовне Бесѣде“ налазимо, подъ рубрикомъ: „Церковная Свѣденія“, єданъ основно и верно написанъ членакъ: „Статистика православной церкви въ австрійскихъ владѣніяхъ“ одъ Василія Войтковскогъ, рускогъ свештеника надгробне цркве у Ирми близу Будима. Не бы л' могли овакви примери наше првосвештенике побу-

дити, да се баръ у Сіону сербскогъ православія оснує давно изгледаный црквеный листь, кои намъ є тако исто потребанъ као „хлѣбъ насущный.“

О славянахъ въ малой Азіи, въ Африкѣ и въ Испаніи. Сочиненіе Владимира Ламанскаго. Санктпетербургъ. Въ типографіи императорской Академіи наукъ. 1859. На великой 8-ни. XII. л. 227 стр.

Ова Фр. Палацкомъ, славноме историку чешкомъ, посвећена књига садржи у себи много знаменитога за Славене. Нѣнъ младый списатель положіо є млого труда, да бы што може быти больма упознао публику са Славенима у малой Азіи, Африцы и Шпаньолской, прибираюћи све овамо односеће се историчне податке одъ Херодота па до найновіихъ извѣстія журналистике. За насъ є знаменито што списатель, говореће о Славенима у Африцы, вели: Будуће да наши южни єдноплеменици — Бошняци, Црногорци и Арбанаси, све до найновіихъ времена у Египту не малу ролу играю и тамо доста значайный положай заузимаю; то се одатле лако може судити, да су Славени у пређашня времена, пре турске и аустрійске владе, за цветаня дубровачке републике, и другихъ югославенскихъ обштина на ядранскомъ приморю, па іошъ и пре тога времена (!) у млого ближемъ одношеню морали быти са Мисиромъ и Африкомъ.

О Сербіи въ ея отношеніяхъ къ сосѣднимъ державамъ преимущественно въ XIV. и XV. столѣтіяхъ. В. Григоровича. 1859. На 8-ни, 35 стр.

Поводомъ држанихъ предаваня на казанскомъ университету, издао є тамошньій професоръ Григоровићъ ову књижицу. Главна му є цель была, да

докаже, да прави узроци ядной судби народа нашегъ у обште, а особито у XIV. и XV. веку, не беху толико ни явни непріятельи народни, колико лукави умишляи и тайни упливи суседнихъ држава. Отудъ доводи да намъ є пре свега нужно самосазнанѣ, узаймность и любавъ међу поєдинымъ племенима, да бы смо се могли одъ шкодльивихъ заараза оградити.

3) ЧЕШКА.

Slovník Naučný. Redaktor: Dr. Frant. Lad. Rieger. Díl I. Sešit 1—11. V Praze 1859—1860. Nakladatelé: Kober et Markgraf. A—Biegelow. На великой 8-ни. 704 стр. Цена поєдиной свески 36 новч.

Већъ се изъ ово неколико свезака види, да ће се ово огромно подузеће слободно моћи мерити са подобнымъ производима ма коє друге књижевности, и да ће ихъ, што се тиче славенскихъ ствари, у верности и точности надмашити. А како и не кадъ на „Словнику“ раде найславніи чешки и некои славенски списательи, и само намъ є за чудо што међу именима радника ни єдногъ србскогъ писца не палазимо ма да є овай Словникъ свеславенскимъ стварима наменѣнъ. Шта є томе узрокъ? Уредникъ, кои є србске писце у коло радника позвати заборавіо? Или нехаянѣ нашихъ књижевника? Было єдно или друго доста то, да ће г. Ф. Л. Ригеръ, уредникъ „Научногъ Словника“, и нѣгови сурадници, стећи себи кодъ свію Славена велику хвалу и вечиту славу, што се нису уплашили одъ огромногъ матеріяла, кои имъ є требало за „Словникъ“ набављати, скупляти и прерађивати, него су се озбильно и савесно потрудили, да у нѣму буде права благайница душев-

ногъ светила. Осимъ тога поправиће „Словникъ“ млого коєшта, што є по различитымъ, на туђимъ єзицыма написанымъ Словницыма о нама криво и неправо речено, те већъ и съ тога заслужує, да га свакій изображеный Србинъ, као какво ретко благо, за себе и за своє потомке набави, кадъ ће већъ и у досадашньимъ свескама између осталога наћи да є ту: Аси Марковићъ, Богобой и Платонъ Атанацковићъ, кнезъ А. Карађорђевићъ, историчанъ описъ манастира Хиландара, Димитріе Аврамовићъ, Векославъ Бабукићъ, славанъ юнакъ Паво Бакићъ, Балшићи, Матія Банъ, историчанъ описъ Баната и Београда, Іованъ и Паво Берићъ, Андрія и Игнатіе Брлићъ Петаръ Бига и мл. др.

4) СЛОВЕНСКА.

Slovenski Glasnik. Lepoznansko-podučen list. 5 св. Єданъ путъ на месецъ по 2 таб. у 8-и. Одговорный уредникъ и издаватель: А. Янежићъ у Целовцу. Стои на годину 3 фор. а. вр.

Овай белетристичный листъ, кои свыма могућнымъ средствима просвету браће наше Словенаца подстиче и све до найновіегъ доба успавану народну свесть ньихову буди, може се, што се садржая тиче, већъ сада међу болѣ славенске белетристичне листове брояти. Вредный уредникъ нѣговъ, г. А Янежићъ, яко се стара, да му листъ доноси научне, забавне и корисне ствари у оригиналу, само да бы любавъ къ читаню у своме народу пробудіо. Мы му одъ свегъ срца желимо добаръ успехъ у предузетой тешкой, али племенитой радньи нѣговой, и препоручуємо листъ овай, кои све появе у нашой кьнижевности пажльиво прати, нашемъ читаюћемъ свету да види како се у нѣму о нашимъ яв-

ным институтима, а найскоріе о Матицы Српской, искреномъ любављу, и изъ чисте жељ према народномъ напредку нашемъ, истинито говори, и како има састава кои су изъ наше повеснице живота узети, као: „Car Lazarjeva smerť“, „драматишка дробтина“ В. Липежа, у првымъ овогодишньимъ броєвима.

5) СЛОВАЧКА.

Lipa. Národní Zábavník. Redaktor a vydavatel: J. K. Viktorin. Ročnik I. V Budíne. Písmenami Martina Bagó. 1860. На 16-ни. 2 лист. 406 стр. Са ликомъ дротара. Стои 2 фор. а. вр.

У славенской књижевности одъ давна се није появіо забавникъ, кои бы имену своме тако подпуно одговоріо као „Липа“ г. Викторина. Мы ћемо одъ млогихъ добрихъ, поучнихъ и забавнихъ састава споменути само веселу игру: „Дротара“ одъ J. Бескидова, кои є већъ у „Конкордіи“ са своіомъ веселомъ глумомъ „Инкогнито“ за доста показао, да има обилатога дара за драматично песништво; далѣ пуногъ и правогъ живота приповетку „Рестауранію“ одъ J. Калинчака, коя верно представля животъ словачкій пре 1848 године, и „Путъ одъ Мехадіе до Београда“ даровитогъ списателя и честитогъ уредника „Липе“ г. Викторина. Између песама коє све редомъ одушевљеномъ любављу према роду и завичаю дишу, наводимо овде єдну, изъ коє ће се најболѣ видети духъ, кои у „Липи“ вее. Песма є та одъ J. Буле и овако гласи:

Жалми татранскехо Слована

Браћислава, Браћислава!
Тамъ западла Славовъ слава;

Тамъ похапске хорди са всћекали,
Славску хасу дорубали, [1])
Хей Косово, красне полћ!
Ти с' завдало Србомъ болћ;
Надъ ћебу вял' барякъ царъ Лазара,
Жіе [2]) о ньомъ повесћь стара.

Бћла хора, бћла хора!
Кеди свитне твоя зора?
Жію ешће твоє ћећи, жію,
Твою вину крву смію. [3])

Остроленка, Остроленка!
Рани срце тва спомћнка;
Ты си помньикъ живый польскей слави,
Тамъ братъ брата рубалъ драви. [4])

Хей Слованя, чо є слава?
Већъ въ насъ єдна кревъ похрава, [5])
Одъ Уралу ажъ хенъ ку Балкану,
Славомъ красне хори сплану. [6])

И кће села су Русина,
И кће быдло [7]) Далматина,
Кће Адрія хучи, Сава, Дрина,
Слованскехо є власть сына.

И кће Татра стрма чучи,
И кће влна Лабомъ хучи:
Хоре тєда, [8]) браћа, хоре верни!
Нћхъ упаднћ врахъ пашъ чћрни.

---

[1]) Сланенску момчадъ посекли. — [2]) Живи. — [3]) Опрати. — [4]) Посекао крвнички. — [5]) Гріє. — [6]) Шире се. — [7]) Пребывалиште. — [8]) Дакле.

Мы се одъ срца радуемо, што є и у браће наше Словака усађена така красна „Липа“, коя ће се, ако буде и на далѣ тако негована, све већма ширити, у свой хладъ уморене примамльивати, подъ стабломъ своимъ гонѣнимъ окриля давати, а мирисомъ цвета свога слабе родолюблѣмъ напаяти и крепити.

6) СТРАНА КОЯ СЕ НАСЪ ТИЧЕ.

Die Hauscommunionen der Südslaven von Og. M. Utiešenović. Eine Denkschrift zur Beleuchtung der volksthümlichen Acker- und Familienverfassung des serbischen und des kroatischen Volkes. Wien, 1859. F. Manz et Compagnie. На 8-ни 1 *л.* 277 стр. Стои 2 фор.

Ова кньига, коя є пажню критике целе изображене Европе побудила, заслужує у пуной мери да се и нашемъ свету обзнани, тимъ више што се башъ нѣга найвише тиче, разлажући потанѣ она начела, на коима се целый господарскій и породичный животъ южнихъ Славена оснива.

Поводъ овой кньизи, вели г. Утѣшеновићъ, дадоше пытаня о разкомађаваню земаля у Хрватской и Славоніи, као и о сталномъ уређеню тамо постоеће народне господарске и породичне установе съ обзыромъ на преустроенѣ земальскихъ одношеня наше државе. Ова се пытаня све єднако одъ год. 1848 претресую и не могоше се све до данасъ стално решити. А међутимъ се указаше у овомъ сетогодишнѣмъ провизоріуму многе хрђаве последице. Многи држе да є томе узрокъ тако звана задруга, та основа целомъ господарскомъ и породичномъ животу народа нашегъ, и желе да се иста

укине. Противъ овогъ последнѣгъ мненя брани се г. Утѣшеновићъ у горенаведеной кньизи са своимъ силомъ науке и своегъ личногъ искуства, показуюћи се као правый на то позваный бранитель ове народнѣ светинѣ.

Мы ћемо другій путъ о овомъ важномъ и тако дубоко у животъ народа нашегъ засецаюћемъ питаню подробніе говорити, а за сада ћемо само толико навести, како бы могли ову кньигу свакомъ найусрдніе препоручити, кои се занима са испытиванѣмъ господарскогъ и породичногъ станя народа нашегъ, у коемъ леже прве клице моралногъ и материялногъ назадка нѣговогъ, кои се, на жалость, одъ дана на данъ све то већма опажа.

Задруга є чудна поява у насъ Югославена. Ову породичну установу не познає ни римско ни германско правословлѣ. Она є чисто славенскій институтъ. У ньой се огледа славенска идея породице, идея посве христіянска, као што є ню славенскій умъ схваћао, далеко пре Христа, као што су и были Славени Христіяни по начелу далеко пре, него што се крстише. Основный поямъ задруге дакле само є славенско правословлѣ кадро истино разяснити. Г. Утѣшеновићъ се за тимъ упушта у потанѣ разлаганѣ идеє, коя римской и германской породицы за основъ служи, унаточъ онихъ начела, коє славенска породица у виду задруге представля.

Задруга постои одъ памтивека у насъ Югославена, а была є негда обште благо свію Славена. Сви они показую да су велике незналице, кои тврде, да є она породъ текъ новіихъ политичнихъ, феудалнихъ и воєнихъ система. Хубе у своемъ делу о наслѣдномъ праву Славена, тако исто и найновія истраживаня К. С. Аксакова: „О старомъ животу Славена у обште а Руса на посе“ (Моск. Сб. 1852),

доказаше основно, да она начела коя данашня наша задруга изражує, служаху за основъ свіюхъ породичнихъ и господарскихъ одношеня у старихъ Славена. Ово просяюе изъ речій самогъ Нестора, изъ суда Любушина, шта више и изъ млогихъ места нашихъ народнихъ песама. Да сада некако чешка Любуша устане, вели г. Утѣшеновићъ, па да дође међу Югославене да имъ суди, то бы могла, у присуству србско-хрватскихъ сеоскихъ кнезова, у заѣвицы два брата задругара таку исту пресуду изрећи, као што є некадъ изрекла у своме Вишеграду браћи Хрудошу и Стаглаву Тетвићу-Попелову.

Узрокъ што се задруга само іошъ у насъ Југославена одржала, лежи у томе, што мы никада не бесмо изложени безусловномъ уплыву римско-германскогъ правословля, као остала славенска племена. Слабо, тако рећи на єднымъ само обичаима осниваюће се, славенско домаће право, морало се тамо предъ моћнымъ и савршено развієнымъ римскимъ правомъ све то већма укланяти, докъ се ніе на послетку тако изгубило, да му є тешко већъ и трага више наћи.

И наша є задруга морала млого незгода претрпети. Странци кои су народу нашемъ законе приписивали, или се ни најманѣ не осврташе на овай светый обичай, или га употребише на свою кориcть, као што се то изъ урбаріялнихъ и у воєной границы постоећихъ закона види. Учени параграфи грађанскогъ законика у Србіи, узеше истина и задругу у свой римско-германскій компендіумъ, али не схвативши іой подпуно значая нанесоше іой више зла него добра.

И при свемъ томъ задруга се ипакъ више или манѣ одржала. Узимаюћи у обзыръ, вели писацъ,

политичну судбу югославена, течаємъ послѣднихъ 1200 година, мора се човекъ чудити, како се она могла одржати при свыма политичнымъ незгодама, коє су народъ нашъ непрекидно по свыма краєвима пратиле. Задруга се сачувала подъ римскомъ, подъ старомъ хрватскомъ, и подъ мађарско-хрватскомъ политичномъ установомъ, подъ воєномъ системомъ у границы и подъ ефемерномъ францускомъ управомъ. Єдино ньойзи имамо захвалити, што се пролетаріятъ и пауперизамъ у народу нашемъ іошъ ніє яко угнѣздіо, те є тако крайня сиротиня іошъ доста редка изнимка на нашемъ югу. „У Црной Гори, Херцеговини, Босни и Бугарской, где се турска управа слабо у овай народный институтъ мешала, постои іошъ задруга у своіой првобытной сили; она є блажила беду и неволѣ, коє су народъ нашъ тамо сустизале за петстогодишнѣ борбе са Исламомъ. Овай светый, одъ предака наслеђеный обичай беше анђо хранитель србске породице, а сиротомъ народу практичный грађанскій законикъ, нѣгова држава, у срцыма свіюхъ записано свето писмо за овай светъ, као еванђеліє за онай другій. Само у овой светиньи породичне узаимности могаше подъ турскимъ ярмомъ стенюћи народъ нашъ наћи снаге да не клоне, наћи спасеня да не очаява. Овде могаше бедомъ притиснутомъ срцу своимъ олакшати ліюћи потоке суза, єръ овде у кругу присних сродника разумеше и делише сваку тугу, те се тако и не могаше жаока у рани задржати. Народъ є патіо, пати іошъ єднако, али никада ніє очаявао де се неће спасти, те ће му тако и Богъ съ неба утеху послати.“

Са овимъ тако важнимъ историчнимъ значаємъ задруге не задоволява се г. Утѣшеновићъ, него іошъ далѣ иде. Има толико историскихъ института, кои

су были негда на своме месту, а данашњемъ стању народа посве не одговараю. Опъ узима задругу у претресъ съ гледишта данашнѣ народно-економичне доктрине, те є преценює мериломъ ученихъ дела знаменитихъ немачкихъ књижевника Фр. Листа и В. Г. Рила. Кадъ погледамо на она начела, коя споменути списатељи западу тако живо препоручую, ако жели да се іошъ за времена спасе одъ све то већма растећегъ пролетаріята, комунисма, соціялисма, овихъ врела вечите революціе, коя подкопаваю основе моралногъ и соціялногъ поредка Европи; то насъ у великой мери изненађуе, видећи та иста начела у своіимъ найважніимъ точкама одъ давна практично остварена у виду наше народне задруге! И ето овде се наукомъ обистини „что умъ нашъ давно чалъ.“ Овде намъ падаю на паметъ речи умнога Руса Шевирѣва кои вели: „Мы Славени не бесмо позвани да учествуємо при развіяню поєдиних момената людскога живота, него ће нама, по свой прилицы, быти суђено да ове поєдине моменте скупимо и тако да решимо тежакъ задатакъ читавогъ и савршеногъ човека.“

После тога опроврга̀ва г. Утѣшеновићъ подробно и основно поєдине точке некогъ г. 1851 у литографованымъ примерцыма распространѣногъ записка, у комъ су систематично разложени основи противъ задруге съ точке личне собствености земаля. Овай записакъ садржи много истинитогъ у себи, и указуе на тавніе стране задруге, али коє се лако уклонити могу ако се задруга паметно уреди.

Главный пакъ ресултатъ Утѣшеновићевихъ истраживаня састои се у овомъ: Има се издати законъ о раскомађаваню землѣ до опредѣленогъ минимума, а тако исто да се преустрои закономъ задруга у

духу своє првобытне идеє. За тимъ предлаже планъ, по коимъ бы се имала ова два закона устроити, и коя се оба дубокимъ познаванѣмъ ствари одликую. А на послетку є данъ у кньизи малый додатакъ, у коємъ се казує шта мысле поєдини домородци о задрузи. Сви се ови єдногласно у томъ слажу, да є обстанакъ задруге — овогъ светогъ аманета нашегъ, по народъ одъ преке нужде; да се она има преустроити и законитомъ заштитомъ обезбедити, єръ є ово єдино средство, коимъ бы се дала уклонити млога зараза, коя народъ нашъ изъ дана у данъ све то вєћма моралной и матеріялной пропасти води.

X.

НЕКРОЛОГІЯ.

1859. г. 7. Авг. умръо є у Београду Вукъ Мариковићъ ред. чл. Друштва Срб. Словесности. Покойникъ се родіо у Новомъ Саду 1807. и учіо се у тамошньой гимназіи башъ у найболѣ доба нѣзино, кадъ у ньой беше професоръ европскій целебритетъ І. Павао Шафарикъ. Философію изучивши у Єгри, а медицыну у Пешти и Бечу, поста докторъ у 23. години своіой. По томъ є живіо одъ своє науке у Новомъ Саду, где у брзо, онако младъ, величиномъ ума своєга и мложиномъ знаня стече любавъ и поштованѣ у првихъ люди. Године 1849. буде поставлѣнъ за професора фисике у лицею београдскомъ, кою є дужность све до смрти своє обавляо. Вечъ му у првомъ књижевномъ послу, кои є у 19. години своіой радіо, видимо великій умъ и како се уздиже изнадъ своихъ врсника. То є србскій преводъ друге књиге виргилієве Енеиде. (В. Срб. Лѣт. 1826 II., 1827 II., 1828 III). У делима своима: „Начела физике“ и „Єстествена повѣстница“ пише тако лако и ясно, да ничимъ болѣ ніє могао засведочити, колико є те науке самъ знао. Исто є показао и у Фр. Мочника геометріи, коя є печатана безъ нѣгова имена. — У бесѣдама, коє є више пута као

ректоръ о слави лицейской говоріо, гледа съ висине на светъ, дубоко продире у сва дела людска, и о свему право мысли, и мысао своју казує чисто не кріюћи є ни мало. — И наука о єзыку има у нѣговымъ кньигама млого добитка. Истина у форми ніє безъ погрешака, али шта се подъ формомъ сакрива, то є нѣму было откривено, коє сведочи да є и о єзыку млого и дубоко мысліо као што и чине найвећи кньижевници. Умъ и ученость В. Марипковића у правой величини своіой могла бы се текъ онда показати, кадъ бы му се цео животъ описао, а овако се о овомъ необичномъ и ванредномъ човеку може рећи, да є био одъ онихъ люди, коима само полѣ треба, па да таланти ньихови, одъ Бога даровани и умомъ стечени, роде родомъ, одъ коєга постає права срећа и слава свыма, међу коима су.

1859. г. 1. Септембра умръо є у Мартоношу Стеванъ Илићъ, професоръ на гимназіи новосадской. Покойникъ се као ђакъ особито одликовао и неколико песама у „Србскомъ Нар. Листу“ и чланака у различитымъ повременымъ листовима написао.

1859. год. 2 Сепг. умръо є у Байши у 76. години живота свога Ђорђе Зака Байшанскій властелинъ и чл. Матице Србске. Осимъ нѣговихъ добрихъ дела, коя є роду своме чиніо, подпомагао є кньижевность и просвету србску и живіо є тако христіянски, да є мало између суврсника нѣговихъ нѣму равнихъ было. Было є примѣръ валяности, образъ искреногъ пріятельства и огледало родолюбля.

1859. год. 25. Окт. преминуо є у Београду Алексa Вукомановићъ, професоръ на лицею београдскомъ и редовный чл. Друштва Србске Сло-

весности. Онъ се родіо год. 1826. 9. Марта у Срезоєвцыма у нахіи рудничкой. После смрти оца свога Петра, рођеногъ брата кнегинѣ Любице, пошлѣ га иста у Одесу са Єфремовимъ сыномъ Милошемъ у пратньи Тирола и дра. Ђ. Мушицкогъ. Ту се разболи и лекари га пошлю натрагъ у Србію, где га некій Турчинъ изъ Ужице излечи. После тога учіо се у Кіеву у царскомъ университету св. Владимира и постане 1851. год. кандидатъ у историйско-филологійскимъ наукама, те є тако показао да се и у Русіи може научити само кадъ се хоће. Вративши се съ наука на постойбину, год. 1852. буде поставлѣнъ за професора теоріє словесности, историє обште кньижевности и историє србскогъ народа у београдскомъ лицею, а г. 1853. изабра га Друштво Србске Словесности за свога редовногъ члена. 1858 ожени се са Миномъ Карацићевомъ, кћери нашегъ кньижевногъ Нестора, а на скоро предъ смрть обдари га рускій царъ орденомъ св. Станислава III. реда. Ради краткога века и непрестаногъ боловања ніє намъ могао оставити кньижевнога спомена одъ свога ума и знања. Изгубисмо га пре него што га могосмо у кньижевности познати. Али и оно мало што є могао урадити, — што є издао на светъ неколико старине, — сведочи ясно, да є быо на добромъ путу, и да бы кньижевность наша млого одъ нѣга добыла, да му є Богъ дао іошъ живота.

1859. год. 16. Нов. преставіо се у Новоме Саду у 49. години живота свога Матія Костићъ свештеникъ и списатель србскій. Учіо се у Новомъ Саду, Сегедину и Мезеберину. После смрти отца свога мораде се свештенскомъ чину посветити, те тако, свршивши богословію у Карловцыма, буде за учителя мартоношкогъ определѣнъ. Као учитель нро-

вео є годину дана у Мартоношу, а после тога дође у Новый Садъ, где се на брзо зађакони. После две године постане свештеникъ и као таковый био є 10 година администраторъ парохіе при алмашкой цркви, и текъ 1849. год. буде за пароха изабранъ, а године 1853 постане членъ ч. консисторіе. 1838. год. издао є прву свеску „Примѣра добродѣтельи“, за коіомъ су на брзо и друге две следиле. 1845 превео є съ латинскогъ „Корнелія Непоса“, а год. 1853 „Римску повѣсницу“ одъ Еутропія. Сва ова дела была су одъ велике користи учећой се младежи србской. Осимъ тога радіо є скоро на свыма савременымъ листовима, а у рукопису є оставіо млого црквенихъ и надгробнихъ беседа, различитихъ саставака и превода. У буни му є пропала „Повѣстница целогъ свѣта“ коя є 100 табака у рукопису износила.

XI.

СМЕСИЦЕ.

Бібліографичный прегледъ у Аустріи излазећихъ славенскихъ часописа.

I. Чешко-Моравско-Словачки часописи.

1. Pražké Noviny. Политичанъ листь излази свакій данъ по 1 таб. фол. Уредникъ Іосифъ Шестакъ у Прагу. Цена 10 фор. 50 кр., а са званичнымъ обявнимъ листомъ 14 фр. 70 новч.

2. Moravské Noviny. Двапутъ на недељу по 1 таб. фол. Година XII. Уређује Леополдъ Ханс-манъ у Брну. Цена 5 фор.

3. Slovenské Noviny съ белетристичнимъ прилогомъ „Světozor.“ Година XI. Трипутъ на недељу по 1 таб. фол., а прилогъ 2 пута на месецъ на великой 8-ни. Уредникъ Дан. Лихардъ у Бечу, а спомоћникъ д-ръ Х. Іиречекъ. Цена 6 фор. 30 новч.

4. Blahověst. Црквеный листь десетъ пута на годину. Год. V. новогъ изданя. Уредникъ Вацлавъ Штулцъ у Прагу.

5. Cyrill a Method. Католичке новине за цркву и кућу. Трипутъ на месецъ по 1 таб. у 4-ни съ прилогомъ „Priatel školy.“ Год. XI. Редак-

торъ д-ръ Ондрей Радлинскій у Будиму. Цена 6 фр. 2 кр. Безъ прилога 3 фор. 72 новч.

6. Hlas. Црквеный листь. Єданпутъ у две недељ по 1 таб. у 4-ни. Година XII. Уређуе Карелъ Шмидекъ у Брну.

7. Priatel školy a literatury. Двапутъ на месецъ по 1 таб. у 4-ни. Година II. Уредникъ д-ръ Ондрей Радлинскій у Будиму. Цена 3 фор. 20 новч.

8. Škola a život. Осамъ пута на годину у свескама на великой 8-ни съ прилогомъ „Štěpnice“ (Расадникъ) за младежъ чешкослованску. Година VI. Редакторъ Фр. Іос. Резачъ у Прагу. Цена 3 фор. 40 новч.

9. Hvězda. Забавный и поучный листь за народъ и одраслу младежъ у свескама на 8-ни. Год. II. Уредникъ Вацлавъ Жировницкій у Оломуцу. Цена 3 фор. 50 новч.

10. Humoristické listy. Єданпутъ на недељу съ илустраціяма по 1 таб. у 4-ни. Година III. Уредникъ Іос. Р. Вилимекъ. Цена 6 фор. 45 новч.

11. Lumír. Белетристичный листь. Єданпутъ на неделю по 1½ таб. на 8-ни. Година X. Уређуе Ферд. Б. Миковецъ у Прагу. Цена 6 фор. 45 новч.

12. Obrazy života. Домаћа илустрована бібліотека за забавно и поучно читанѣ. Десетъ пута на годину. Година II. Уредникъ Янъ Нерида у Литомишлу. Цена 6 фор.

13. Poutník od Otavy. Єданпутъ на недељу по 1 табакъ. Година III. Уредникъ Янота Писку.

14. Hospodarské Noviny. Єданпутъ на неделю по 1 таб. у 4-ни. Година XI. Уређуе д-ръ Фр. С. Кодимъ, а издае чешко господарско друштво у Прагу. Цена 3 фор. 15 новч.

15. Dalibor. Листь за музику. Излази трипутъ на месецъ по 1 таб. съ вештачкимъ прилозима. Година III. Уредникъ Е. Мелишъ у Прагу.

16. Posel z Prahy. У петнедельнымъ свескама на 4-ии. Година IV. Уредникъ В. Бѣлякъ у Прагу. Цена 3 фор. 90 новч.

17. Obecné listy naučné. Десетъ свезака на годину. Година I. Уређуе Фр. Іос. Резачъ и д-ръ А. Маєръ. Цена 3 фр. 60 новч.

18. Přítel zvířat. Єданнутъ на месецъ по 1 таб. Година IV. Уредникъ А. Куенъ, а помоћникъ І. Ст. Меншикъ у Брну.

19. Památky archeologické a místopisné. Четирый свеске на годину одъ 5 табака са сликама. Година VII. Уређуе К. В. Цапъ, а издае Матица Чешка о' своmъ трошку у Прагу. Цена за основателѣ Матице Чешке 2 фор. 30 новч., а за друге 3 фр. 15 новч.

20. Živa. Листь природословный. Излази у свескама на 8-ни четирый пута на годину. Година VIII. Уређую д-ръ Янъ Пуркиње и Янъ Крейчи, а издае Матица Чешка у Прагу. Цена за основателѣ Матице Чешке 2 фр. 30 кр., за друге 3 фр. 15 новч.

21. Časopis Musea království českého. Четирый свеске на годину на 8-ни. Година XXXIV. Уређуе Вацлавъ Небескій, а издае Матица Чешка у Прагу.

22. Evanjelické cirkevné Noviny. Єданпутъ на неделю по 1 таб. на 4-пи. Година I. Уредникъ Іосифъ Подхрацкій у Пешти.

II. Польски.

1. Czas. (Часъ). Политичне новине излазе свакій данъ по 1 таб. фол. са месечнимъ прилогомъ:

„Dodatek.“ Година IX. Уредникъ Л. Сѣменьскій у Кракови. Цена 36 фор. 75 новч.

2. Gazeta Lwowska. Свакій данъ по 1 таб. фол. съ прилогомъ: „Dodatek a rozmaitości.“, Година XLIX. Уредникъ М. Шренява Сартыни у Лавову. Цена 19 фор.

3. Przegląd powszechny. Двапутъ на недељу fol. Година II. Уредникъ И. Ступницкій у Лавову. Цена 8 фор. 40 новч.

4. Przyjaciel domowy. Сваке 2 недељ по єданпутъ на 2 таб. Година IX. Уредникъ И. Ступницкій у Лавову.

5. Dziennik literacki. Двапутъ на недељу по 1½ таб. Година IV. Уређує В. Манјецки у Лавову.

6. Skarbiec Polski. (Польска благайница). Дванаесть свезака на годину съ хералдичнимъ прилогомъ: „Archivum familijne.“ Уредникъ А. С. Каминьскій у Лавову.

7. Gwiazdka cieszyńska. (Тѣшинска звездица). Листь за науку, обртность и кньижевность. Єданъ путъ на недељу по 1 таб. 4-о. Година XII. Уредникъ П. Стальмахъ у Тѣшину.

8. Tygodnik rolniczo-przemysłowy. (Господарскій и обртный недельникъ). Излази у Кракови єданпутъ на недељу по 1 таб. на 4-ни. Година VI.

9. Rozprawy Towarzystwa Gospodarstwa Galicyjskiego. (Радня галичкогъ друштва за сеоско господарство). Излази у Лавову у свескама.

10. Rocznik Towarzystwa naukowego. (Лѣтописъ ученогъ друштва). Излази у Кракову неопределѣно.

III. а) Србско-Хорватски.

1. Српски Дневник. Политичне новине двапутъ на неделю по 1 таб. fol. Година IX. Издае и уређуе Іованъ Ђорђевићъ у Новомъ Саду. Цена за самъ Дневникъ 9 фор. съ Даницомъ 11 фор.

2. Даница. Листь за забаву и књижевность. Трипутъ на месецъ по 1 таб. на 8-ни. Година I. Издае и уређуе Ђорђе Поповићъ у Новомъ Саду. Цена 3 фор.

3. Школски Листь. Єданпутъ у недељо по 1 таб. на 8-ни. Година III. Издае Епіскопска печатня у Новомъ Саду. Уређуе (?). Цена 4 фор.

4. Словенка. Забаванъ и поучанъ листь излази засадъ свакихъ шесть неделя по єданпутъ на 6 таб. у 8-ни. Година I. Издае и уређуе Емилъ Чакра у Новоме Саду. Цена 2 фор. 20 новч.

5. Српскій Лѣтописъ. Година XXXIII. Издае Матица Српска. Уређуе А. Хаџићъ у Пешти. За садъ излазе две свеске на годину. Свака свеска одъ 10—15. таб. стои 50 новчића.

6. Carsko-kr. službene Narodne Novine. Свакій данъ по єданпутъ на 1 таб. fol. Година XXVI. Уређуе д-ръ Деметеръ у Загребу. Цена 13 фор.

7. Glasnik Dalmatinski. Двапутъ на неделю по 1 таб. fol. Година XI. Уредникъ Іованъ Сундечићъ у Задру.

8. Gospodarski list. Єданпутъ на неделю на ½ таб. 4-о. Година VIII. Издае хрватско-славонско господарско друштво. Уређуе Богославъ Шулекъ у Загребу. Цена 4 фор.

9. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. Издае Друштво за югославенску повѣстницу и

старине. Уређує Иванъ Кукулѣвићъ Сакцинскій у Загребу.

10. Zagrebački katolički list. Єданпутъ на неделю по 1 таб. на 4-ни. Година VI. Уређує Никола Хорватъ у Загребу. Цена 7 фр. 30 новч.

11. Slovinski Prvenci o naravi i zdravlju i vila sinjega morja. Излази за садъ свакихъ шесть неделя на 3 таб. у 8-ни. Година I. Уређує д-ръ Ђуро Агустиновићъ у Бечу. Цена 3 фор.

12. Napredak. Часописъ за учителѣ, одгоителѣ и све пріятелѣ младежи. Двапутъ на месецъ по 1 таб. у 8-ни. Година I. Уредникъ Стеванъ Новотни. Издавателъи: Ст. Новотни, Ф. Млинарићъ, Ф. Вуксановићъ и В. Маржикъ. Цена 3 фр.

б) Словенски.

1. Novice gospodarske, obertniške in narodne. Єданпутъ на неделю по 1 таб. 4-о. Години XVIII. Уређує д-ръ Я. Блайвайсъ у Љубляни.

2. Glasnik Slovenski. Листъ за белетристику и поуку. Єданпутъ на месецъ по 2 таб. 8-о. Година III. Издаѥ и уређує А. Янежићъ у Целовцу. Цена 3 фор.

3. Školski prijatel. Изалази у Целовцу двапутъ на месецъ по 1 таб.

4. Zgodna Danica. Црквеный листъ у Љубляни излази двапутъ на неделю по 1 таб.

IV. Рушнячки.

1. Вѣстникъ, урядова (званичный) часописъ для Русиновъ Австрійской державы. Година XI. Уредникъ В. Сборовскій. Из-

лази у Бечу двапутъ на недељу по 1 таб. 4-о.

Подъ истимъ уредништвомъ излазе єданпутъ на недељу прилози (по ½ таб. 8-о):

Сборникъ. Листь за науку и књижевность. Година VII., и

Сіонъ. Листь за цркву и школу.

Стогодишньій рођенъ данъ Саве Текеліє. Красно є позорѣ, видити цео народъ, да съ чувствомъ благодарности и пієтета храни споменъ великіи сынова свои, славећи ій као узоре врлина, коє имъ благо небо посла, да се савременици и потомство у свако доба у њи угледати могу.

Пієтетъ овай єднако служи на хвалу и слављнымъ рода сыновима и благодарномъ роду: онима, єръ сведочи славна дела и подвиге њіове, а овоме, єръ показує, да є вредно было, за нѣгово благо и срећу делати и трудити се.

Мађари свечано прославише стогодишньій данъ рођеня свога Казинціє, и у нѣму васкрсъ и препорођенѣ свога народногъ єзыка. Двадесетъ седмый Окт. 1859. био є свечаный данъ за цео мађарскій народъ, и одушевљне светковине казинцієве по свыма краєвима обылно сведоче, шта є Казинція за мађарскій народъ учиніо, и како мађарскій народъ своє врле сынове ценити и поштовати уме.

Іошъ нису ни прохуяли весели звуци ове свечаности, а кодъ другогъ суседногъ народа већъ се чине припреме за таку исту свечаность. Великій народъ немачкій спрема се да прослави споменъ свога великогъ песника Фридриха Шилера на начинъ, достойный немачкогъ народа, достойный Шилера.

Имамо л' мы Срби каково сяйно име, око коегъ бы се и мы съ пієтетомъ искупити, кое бы и мы єлавити могли и требали, као што Мађари славе своегъ Казинцію, Немци своегъ Шилера?

Имамо и мы єднога славнога сына, чіе є име чувено у свему србскоме роду. Онъ ніе био реформаторъ књижевногъ єзыка, као Казинція Мађарима; шта више онъ є изъ увереня противанъ био свакой промени, и у свакомъ понављяню виђао є онъ не напредакъ, но пропасть књижевну. Онъ не біяше ни песникъ, да силомъ песме своє потреса духове толики миліона, као што учини Шилеръ кодъ Немаца.

Онъ біяше родолюбъ у правомъ, у најблагородніємъ смыслу речій, каквымъ се мало кои другій народъ дичити може. Онъ є савъ своме народу и то само нђму принадлежао. Дугъ векъ, коимъ га є творацъ обдаріо; бистаръ умъ, коимъ се свакадъ одликовао; пространа знања, коя є себи трудомъ своимъ стекао; најпосле и сваколика знаменита имаовина нђгова, и све ово скупа, служило є само той єдной мысли, томе єдномъ задатку: родъ свой подићи и усрећити.

Нђговомъ бистромъ оку и высокомъ духу нису сметале провинціялне и религіозне разлике, коє су нашъ народъ одъ векова цепале и сатирале. Єдинакомъ любављю обимао є онъ свакогъ Србина, сваку србску землю, свако србско предузеће. Нигда се и ништа о Србима и за Србе говорило, писало и радило ніе, а да и онъ ніе у томъ манђ више участвовао; овде говоромъ, овде писмомъ, овде деломъ; овде саветомъ, онде новцемъ; како се где могло и требало.

Є ли нужно споменути и име овога родолюба? Или се заръ ніе већъ свакій читатель нашъ одавна

сетіо, да то нико други быти не може, но САВА ТЕКЕЛІЯ, єръ о коме бы се другомъ Србину то све рећи могло, што є о овомъ казано? Ко є іошъ роду своме толико добра памисліо, чиніо и учиніо, колико САВА ТЕКЕЛІЯ?

17. АВГУСТА 1861 НАВРШИЋЕ СЕ СТО ГОДИНА ОДЪ РОЂЕНЯ САВЕ ТЕКЕЛІЄ.

Сава Текелія био є добротворъ целога Србства; — цело Србство треба да прослави овай данъ!

На ову лепу и племениту мысао, кою є г. J. Ђорђевићъ у 86. бр. Срб. Дневника 1859. г. покренуо, цела мађарска журналистика тако се живо одазвала, е мыслимо, да неће згорега быти ако за наше подстрекаванѣ наведемо, шта є томъ приликомъ србскомъ свету добро познатый мађарскій публициста, г. Ђорђе Урхази, у политичномъ листу „Magyar Sajtó“ бр. 229, у єдномъ уводномъ чланку подъ насловомъ: „Єдна србска светковина“ рекао. Тай лепый чланакъ овако гласи: „Свакій се народъ може дичити и поносити, кои указујући любавъ свою према домовини, поштујући народность свою, и цењећи своє врле сынове, тиме ако и не побуди, а оно баръ спотакне друге народе да се и они оваквымъ патріярхалнымъ врлинама кланяю.

Казинцына светковина, кою є благодарный мађарскій народъ на све стране са найвећимъ пієтетомъ прославіо, имала є уплыва и на нашу браћу Србе.

Да є то тако сведочи прво оно топло саучешће, коє є „Србски Дневник“ према нашой казинцыной светковини указао, а друго мысао кою є наша казинцына светковина кодъ ньихъ породила.

Као годъ што треба да се мы на то одъ наше стране съ вреломъ хваломъ братински одзовемо;

тако исто и та мысао не само живу пажню заслужує, него искрено саучестіе и подпомаганѣ.

Срби оће да прославе стогодишньій спомен Саве Текеліе, тогъ у пуномъ смислу речи племенитогъ срца, узвишеногъ духа човека и правогъ философа, кои се о своме народу као ни єданъ другій старао.

Ако има народа у Мађарской, кои бы повода имао према той светковини какво саучастіе показати, то є заиста мађарскій; єръ Сава Текелія ніе само Србинъ, него и єынъ Мађарске, те тако као єданъ између славніи и одличніи люди наше домовине подпуно заслужує, да га и мы єви благодарно споминѣмо и поштуємо.“

После овога само то имамо приметити, да бы смо сада себи яко оцрнили образъ предъ целимъ туђимъ светомъ, ако бы, по нашемъ урођепомъ нехаяню, пропустили стогодишньій спомен овогъ великогъ добротвора србскогъ онако сяйно прославити, као што то „Србскій Сеченьій“ заслужує.

Вацлавъ Климентіе Клицпера. Чешко драматично песништво постигао є великій ударъ. В. К. Клицпера, найславніи чешкій драматикъ, умре 15. Септ. 1859 г. у Прагу. Онъ се родіо у Хлумцу 23. Нов. 1792, и по вольи очиной постане месаръ, али у 14. години пође у латинске школе, и 1812 сврши гимназію а 1815 философію. Године 1829 буде поставлѣнъ за професора на гимназіи у кралѣвомъ Градцу. Грофъ Лавъ Гунъ, ступивши на чело министарства просвете, оснує у Чешкой неколицыну гимназія, у коима се нешто и на чешкомъ єзыку предавало. Єдна између овихъ веће у Прагу тако звана

„старомѣстка“ гимназія, у кою Клицпера буде за управителя позванъ, за тимъ за ц. и кр. школскогъ саветника наименованъ, а 1853 год. у миръ ставлѣнъ.

Нѣгова књижевна радња почела се у год. 1812, а траяла є све до смрти нѣгове. И у последнѣ време живота свога марљиво є радіо, и на неколико дана предъ смрть свою писао є некомъ своимъ пріятелю „cum Musis ad sepulchrum.“ После себе оставіо є млого дела различитихъ садржая у рукопису. Поредъ школе беше Клицпери чешка драма главный позывъ живота; на њой є радіо съ особитомъ любавлю одъ прве младости своє, па све до последнѣгъ часа тако неуморно, да є до єдно 47 драма наконъ себе оставіо. Богатство, живость и самосталность у мыслима огледа се у свыма нѣговымъ млогобройнымъ делима, коя су народу яко омилела, и коя су све до найновіегъ времена были „хлѣбъ насущный“ чешкомъ позоришту. Нѣгово є мезимче историйска драма „Єлишка“, жена чешкогъ краля, Яна Луксенбуршкогъ, и последный потомакъ старогъ кралѣвскогъ племена Пршемисловића. На ово се дело съ особитимъ одушевленѣмъ одазвала чешка публика, єръ се у нѣму на више места ясно чує, како живо біе чешко срце седога песника, найскоріе тамо, где съ узвишенимъ чуствомъ и жаромъ говори о земльи чешкой, о народу чешкомъ и старой слави нѣговой.

Антоніе Регули. Мађарска є млоге лепе наде своє саранила са смрћу овогъ, по целой Европи славлѣногъ, „честитогъ северногъ мађарскогъ путника“, кои є по дальнымъ земляма северо-истока порекло мађарскогъ народа и нѣгову стару постой-

бину тражіо, да бы єдномъ финско-мађарско питанѣ решіо и увериo се у колико су та два єзыка єдно другомъ сродна. Да бы ту велику цель постигао, кренуо се већъ у 22. год. живота свога, 1839. г., у светъ и научивши шведски, ступи у Або на финску землю, и са своимъ ватромъ своє младости марљиво є изучавао старине, историю, єзыкъ и књижевность финскихъ поколеня. А да се и на изученѣ источнихъ финскихъ колена приправи, дође у Петроградъ, где га тамошньи најславніи књижевници руски съ особитомъ любавлю приме, а рускій државный савет-никъ, Балуђанскій, ніє му знао места у своіой кући наћи. Ту є научіо осимъ рускога, све источне финске єзыке (сирѣнскій, мордвинскій, черемишкій и чувашкій) и турски. И у царскомъ двору у Петрограду буде лепо примљенъ и добыо бы одъ њега и новчану помоћъ, да му ніє башъ у то доба мађарска Академія 1000 фор. ср. послала. 1843 крене се изъ Петрограда, и преко Москве, Новгорода низъ Волгу путујући, дође после три недељ у Казанъ, а одатле међу Воћаке и Башкире. У почетку Децембра и. г. пређе Уралъ и по тамошньимъ рускимъ насеобинама изучавао є обичає и одношеня источнихъ Фина, и напише єданъ вогулскій речникъ. Онъ є све огранке народа финскогъ колена обишао и међу севернымъ Вогулима путујући и тамо дошао, куда іошъ ни єданъ изображенъ путникъ ніє доспео. После три године врати се у Петроградъ; ту почне скупљѣный материялъ прерађивати. 1847 довршн великимъ трудомъ рађену 180 географ. миля велику северно-уралску мапу, коя бы, по казиваню самихъ рускихъ научника, на дику и поносъ служила целомъ путничкомъ друштву, а како не єдномъ єдиномъ човеку. Непрекидно напрезанѣ, патнѣ на путу

ослабе му и онако трошно тело, сломію му душевну снагу, те тако умре у 40. години живота свога у Пешти, као дописуюћій чл. Мађ. Академіе и подбібліотекаръ университета, оставивши за собомъ са своегъ непрекидногъ боловања неуређеный огромный матеріялъ, кои є на своемъ путу тако марљиво сакупіо. Ако и ніе постигао велику цель кою є као задатакъ животу своме сматрао, а оно є баръ показао како се ваља за лепе мысли одушевляти, за племените идеє живети и за ньихъ се до последнћгъ тренутка борити.

Хиљадугодишња светковина постанка руске државе. 1862. године славиће се у Русіи хилядугодишня светковина постанка руске државе. Овомъ приликомъ намерава се подићи великій народный споменикъ, на кои се чине подписиваня по целой Русіи. Расписанъ є стечай, да се начини проєктъ за истый споменикъ, и то на следећимъ основима:

1. Споменикъ ће морати, по споляшнћмъ виду, одговарати историчномъ значаю своме.

2. На нћму мораю изваяне слике быти са резачкимъ уресима.

3. На споменику мораю быти посебице изваяне слике изъ шесть главнихъ епоха руске повеснице:

Рурикъ — постанакъ руске државе 862 год. по р. Хр.

Владимиръ — уводъ христіянства у Русію г. 988.

Димитріе Донскій — ослобођенћ исподъ татарскогъ ярма г. 1380.

Іованъ III. — основъ єдинству руске царевине.

Михаило Феодоровићъ — установленћ исте што се кућа Романова на престо изабрала 1613 г.

Петаръ Великій — реформе у Русіи и постанакъ руске имперіе г. 1721, а надъ целимъ има се представити у пуномъ виду изображенѣ православне вере, као главный основъ моралне величине рускога народа.

Франя Казинци. Свакій народъ, кои є вреданъ да се народомъ зове, поштує сынове своє, кои су са деланѣмъ своимъ єдной вышой цели тежили, и као неку светковину сматра онай данъ, кои може спомену славногъ коєгъ сына свога посветити. Такавъ свечанъ данъ є био 15. (27) Октоб. 1859 год. за Мађаре. Тай су данъ они славили стогодишньій празникъ рођеня Франѣ Казинціе, реформатора мађарскогъ кньижевногъ єзыка. Овде у Пешти и по свыма већимъ местима мађарскимъ држане су светковине у споменъ тога дана, одъ коихъ є найзнаменитія светковина, кою є држала мађарска Академія у Пешти. Казинци се родіо у Сепхалому год. 1759., а умръо год. 1831. „Цео векъ нѣговъ посвећенъ є био той великой идеи, да мађарскій єзыкъ съ оногъ нискогъ степена, на комъ га є затекао, на достоянство кньижевногъ єзыка узвиси, новымъ формама, обогати и облагороди. У овой племенитой тежньи имао се Казинція борити съ млогимъ препонама. И на нѣга є, као на свакогъ реформатора, посуктало читаво ято незналица, староволя, завидльиваца; и на нѣга се было повикало, да є одпадникъ и єретикъ, што є на место трулогъ и окорелогъ старежа, у коме више живота ніе было, створіо новъ єзыкъ, нову школу, новъ правацъ. И у нѣгово є доба было, кои су држали, да є мађарскій єзыкъ простъ, да одъ нѣга никадъ ништа быти не ће и не може, да га треба оставити само за ораче и копаче, а за „высокомудр-

ствующе“ да има већъ готовихъ и изображенихъ єзыка, на коима они своє высоке и дубоке мысли млого болѣ изразити могу. Време є решило ову распру већъ одавна. Трудомъ Франѣ Казинціє и нѣговихъ пріятеля и ученика достигао є мађарскій єзыкъ за неколико десетина година онай степенъ изображености и углађености, да се у томъ погледу ма съ коимъ у Европи єзыкомъ огледати може, а покрай свега тога ніє ни найманѣ изгубіо одъ своє особности и изворности. Имѣяй уши слышати да слышитъ!

Овай истый Казинція, коєга споменъ благодарный мађарскій народъ до неба уздиже, быо є у пріятельскомъ одношеню съ нашимъ Витковићемъ и Мушицкимъ. Онъ є быо, кои є Мушицкомъ 1812. године оно красно писмо писао, у коємъ му своє пріятельство нуди, и у коємъ се о нашимъ народнымъ песмама съ найвећимъ одушевленѣмъ изражава, називаюћи ихъ, да су „небесне лепоте.“ (Ово є писмо у оригиналу и преводу печатано у Срб. Лѣт. 1837 II. стр. 94).“

Поправке.

На страни	20.	у врсти	26.	место: натриція — читай: патриція
,, ,,	26.	,, ,,	15.	место: дуге предъ каше долази уске капе — читай: дуге уске капе
,, ,,	31.	,, ,,	19.	место: бугарско — читай: грчко
,, ,,	46.	,, ,,	4.	место: вемлѣ — читай землѣ
,, ,,	46.	,, ,,	30.	место: заузимаше — читай: заузе
,, ,,	47.	,, ,,	18.	место: стена — читай: стана
,, ,,	61.	,, ,,	20.	место: мриморѣ — читай: приморѣ
,, ,,	71.	,, ,,	3.	место: Бачкодъ — читай: Бачкогъ
,, ,,	72.	,, ,,	2.	место: штатистика—ч. штатистику
,, ,,	77.	,, ,,	7.	место: прониште — чит. пропиште
,, ,,	79.	,, ,,	32.	место: веседога — читай: веселога
,, ,,	79.	,, ,,	35.	место: кой — читай: кои
,, ,,	92.	,, ,,	8.	место: ал' тако — читай: ал' врло
,, ,,	95.	,, ,,	5.	место: и — читай: а
,, ,,	97.	,, ,,	16.	место: об̀ъ — читай: од̀ъ
,, ,,	98.	,, ,,	30.	место: носи — читай: носа
,, ,,	100.	,, ,,	10.	место: заклиняли — чит. закланяли
,, ,,	104.	,, ,,	27.	место: ђевицкомъ — ч. ђевичкомъ
,, ,,	105.	,, ,,	13.	место: новозарскимъ — читай: новопазарскмъ
,, ,,	109.	,, ,,	4.	место: Студеница — ч. Студеницу
,, ,,	109.	,, ,,	6.	место: Жлѣбъ — читай: Жлѣбомъ
,, ,,	109.	,, ,,	31.	место: ћату — читай: ћатиба
,, ,,	109.	,, ,,	32.	место: ћата — читай: ћатибъ
,, ,,	110.	,, ,,	10.	место: Мусломани — ч. Арбанаси
,, ,,	110.	,, ,,	11.	место: Арбанаси — ч. Мусломани
,, ,,	111.	,, ,,	13.	место: четвероугална — читай: четвороугална
,, ,,	115.	,, ,,	10.	место: ставлѣна — чит.: ставлѣнъ
,, ,,	156.	,, ,,	9.	место: пропоручити—читай: препоручити.

Главніє погрешке у Срб. Лѣт. 1859. I.

На страни	172	у врсти	1. место: Анђаръ — читай: Адиђаръ
„ „	174	„ „	6. место: се — читай: мужъ
„ „	183	„ „	11. место: побіе — читай: набуе
„ „	185	„ „	9. место: цеђа — читай: цепа
„ „	191	„ „	14. место: коемъ другомъ єзыку — читай: кои другій єзыкъ
„ „	202	„ „	31. место: исторични — чит. источни
„ „	204	„ „	15. место: селине — читай: селяке

Инв. бр. 37183

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ
РС сх п 4
1853/100.1

Добити се може за 50 новчића у Пешти код дѣловодитеља Матице Српске Субботе Младеновића, у кући Зав. Текелијиног (Grünbaumgasse Nr. 23); у Новоме Саду код главнога комисіонара Матице Српске Карла Хинца (главна улица, бр. 31. 32).